

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

6

ROČNÍK 28 (LV)
PRAHA
ČERVEN
1982
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vědecký časopis

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Branicový, CSc., ing. Emil Divil, DrSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., doc. ing. Dimitrij Choma, DrSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, DrSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1982

■
Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■
Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■
The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■
Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomie der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Vývoj československého socialistického zemědělství se ve svém historickém průřezu vyznačuje výraznými pozitivními rysy, které byly nespočetněkrát zhodnoceny nejen nejvyššími stranickými a státními orgány, které uznávají naši přátelé z ostatních socialistických i nesocialistických zemí, které však nemohou popřít ani ti, kteří by je nejraději viděli zaostalé, trh potravin rozvrácený a místo stále se upevňujícího svazku dělnické třídy a pracujícího rolnictva proti sobě stojící zneprátené síly.

Vnitřní zákonitosti socialistické ekonomiky však nepřipouštějí, abychom se spokojovali s dosaženými výsledky na kterémkoli úseku našeho národního hospodářství. Nutí nás kriticky se zamýšlet a posuzovat dosažené vývoj, chápat a vidět v něm rozpory a v jejich řešení nalézat zdroje nezbytné dynamiky pro další všestranný rozvoj socialistické společnosti.

Přistoupíme-li k hodnocení dosavadního vývoje našeho zemědělství s touto kritickou náročností, snadno rozpoznáme, že za celkově progresivními tendencemi se současně skrývají období, v nichž jakoby zemědělství nabíralo sil pro svůj další rozvoj, aby v další etapě předčilo vše, čeho bylo dosaženo, a tím dávalo také celkovému vývoji již zmíněný progres.

Srovnáme-li jen léta třetí pětiletky s následujícími léty čtvrté a páté pětiletky. Po období určité stagnace přichází období, kdy dynamika vývoje vysoko převyšuje dynamiku vývoje kteréhokoli předcházejícího období a výrazně ovlivňuje celkový trend dosavadního vývoje zemědělství.

Závislost zemědělství na povětrnostních podmínkách nezřídka svádí spatřovat hlavní příčinu výkyvů jednotlivých období především ve vlivu tohoto faktoru. Avšak hlubší analýzy jednoznačně prokazují, že při všech závislostech zemědělství na uvedeném faktoru jsou skutečné příčiny rozdílných výsledků mnohem složitější a mají své kořeny jednak ve stupni dosaženého vědeckotechnického pokroku a míře jeho uplatnění ve výrobním procesu, jednak ve stupni zvládnutí nových podmínek výroby, ale i nových úkolů celou vertikálou řídicích složek. Proto také zpravidla překonávání etap určitého vývojového útlu spočívá v celém komplexu opatření věcného, organizačního i řídicího charakteru.

Z těchto hledisek a poznatků je žádoucí posuzovat vývoj zemědělství v současném období. Po velmi úspěšných letech čtvrté a páté pětiletky dochází — počínaje šestou pětiletkou — k zpomalení tempa růstu výroby. Přitom nižších temp je dosahováno při značných dovozech zejména krmiv. V některých odvětvích živočišné výroby je zaznamenávána stagnace, či dokonce pokles její intenzity. Výrazně se zhoršuje efektivnost výroby.

To vše působí v rozporu s objektivními potřebami společnosti i s přijatou strategickou linií dalšího rozvoje zemědělství.

I když nelze popřít působení povětrnostních podmínek, které zejména v letech 1976 a 1978 negativně ovlivnily výsledky rostlinné výroby, provedené analýzy plně potvrzují předcházející závěr o základních příčinách rozdílných dynamik vývoje zemědělství v jednotlivých etapách jeho rozvoje. Pokles intenzity výroby na některých úsecích, obdobně jako výrazný pokles efektivity zemědělské výroby v těchto letech při neplnění strukturálních záměrů dalšího rozvoje zemědělství zakotvených v 6. pětiletém plánu, nás přesvědčují o ne zcela úspěšném zvládnutí procesu efektivní intenzifikace zemědělské výroby na daném stupni jejího rozvoje.

To je tím závažnější, že vstupujeme do 7. pětiletky za ještě složitějších vnitřních a vnějších podmínek než tomu bylo v předcházejícím období, které kladou stále vyšší požadavky na co nejracionalnější a nejefektivnější hospodaření zdroji, které má, resp. s nimiž může zemědělství v 7. pětiletce počítat.

To byly také rozhodující důvody, proč 4. zasedání ÚV KSČ věnovalo takovou pozornost — vedle věcných problémů rozvoje zemědělství — i otázkám jeho řízení a se souhlasem vzalo na vědomí opatření, které k jeho zdokonalení přijaly představenstvo vlády ČSSR a představenstvo ÚV KSČ.

Schválená opatření překračují rámec běžných úprav prováděných čas od času v některých nástrojích soustavy plánovitého řízení zemědělství. Vedle jejich komplexnosti — zahrnují všechny složky soustavy plánovitého řízení odvětví v jejich vzájemné závislosti a podmíněnosti — je třeba zdůraznit nový přístup, uplatněný při řešení stěžejních otázek plánovitého řízení zemědělství.

* * *

Výroba potravin v současné etapě rozvoje výrobních sil nabyla postupně vysoce společenského charakteru. Existuje pro to řada důkazů. Jedním z nich je skutečnost, že na celkových prostředcích používaných zemědělstvím se stále více podílejí prostředky nezemědělského charakteru, vyráběné ostatními odvětvími národního hospodářství. Jejich současný podíl přesahuje 60 % a dále roste.

Rovněž podstatnou část prostředků zemědělského charakteru používaných v zemědělské prvovýrobě získává dnes bezprostřední výrobce buď od specializovaných organizací k tomuto účelu zvlášť vybudovaných, nebo cestou kooperací vztahů s jinými zemědělskými podniky.

Srovnáváme-li situaci z počátku 80. let se situací z počátku 60. let, zjišťujeme, že rozdíl mezi mírou zapojenosti zemědělského podniku do společenské dělby práce, ať již z pohledu vnitroodvětvového či mezi-odvětvového, je řádový a právem je charakterizován jako nová kvalita v rozvoji výroby potravin. Pro její vyjádření se již také v ekonomice vžil nový pojem — zemědělsko-průmyslový komplex.

Konfrontujeme-li, jak plánovací a řídicí systém reagoval na nové skutečnosti, musíme po pravdě konstatovat, že prozatím velmi nedostatečně. V našich podmínkách došlo sice k významnému kroku tím, že v centrální sféře bylo organizačně oddělené řízení zemědělské prvovýroby, nákupu a potravinářského průmyslu překonáno vytvořením ministerstev zemědělství a výživy. To umožnilo řadu rozvojových otázek výroby potravin posuzovat mnohem šířeji a současně operativněji řešit některé věcné problémy. Avšak kvalitativní zvrat do dosavadního plánování a řízení

těchto složek komplexu to prozatím nevněslo. Uvnitř takto vytvořeného komplexu i nadále přežívá odvětvové plánování a řízení při nezměněném obsahu a formách vzájemných vztahů jednotlivých odvětví a jejich hospodářských organizací.

Téměř bez jakýchkoli změn v celém dosavadním vývoji se uskutečňuje plánování a řízení dodávek výrobků pro zemědělství z ostatních odvětví národního hospodářství. Uplatňované metody vedly k tomu, že rozvoj výroby výrobních prostředků pro zemědělství v ostatních odvětvích národního hospodářství postrádal dostatečnou koncepčnost a cílevědomost.

Tím se dodávky výrobních prostředků do zemědělství a metody jejich zajišťování dostávaly do stále většího rozporu s objektivními potřebami zemědělství a jeho plynulého a harmonického rozvoje. Je totiž zřejmé, že čím vyššího stupně uplatnění vědeckotechnického pokroku v zemědělství a tím i jeho zapojení do společenské dělby práce bylo dosaženo, tím větší je jeho závislost na vnějších faktorech výroby a tedy i jeho větší citlivost na každý nedostatek při jejich zajišťování. Současně s růstem podílu těchto faktorů a jako důsledek toho se s růstem intenzity a produktivity práce zvyšují požadavky i na komplexnost uplatňování jednotlivých faktorů v optimální skladbě. A konečně, jako průvodní jev uvedených procesů, omezuje se pružnost zemědělského podniku, jeho přizpůsobivost vývoji situace i jeho možnost řešit důsledky poruch ve sféře vstupů vlastními silami.

Názorným příkladem jsou odvětví, kde bylo dosaženo prozatím nejvyššího stupně uplatnění vědeckotechnického pokroku. Jestliže např. v malochovech drůbeže či prasat lze těžko hovořit o zvláštních problémech v technologii výroby, biologického materiálu či krmivářské problematiky, není tomu tak již zcela v okamžiku, kdy dochází k jejich koncentrované výrobě v jednotlivých zemědělských podnicích. Stále však i zde zůstává možnost poměrně značné přizpůsobivosti jednotlivých faktorů jejich výroby konkrétním podmínkám a situaci utvářející se v jednotlivém podniku. Jakmile však stupeň rozvoje výrobních sil dosáhl míry, kdy výroba se uskutečňuje při vysokých koncentracích a úzké specializaci na průmyslovém základě, vstupují do hry nejen další faktory, ale současně se také snižuje pružnost výroby na případnou změnu podmínek na minimum. Každé nedodržení nebo porušení faktorálních závislostí má za následek dalekosáhlé důsledky nejen ve výrobě, ale i v její ekonomice.

Bylo by možné uvést řadu podkladů z každodenní praxe, kdy široké uplatňování vědeckotechnického pokroku v některých odvětvích vedlo k překonání dosavadních bariér růstu výroby a její efektivity. Právě tak však i řadu důkazů, kdy nerespektování a porušování faktorálních závislostí v těchto vysoce rozvinutých odvětvích vede k závažným důsledkům věcného i ekonomického charakteru.

Vycházíme-li z uvedených skutečností, pochopíme, proč otázky materiálně technického zabezpečení zemědělství v jeho potřebách se v dosavadním systému plánování a řízení dostávaly stále více do popředí zájmu jak resortních řídicích článků v zemědělství, tak zejména podnikové sféry, která v první řadě pocítovala nedostatky v jejich řešení.

Jestliže se v rámci přijatých opatření počítá se sestavováním souhrnného plánu odvětví podílejících se na výrobě potravin na úrovni SPK, je to třeba považovat za kvalitativní zvrat nejen v plánovací metodice, ale v celkovém přístupu plánovacích a řídicích orgánů k řízení tohoto

úseku národního hospodářství. Nelze si přirozeně vytvářet iluze, že již sama změna v metodice plánování je schopna vnést revoluční zvrát do současných meziodvětvových vazeb uvnitř zemědělsko-průmyslového komplexu a vyřešit všechny věčné problémy, které se v nich nahromadily za řadu předcházejících let. Jde stále o první krok a jeho dosah bude do značné míry závislý na přístupu jednotlivých partnerů k novému způsobu plánování i na důslednosti především SPK, s jakou bude vyžadovat od jednotlivých partnerů zdůvodněné podklady pro sestavení vyváženého souhrnného plánu rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu.

Půjde rovněž o to, aby na základě získaných poznatků a zkušeností byla tato výchozí základna plánování a řízení zemědělsko-průmyslového komplexu cílevědomě rozšiřována a posilována. Přitom obsah jejího rozšiřování a posilování nelze spatřovat v kvantitativním rozšiřování závazných ukazatelů státního plánu či v institucionálních opatřeních v centrální sféře řízení, jak nezdávka byla chápána snaha resortu zemědělství a výživy po komplexnějším a cílevědomějším plánování a řízení meziodvětvových vazeb odvětví podílejících se na výrobě potravin ze strany ostatních resortů. Oč resortu i všem dalším zainteresovaným orgánům musí jít, je dosažení vyšší synchronizace v postupu všech řídicích článků, počínaje zpracováváním koncepcí rozvoje jimi řízeného odvětví až po vypracování účinného mechanismu a organizačních předpokladů pro racionální fungování vzájemných vztahů mezi jimi řízenými organizacemi.

V rámci meziodvětvových vztahů ZPK se vlivem vědeckotechnického pokroku stávají mimořádně složitými vztahy spojené se zabezpečováním zemědělství potřebnou technikou. Při jejich realizaci se v současné době projevují také největší nedostatky. To byly také hlavní důvody, které vedly k rozhodnutí o zřízení samostatné VHJ zemědělského strojírenství. Její ustavení by mělo vést k překonání dosavadní roztržitenosti výroby do několika odvětví i oborů a tím i k vyšší centralizaci odvětvového výzkumu. Již to by mělo vytvořit předpoklady pro účelnější a efektivnější využívání stávajících kapacit, pro jejich cílevědomější rozvoj, pro rychlejší inovační proces a ve svém souhrnu k lepšímu uspokojování potřeb zemědělských organizací. Současně se však vytváří plánovacímu a řídicímu mechanismu odvětví podílejících se na výrobě potravin na jednom z nejdůležitějších rozvojových úseků tohoto komplexu výrobně organizační základna, schopná dlouhodobě a koncepčně nejen formulovat rozvojové potřeby zemědělství, ale i výrobně je lépe zajišťovat. Jsou dány rovněž příznivější podmínky pro užší vzájemnou spolupráci takto specializované výrobně hospodářské jednotky s organizacemi technických služeb v zemědělství i se zemědělskými podniky samými, což může usnadnit urychlené řešení mnohých problémů, s nimiž se dnes zemědělství i zemědělské strojírenství potýkají.

Ani v tomto případě nelze zřízením samostatné VHJ zemědělského strojírenství považovat proces postupné přestavby výrobně organizačních struktur ZPK za ukončený. Vývoj a zejména získané poznatky a zkušenosti by měly vést v další etapě vedle postupného dotváření této VHJ i k jejich využití pro další okruhy činností.

* * *

V zemědělství, které pracuje s živými organismy a je neustále ovlivňováno počasím, se stávají každý výrobní proces, každá výrobní operace svého druhu jedinečnými, neopakovatelnými. Proto zájem, znalost a zku-

šenosti bezprostředních výrobců jsou faktory, které vždy rozhodujícím způsobem ovlivňovaly konečný výsledek hospodaření. Rostoucí začleňování zemědělských podniků do společenské dělby práce neubírá nic z jejich úlohy ústředního místa, kde se s konečnou platností rozhoduje o účelném skloubení všech prostředků výroby vlastních či nakoupených, kde se však současně odehrává onen složitý proces různých forem přeměny živé hmoty za přispění člověka.

Tato výjimečnost úlohy bezprostředního výrobce v zemědělství nebyla vždy stávajícím systémem řízení plně docenována. Nadměrná centralizace v plánování a řízení omezovala rozhodovací pravomoci a odpovědnost podniků nad únosnou míru a vedla k postupnému utlumování aktivity jejich pracovních kolektivů. Z tohoto hlediska je třeba považovat celkové posílení postavení podniku, rozšíření jeho pravomocí, současně však i zvýšení jeho odpovědnosti, k nimž dochází přijatými opatřeními, za další nový kvalitativní prvek v soustavě plánovitého řízení zemědělství, současně však i za jeden z rozhodujících předpokladů k účinnějšímu využívání místních výrobních zdrojů v zájmu dalšího růstu výroby a zvýšení její efektivity.

Posílení postavení podniku tak, aby mohl úspěšněji plnit společenskou funkci vyplývající z dané dělby práce a za její plnění nést také příslušnou odpovědnost, je spojeno s opatřeními přijatými nejen v oblasti plánu a plánování, ekonomických nástrojů a hmotné stimulace, ale i se změnami ve vzájemných vztazích státních článků hospodářského řízení a řídicích článků chozrastčotní sféry i ve vzájemných vztazích hospodářských organizací ve své činnosti na sebe navazujících. Jen za tohoto předpokladu komplexního řešení všech vzájemně spjatých činitelů působících na postavení podniku a jeho chování lze také očekávat žádoucí efekt. U vědomí toho bude proto třeba postupovat při důsledném prosazování jednotlivých opatření do každodenní praxe.

Podrobnější rozbor a zdůvodnění jednotlivých opatření obsahují další statě. V této vstupní části nám půjde především o postižení jejich úlohy při utváření nového postavení zemědělského podniku.

Předpokládám především vzájemnou shodu v názoru, že jedním z charakteristických prvků současného postavení zemědělského podniku byla v podstatě pasivní úloha, kterou podnik sehrával při formování své výrobní struktury. Uplatňovaný systém rozpisu výrobních a dodávkových povinností podniku z vyššího řídicího článku, který plně vyčerpával jeho výrobní kapacity, vylučoval možnost tvůrčího aktivního přístupu podniku k rozvíjení jeho výrobní struktury nejen se zřetelem na potřeby společnosti, ale i se zřetelem na jeho výrobní podmínky. Jen ve výjimečných případech předcházela rozpisu úkolů věcná konfrontace názorů a představ podniků s názory a představami vyšších řídicích článků na utváření jejich výrobní struktury a jejího vývoje. A pokud již k ní docházelo, měla své předem vymezené hranice možnostmi, kterými disponoval příslušný řídicí článek.

Bylo by zjednodušením přičítat uvedený stav byrokratickým snahám a tendencím, které se projevují v práci každého aparátu, i když jejich podíl na rostoucí administrativní náročnosti řídicího systému nelze přirozeně vyloučit. Příčiny jsou podstatně hlubší a spočívají především v systému samém. Proto také občas prováděné pokusy řešit nadměrnou administrativu a nadměrný direktivismus v řízení různými apely na řídicí sféru musely nutně končit neúspěchem.

V čem tedy spočívá podstata problému a jaká jsou východiska jeho řešení?

Nemůže být sporu o tom, že doba, kdy podnik si mohl určovat svoji výrobní strukturu, přizpůsobuje se tržní poptávce, je v nenávratnu i pokud jde o zemědělství. Především sám stupeň rozvoje výrobních sil, charakter materiálně technické základny podniku, v níž stále větší podíl zaujímají účelové stavby a prostředky s dlouhodobou návratností, předurčují — obdobně jako je tomu v ostatních odvětvích — dlouhodobé strukturální zaměření výroby podniku.

Nemá-li docházet ke ztrátám na společensky vynaložené práci, ať již v její zhmotnělé podobě výrobních prostředků používaných podnikem, či v podobě jím vyrobených výrobků, musí podnik znát s dostatečným časovým předstihem, ale i s náležitou perspektivou požadavky společnosti na něho kladené. To vše tržní mechanismus a jeho nástroje, byť sebedokonalejší, podniku poskytnout nemohou. Proto i v zemědělství plán jako základní nástroj řízení, dávající podniku základní a dlouhodobou orientaci o potřebách společnosti a materiálně technických podmínkách jejich zabezpečení, má své plné opodstatnění.

Jsem přesvědčen, že nezbytnost plánu a plánování v zemědělství chápe dnes i každý zemědělský podnik, a pokud dochází ze strany jednotlivých podniků ke kritice plánování, netýká se to jeho podstaty, ale uplatňované praxe. Jdeme-li v analýze příčin současné kritiky plánování ze strany podniků ještě dále, zjišťujeme, že jejím hlavním obsahem není ani to, že záměry společnosti vyjádřené v plánu mají konkrétní podobu několika desítek ukazatelů výrobního i nákupního charakteru. To, k čemu kritika především míří, je způsob práce s těmito ukazateli. Namísto toho, aby potřeby společnosti vyjádřené v národohospodářském plánu se staly zdrojem pro rozvinutí tvůrčí aktivity pro jejich nejúčelnější a nejefektivnější naplnění v příslušném prostoru, stávají se bezprostřední direktivou, zavazující jednotlivé řídicí články k jejich naplnění. Namísto tvůrčí činnosti probíhající po celé ose řízení, zaměřené na hledání nejoptimálnějších cest k naplnění společenských potřeb, se tak v rámci tzv. plánovacích prací rozvíjí sice náročná, nicméně převážně mechanická činnost bilancování potřeb a zdrojů se závaznými výstupy pro nižší stupně řízení.

Změnit uvedený stav, dát plánování jeho ekonomický obsah předpokládá vytvořit systém, v němž zpětné vazby a konfrontace názorů nebudou výjimkou, ale pravidlem, a v němž také ztotožnění se podniku s jeho plánem nebude aktem právní závaznosti plánu pro podnik, ale vyjádřením jednoty zájmů podniku a společnosti, která je právním aktem pouze stvrzována. K tomu musí směřovat nejen opatření v metodice plánování, zejména však změny v postavení a úloze jednotlivých článků participujících na společenském procesu výroby potravin.

Schválená opatření tyto předpoklady vytvářejí.

Počítají i nadále s poskytnutím podrobné orientace podnikům o společenských potřebách, avšak s tím, že jako závazný požadavek společnosti vůči jednotlivému podniku bude stanoveno pouze pět závazných úkolů zpravidla v dodávce jednotlivých výrobků. Na této základně bude probíhat konfrontace mezi podnikem, odběratelskými a dodavatelskými organizacemi a nakonec orgánem státního hospodářského řízení nejen o konečné úrovni a struktuře plánu podniku (a tím i o struktuře výroby a dodávkách jednotlivých výrobků), ale i o jeho zabezpečení dodávkami výrobních

prostředků. Závazným plánem se takto sestavený plán stane v okamžiku schválení příslušným článkem státního hospodářského řízení.

V nových podmínkách plánování se tak dostává do popředí aktivní spolupráce podniků odpovědných za výrobu zemědělské suroviny a její zpracování. Tedy těch, v jejichž rukou spočívá především odpovědnost za naplnění potřeb společnosti a které také především tuto odpovědnost musí nést a pocítovat. Tím jsou současně dány podmínky, aby státní články hospodářského řízení mohly důsledněji plnit své vlastní poslání, které se — v důsledku nadměrné operativní činnosti vyplývající z jejich přímé a bezprostřední účasti na organizování a řízení výroby — dostávalo do pozadí.

Přechod na nový způsob plánování a zejména jeho prosazení na všech stupních řízení a u všech partnerů podílejících se na společenském procesu výroby potravin bude nesporně složitým problémem. Nejen pro mnohé věcné a organizační problémy, které bude třeba postupně dořešit, především však pro určitý stereotyp, který bude třeba v dosavadní řídicí práci těchto článků překonat. Je to však nezbytné, chceme-li lépe a účinněji než dosud využívat daných možností dalšího rozvoje zemědělství, mezi něž nesporně patří i účinnější využívání vysoké kvalifikační úrovně převážné většiny pracovníků a jejich přirozené potřeby seberealizace.

* * *

Nedílnou součástí opatření směřujících k posílení postavení podniků, umožňujících však i uplatnění nového způsobu plánování, se musí stát prohloubení hmotné odpovědnosti podniků za plné využívání jejich možností i účelnější využívání této hmotné odpovědnosti k naplňování celospolečenských potřeb. Řešení spočívá v prohloubení a dalším rozvinutí chozrasčotních principů v hospodaření podniků a v jejich účinnějším využívání vyššími řídicími články k naplňování celospolečenských záměrů v rozvoji zemědělství.

Jde tedy v prvé řadě o dosažení toho, aby uspokojování potřeb podniků a jejich pracovních kolektivů bylo pokud možno výlučně závislé na vlastní činnosti podniku a aby podniky si této skutečnosti byly také plně vědomy.

Tak tomu prozatím nebylo nejen u většiny státních statků, ale — v důsledku klesající míry rentability — postupně i u stále většího počtu JZD, která při uspokojování svých potřeb byla do značné míry odkázána na dotace ze státního rozpočtu.

Je zřejmé, že účast státu na krytí finančních potřeb podniků, navíc prováděná tak, že případné zlepšení hospodářského výsledku podniku mělo vzápětí za následek snížení dotací ze státního rozpočtu, takže úroveň uspokojování potřeb podniku a jeho pracovního kolektivu se tím nezměnila, nutně oslabovalo hmotnou odpovědnost, ale i zainteresovanost podniku na zvyšování úrovně jeho hospodaření.

Avšak i u podniků s dostatečnou tvorbou vlastních zdrojů stávající systém účasti státu na financování jeho některých potřeb (např. investiční výstavby) nutně omezoval prostor pro působení chozrasčotních principů v jejich hospodaření.

K tomu přispívala i praxe, která se postupně vžila v práci vyšších řídicích článků a která vyplývala z celkového systému dosavadního plánování a řízení podniků, spočívající v tom, že vyšší řídicí články vědomy si toho, že direktivně stanovují podniku úkoly bez ohledu na ekonomické

dopady a vědomy si nedostatků současné uhrazovací soustavy, do značné míry oprávněně pocitovaly spoluodpovědnost za finanční krytí věcných potřeb podniků. Proto také podnikům, které při sestavování podnikových plánů vykazaly schodek ve finančních zdrojích, se jej snažily řešit buď kompenzační efektivnějších výrob za méně efektivní výroby, nebo přímou dotací k zisku. Tak se postupně vyvíjela kolektivní odpovědnost, či spíše neodpovědnost mezi podnikovou sférou řízení a řídicími články státního hospodářského řízení za zabezpečení potřebných zdrojů pro další rozvoj podniků bez dostatečného tlaku na vlastní činnost podniků.

Posílením úhrady zemědělství z celospolečenských zdrojů, které je jedním z přijatých opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství, jsou dány předpoklady, aby většina podniků si byla schopna při dobrém hospodaření vytvořit potřebné zdroje sama, případně aby v případě potřeby postačil k jejich zabezpečení příslušný úvěr. Současně přijatá opatření ve financování podniků a ve státní dotační politice čelí možnosti podniků spoléhat se na zdroje státního rozpočtu a tím již předem se formuje vědomí podniků, že k dosažení vzájemné rovnováhy mezi potřebou finančních prostředků a jejich tvorbou musí mobilizovat především své vnitřní síly a možnosti.

Posílení závislosti podniků při uspokojování jejich potřeb na vlastních vytvořených zdrojích, při současném otevření širšího prostoru pro rozšíření těchto potřeb (mj. i částečným uvolněním investiční činnosti zejména v oblasti tzv. zelených investic) vytváří předpoklady k tomu, aby podnik sestavoval progresivní plány výroby a dodávek do tržních fondů. K tomu je navíc podněcován i zavedením premii za přírůstek tržní produkce proti skutečnosti předcházejícího období, i systémem hmotné zainteresovanosti. Lze proto právem předpokládat, že vytvořený systém je dostatečně účinný, aby při svém správném uplatnění vedl podniky k účinnějšímu odhalování rezerv a využívání možností k soustavnému zvyšování výroby.

Důsledná realizace přijatých opatření k posílení chozrasčotnosti podniků jako jedné z rozhodujících cest k přechodu od extenzivního typu rozvoje k intenzivnímu však předpokládá, aby nejen na úrovni podniku se změnil přístup k ekonomické stránce výroby. Pokud tento přístup nepronikne na jednotlivá pracoviště, pokud se nestane vlastním především středně technickým kádrům, pak otázky efektivního hospodaření zůstanou i nadále pouze programovým cílem dalšího rozvoje. Aby tomu tak nebylo, musíme především podstatně zkvalitnit vnitropodnikové plánování a řízení a v návaznosti na to propracovat i soustavu hmotné zainteresovanosti zejména středně technických kádrů, která by akceptovala důraz kladený na efektivní hospodaření podnikovými zdroji.

V této souvislosti bude nezbytné překonat mnohé šablony a zjednodušené představy, které jsou často i za pomoci různých metodických doporučení z centra a neověřených teorií z výzkumné základny, ale i ze strany nižších řídicích článků vnášeny do podnikové sféry.

Mám na mysli např. zavádění odvětvových systémů řízení tam, kde pro to nejsou náležité předpoklady, ale i některé tendence k soustavnému zvětšování podniků cestou jejich slučování a mnohdy neuváženou koncentraci výroby některých plodin či činností, nemající oporu v odpovídající materiálně technické základně.

* * *

Aby podniky při tvorbě plánu a jeho realizaci vycházely nejen z po-

žadavků na soustavný růst objemu výroby a dodávek do tržních fondů, ale respektovaly i požadovanou strukturu těchto dodávek, bylo nezbytné přistoupit k úpravě současných cenových relací a přijmout i další opatření v soustavě ekonomických nástrojů k podpoře strukturálních záměrů v dalším rozvoji zemědělství.

Proto dochází k cenovému zvýhodnění nákupu výrobků chovu skotu a ovcí a v rostlinné výrobě pak především brambor, cukrovky a některých technických plodin. Současně se upravují u výrobků, které jsou typické pro horší přírodní podmínky, podmínky pro získání nároků na diferenciální příplatky. Má se tím podpořit nejen důchodová situace podniků hospodářících v těchto podmínkách, ale i jejich účelná specializace.

Avšak předpokládat, že již samotnou úpravou cen a ostatních ekonomických nástrojů jsme schopni vyřešit všechny stávající rozpornosti mezi podnikovými a společenskými zájmy týkajícími se strukturálního zaměření výroby v našich podnicích, by nebylo zcela reálné. Podniky budou vždy inklinovat k výrobě, jejíž velkovýrobně technologická dořešenost, menší rizikovost a organizační náročnost jim ulehčuje jejich situaci.

Přijatá opatření sice dávají řídicím článkům možnost, aby pomocí pěti závazných ukazatelů byly prosazeny vůči jednotlivému podniku základní strukturální záměry ve výrobě, přesto však zůstává ještě značný prostor pro uplatnění odchýlných zájmů podniků proti potřebám společnosti, nehledě již na to, že ani uplatňování omezeného počtu závazných ukazatelů by nemělo mít vyloženě administrativní charakter.

Z toho však vyplývá pro celou řídicí sféru, a zvláště pak pro centrální orgány úkol daleko důsledněji než dosud řešit věčné problémy výroby jednotlivých výrobků, a současně požadavek na nižší řídicí články účelněji a efektivněji pracovat s takovými nástroji jako je soustava hmotné zainteresovanosti vedoucích pracovníků, ale i účinná pomoc podnikům při překonávání některých věčných problémů na jednotlivých úsecích výroby.

* * *

Při utváření chozrasčotního postavení podniků je citlivou, současně však i mimořádně závažnou otázkou míra a způsob sepětí uspokojování osobních potřeb pracovních kolektivů s výsledky jejich podniků. V tomto ohledu jsme v dosavadním vývoji našeho socialistického zemědělství získali — mimo jiné i se zřetelem na existenci dvou forem socialistického vlastnictví — nemalé zkušenosti. Jde o to jich řádně využít.

Není pochyb, že např. větší dynamičnost výroby v družstevním sektoru v dosavadním vývoji vyplývala i z toho, že v něm bylo dosaženo bezprostřednějšího sepětí uspokojování potřeb členů s výsledky jejich družstva.

Současně však zkušenosti z tohoto sektoru dokazují, že sám tento vztah nelze absolutizovat, že se vždy utváří v konkrétních podmínkách, které je třeba respektovat, nemá-li působit opačně, tj. v rozporu s celospolečenskými zájmy. Tyto konkrétní podmínky předurčují i způsob, jakým je nezbytné zabezpečit jeho prosazení. Jinými slovy sama skutečnost, že v dosavadním vývoji družstevního sektoru se výrazněji prosazovala souvislost mezi výsledky družstva a uspokojováním potřeb jeho členů neznamenal ještě vždy progresi, tak jako způsob přivlastňování ve státním sektoru nevedl automaticky ke snížení zájmu pracovních kolektivů na výsledcích jejich podniku.

Kupř. v počáteční fázi rozvoje družstevního vlastnictví, při celkově

nízké úrovni hospodářských výsledků ve většině družstev toto bezprostřední sepětí ohrožovalo další rozvoj zemědělství v jeho vlastní podstatě, tj. v jeho zabezpečení pracovní silou. I v další fázi rozvoje řada družstev nedosahovala výsledky umožňující uspokojovat potřeby svých členů úměrně k jimi vynaložené práci a její kvalitě. Důsledkem bylo, že právě těmto družstvům se nedostávalo toho základního pro dosažení hospodářského vzestupu, tj. dostatečného počtu pracovních sil potřebné kvalifikace.

Jestliže mělo být čeleno těmto negativním důsledkům, bylo nezbytné přijmout taková opatření, která v zásadě umožnila, aby pracovník, bez ohledu na to, zda jde o člena družstva či pracovníka státního sektoru, a bez ohledu v jakých podmínkách hospodaření se podnik či družstvo nacházejí, měl možnost uspokojovat své základní potřeby v přímé závislosti nikoli na výsledcích podniku, ale na množství i kvalitě jím vykonávané práce, aniž by tím byla dotčena podstata přivlastňování v obou sektorech.

Toto poznání vyústilo v přijetí jednotné soustavy odměňování v družstevním sektoru, která ve svých principech vychází z racionalizované mzdové soustavy uplatňované ve státním sektoru.

Aby její zavedení nepotlačilo stimulující funkci odměny k dosahování stále lepších hospodářských výsledků podniků, je nezbytné, aby jednotná soustava odměňování dávala současně dostatečný prostor i pro uplatnění odměny ve vazbě na hospodářské výsledky podniku.

Je třeba přiznat, že z objektivních, ale i subjektivních příčin se nepodařilo v jednotné soustavě odměňování vzájemný vztah mezi základními odměnami a podílovou složkou odměny optimalizovat. Podílová složka odměny, která v uplynulých letech představovala zhruba 5 % celkové odměny družstevníků, nemohla svoji funkci úspěšně plnit. K tomu přispíval i způsob, jakým byla odměna v závislosti na hospodářských výsledcích podniků uplatňována, tj. nikoli ve vazbě na skutečný přínos člena pro celkové výsledky hospodaření podniku, resp. jeho nižšího útvaru, ale ve vazbě na úroveň jím dosažené celoroční odměny.

V podstatě obdobně se utvářela a tím i působila mzdová soustava v podnicích státního sektoru.

Nejsou to však jediné problémy, s nimiž bylo spjato využívání systému hmotné zainteresovanosti v obou sektorech zemědělství. Dalším z nich bylo uplatňování regulačního systému, založeného na dodržování plánovitého růstu průměrných mezd a odměn. Na rozdíl od státního sektoru, v němž plánování průměrné mzdy tvořilo vždy základ pro plánování celkového objemu mezd, v družstevním sektoru bylo k tomuto opatření přikročeno v průběhu prvé poloviny 70. let, tzn. v období, kdy probíhaly rozsáhlé organizační změny ve výrobní základně jako důsledek masového slučování družstev, které se kromě jiného vyznačovalo tím, že odměny všech slučovaných družstev se povyšovaly na úroveň družstva s nejvyšší průměrnou odměnou. Tato praxe měla za následek, že růst průměrných odměn v družstevním sektoru v těchto letech vysoce převyšoval průměrný růst mezd v ostatních sektorech, aniž by byl podložen příslušným růstem výkonů. Za těchto okolností mělo opatření k omezení růstu průměrných odměn své ekonomické, ale i politické odůvodnění, zejména za situace, kdy úroveň průměrných odměn v družstevním sektoru se podstatně přiblížila a v ČSR dokonce převýšila úroveň srovnatelných průměrných mezd v národním hospodářství.

Stabilizací podnikových struktur však stále více vystupovaly do

popředí negativní důsledky tohoto systému regulace. Spočívaly zejména ve snižování motivační funkce odměny, v udržování nadměrné zaměstnanosti i v nedostatečném využívání místních pracovních sil včetně rodinných příslušníků, zvláště v období zvládání sezónních prací. Z toho pak vyplývaly i nadměrné požadavky na brigádní výpomoci, zatěžující nejen družstva, ale i národní hospodářství. Zmíněný regulační systém se tak oprávněně stával předmětem kritiky zemědělských organizací a vzhledem k tomu, že byl spojován s uplatňováním jednotné soustavy odměňování, stávala se často předmětem kritiky — v tomto případě neoprávněně — i jednotná soustava odměňování.

Přijatá opatření reagují na uvedené nedostatky. Na základě získaných zkušeností se i nadále zachovává jednotný tarifně kvalifikační systém v obou sektorech, současně se však poskytuje podnikům poměrně široká možnost uplatňování různých forem odměňování podle jejich konkrétních podmínek i používání nadtarifních složek mezd a odměn. Počítá se současně s podstatným zvýšením úlohy podílové složky odměny, která by měla postupně dosáhnout nejméně 20 % celkové odměny. Upouští se od regulace průměrných mezd a odměn s tím, že nadále bude uplatňován regulativ formou vazby celkových odměn (v družstevním sektoru) resp. základních mezd (ve státním sektoru) na celkové výkony, případně na určitou formu jejich modifikace.

Spolu s dalšími opatřeními v odměňování vedoucích pracovníků je tak vytvářen účinnější systém motivace jednotlivce i pracovního kolektivu, umožňující lépe spojovat zájmy jednotlivce a kolektivu se zájmy celopodnikovými a jejich prostřednictvím i s celospolečenskými zájmy.

* * *

Jak již bylo uvedeno, uplatnění nového způsobu plánování a řízení je spojeno se změnou postavení nejen podniků zemědělské prvovýroby, ale i se změnou postavení a funkcí odběratelských organizací.

O nutnosti těchto změn se v různých dokumentech vrcholných státních i stranických orgánů hovořilo mnohokrát. Konečně institucionální změny, k nimž došlo v roce 1967 v centrální sféře řízení, byly motivovány snahou nastolit mezi jednotlivými články výrobního řetězce zajišťujícího výrobu potravin mnohem těsnější vazby než tomu bylo dosud. Je však nutno přiznat, že přes některé dílčí změny se charakter vztahů mezi jednotlivými odběratelskými organizacemi a zemědělskou prvovýrobou výrazněji nezměnil. Jestliže dříve podniky zemědělské prvovýroby dostávaly úkoly ve výrobě a nákupu rozepisované do všech podrobností a odběratelské organizace — lhostejno zda jimi byla specializovaná nákupní organizace či zpracovatelské organizace — v návaznosti na takto stanovené úkoly uzavíraly dodatečně se zemědělskými podniky odběratelské smlouvy za obecně stanovených podmínek, pak na tomto principu vzájemných vztahů se nezměnilo nic ani v tom případě, kdy z těchto vztahů byla vyloučena jako mezičlánek specializovaná nákupní organizace.

Bylo tomu tak proto, že přes provedené organizační změny zůstávala zachována podstata systému plánování a řízení, který předurčuje jednotlivým organizacím jejich postavení a funkce. Daný systém plánování a řízení přes institucionální změny ve vrcholných odvětvových řídicích orgánech i nadále vycházel ze vzájemné izolovanosti organizací obou odvětví v průběhu uskutečňování reprodukčního procesu a k jejich spojení docházelo pouze prostřednictvím koupě a prodeje vyrobené suroviny. Přitom pod-

mínky koupě a prodeje, právě tak jako stanovování výrobních úkolů a nákupu byly výlučnou záležitostí státního hospodářského řízení. Tento systém, kromě toho, že byl nadměrně náročný na administrativu, nedokázal těžít z jinak objektivního zájmu zpracovatele na množství a kvalitě jemu dodávané suroviny a výrobce suroviny na uplatnění svých výrobků. Vzájemná aktivita obou partnerů, pokud se přece jen alespoň v omezené míře projevila, nenacházela dostatečný prostor pro své uplatnění. Je třeba dodat, že daný stav — až na výjimky — vyhovoval oběma partnerům a doplácely na něj celospolečenské zájmy. Zkušenosti tak i v tomto případě potvrdily, že organizační změny prováděné bez obsahových změn mají zpravidla jen omezenou účinnost a nesplňují očekávání do nich vkládaná.

Nový způsob plánování a řízení nejen počítá, ale do značné míry vychází ze zásadních změn v těchto vztazích. Jejich obsahem je přenesení odpovědnosti za konkrétní naplnění společenské objednávky v jejím objemu i struktuře na odběratelské organizace, a to na základě přímého jednání těchto organizací s podniky zemědělské prvovýroby. Tím se současně mění i dosavadní funkce dodavatelsko-odběratelských smluv, které se z pouhého stvrzovatele povinností, jež oběma partnerům vyplývaly z direktivně rozepisovaných úkolů, a stanovovatele podmínek, za nichž tyto povinnosti budou naplňovány, stávají nástrojem věcného zabezpečení potřeb společnosti a tím i ekonomickou základnou, na níž je utvářen jejich podnikový plán. To vše nemůže zůstat bez vlivu na obsah smluv a jejich charakter. Rovněž tak bude nezbytné právně legalizovat i nové postavení a funkce odběratelských organizací, nehledě na to, že pro výkon těchto funkcí musí být tyto organizace příslušně vybaveny i dalšími pravomocemi jak v oblasti plánovací a ekonomické, tak i v možnostech podílet se na zajišťování věcných potřeb zemědělských organizací.

Jde tedy o složitý proces přeměn, pro jejichž důsledné prosazení bude možné teprve postupně, na základě získávaných poznatků, vytvářet nezbytné podmínky. K jeho uskutečňování je proto třeba přistupovat bez iluzí, současně však s vědomím všech negativních důsledků, k nimž by vedlo jakékoli otálení. Klíčovou úlohu musí sehrát především vedení jednotlivých odběratelských a zpracovatelských organizací, které musí iniciativně přistoupit k plnění svých nových povinností a příslušným článkům státního hospodářského řízení být nápomocno při vytváření všech nezbytných podmínek ke zdárnému fungování celého systému. To je tím naléhavější, že každý zpracovatelský obor ve vazbě na příslušnou surovinu má svá výrazná specifika, která musí nalézt svůj výraz i v konkrétní podobě vzájemně utvářených vztahů mezi zemědělskou prvovýrobou a odběratelskou organizací. Náročnost úkolu je dále zvýrazněna tím, že jde o překonání vzájemné dlouhodobé nedůvěry, a to tak, že její překonávání nemůže jít na účet některého z partnerů či dokonce na účet společnosti, ale ve prospěch obou partnerů a v souladu s celospolečenskými zájmy.

Rozvoj výrobních sil založený na zvyšujícím se podílu vědy ve výrobním procesu a s tím spjatý proces prohlubující se dělby práce, koncentrace a specializace ovlivňuje i výstavbu výrobně organizačních a řídicích struktur.

Pokud jde o výrobně organizační struktury v zemědělství, máme za sebou etapu slučování, která vedla k výraznému zvýšení velikosti podniků. Jak již bylo konstatováno i v řadě stranických dokumentů, stávající

velikost převážné většiny podniků odpovídá současným požadavkům vědeckotechnického rozvoje a hlavním úkolem, který musíme v této etapě řešit, je zdokonalit jejich vnitřní výstavbu v souladu s nároky kladenými na využití půdního fondu a dalších prostředků, s nimiž podniky hospodaří. Jde tedy o výrobně ekonomické zhodnocení provedených organizačních změn, které prozatím neodpovídá ani možnostem, jež tyto změny poskytují, ani úkolům, které jsou na zemědělství kladeny. Případné požadavky dalšího rozvoje výrobních sil na prohlubování specializace a koncentrace budou proto v současné etapě řešeny především zjednodušováním výrobních struktur stávajících podniků a rozvíjením různých forem kooperačních vztahů. Při využívání různých forem kooperace musíme dbát na maximální zachovávání samostatnosti podniků vstupujících do těchto vztahů, čelit tedy tomu, aby záměr vložený do přijatých opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství nebyl negován nevhodnými formami kooperačních vztahů.

Posílení pravomoci a odpovědnosti chozrasčotní sféry za uplatňování společenských potřeb v potravinářských produktech vytváří nové podmínky i pro práci jednotlivých článků státního hospodářského řízení. Umožňuje postupně oprostit krajské a okresní zemědělské správy od nadměrné operativní činnosti související zejména s projednáváním a uzavíráním dodavatelsko-odběratelských dohod, s průběžným zajišťováním plnění plánovaných dodávek i s řadou dalších úkolů dotýkajících se vnitřní činnosti jednotlivých podniků. Naproti tomu se však zvyšují požadavky na jejich analytickou činnost, zaměřenou nejen k dosavadnímu vývoji výroby v dané oblasti a v jednotlivých podnicích, ale i k jejím budoucím potřebám, vycházejícím z prognóz dalšího rozvoje ZPoK promítnutých do jednotlivých oblastí, okresů a podniků. Vzrostou nároky na jejich koordinační a kontrolní činnost.

Rovněž činnost resortních ministerstev musí doznat změn. Ministerstva musí v daleko větší míře než dosud soustředit svou pozornost na řešení věcných problémů dalšího rozvoje ZPoK, důsledněji se zabývat rozvojem vědy a využíváním jejích poznatků v široké praxi a tím vytvářet předpoklady pro trvalý a proporcionální rozvoj jednotlivých odvětví výroby. Účinněji provádět kontrolu plnění přijatých opatření, vyhodnocovat jejich účinnost i účinnost práce jim podřízených organizací a dalších řídicích článků a na tomto základě i kvalifikovaněji řídit a provádět kádrovou politiku.

Přijaté soubor opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství otevírá široký prostor pro rozvinutí tvůrčí aktivity nejen pracovníků v materiální sféře výroby a v řídicích orgánech, přináší také řadu nových podnětů i pro vědeckovýzkumnou základnu. Je jim zakládána nová etapa v plánování a řízení zemědělsko-potravinářského komplexu s jeho vazbami na ostatní odvětví národního hospodářství, jejíž postupné naplňování se musí stát společným úkolem pracovníků vědy a výzkumu spolu s pracovníky řídicí sféry. V jejich vzájemné součinnosti musíme také spatřovat jistoty, že záměry, které vrcholné stranické a státní orgány vkládají do přijatých opatření, budou dále rozvíjeny a naplňovány.

Došlo dne 19. 2. 1982

Adresa autora:

Doc. dr. Jaroslav Kočí, CSc., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

KOČÍ J., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1
Motivace změn a charakter opatření v soustavě plánovaného řízení zemědělství od roku 1982

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 399—412

zemědělství, zemědělsko-průmyslový komplex, řízení, plánování, ekonomické nástroje, soustava opatření

Stať ukazuje požadavky na řízení zemědělství a analýzou jeho vývoje a současnými úkoly a podmínkami zdůvodňuje úpravy, k nimž v plánovitém řízení tohoto odvětví dochází. Zvláštní pozornost věnuje postavení zemědělství — jako součásti zemědělsko-průmyslového komplexu — a novému postavení zemědělského podniku v procesu plánování. Stručně vysvětluje změny v ekonomických nástrojích a ukazuje nové zásady v oblasti hmotné zainteresovanosti pracovníků v zemědělství.

КОЧИ Я., Федеральное министерство сельского хозяйства и продовольствия, Тешнов 17, 110 06 Прага 1

Мотивировка изменений и характер мероприятий в системе планового управления сельским хозяйством с 1982 года

Zeměd. Ekon., 28, 1982, № 6, с. 399—412

сельское хозяйство, агро-промышленный комплекс, управление, планирование, экономические рычаги, система мероприятий

В статье указаны требования к управлению сельским хозяйством и путем анализа его развития и настоящих заданий и условий обосновывает оформления, которые в плановом управлении этой отрасли происходят. Особое внимание уделяет положению сельского хозяйства — как составной части агро-промышленного комплекса — и новому положению сельскохозяйственного предприятия в процессе планирования. Коротко объясняет изменения в экономических рычагах и указывает новые принципы в области материальной заинтересованности работников в сельском хозяйстве.

KOČÍ J., Federal Ministry of Agriculture and Food, Těšnov 17, 110 06 Praha 1
Motivation of Changes and Character of Measures in the System of Planned Management of Agriculture from 1982

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 399—412

agriculture, agro-industrial complex, management, planning, economic tools, system of measures

Demands on the management of agriculture are given, and by analysing its development and current tasks and conditions the measures being taken in the planned management of this branch are substantiated. A special attention is focused on agriculture — as a part of agro-industrial complex — and on the new position of agricultural enterprise in the planning process. A concise explanation of the changes in economic tools is given and new rules in the field of material interest of agricultural employees are pointed out.

KOČÍ J., Föderalministerium für Landwirtschaft und Ernährung, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Motivation der Änderungen und Charakter der Maßnahmen im System der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft seit 1982

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 399—412

Landwirtschaft, Agrar-Industrie-Komplex, Leitung, Planung, ökonomische Mittel, Komplex der Maßnahmen

Der Aufsatz zeigt auf die Forderungen an die Leitung der Landwirtschaft und begründet durch die Analyse ihrer Entwicklung und durch gegenwärtige Aufgaben und Bedingungen Regelungen, zu denen es in der planmäßigen Leitung dieses Zweiges kommt. Besondere Aufmerksamkeit wird der Stellung der Landwirtschaft — Bestandteil des Agrar-Industrie-Komplexes — und der neuen Stellung des landwirtschaftlichen Betriebes im Prozeß der Planung gewidmet. Kurz erklärt er die Veränderungen in den ökonomischen Mitteln und verweist auf neue Grundsätze im Bereich der materiellen Interessiertheit der Beschäftigten in der Landwirtschaft.

Hodnocení výsledků dosažených v odvětví zemědělství v průběhu jeho socialistické výstavby umožňuje prokázat v každé z dílčích etap tohoto složitého a náročného procesu pozitivní vliv vědy a techniky především na rozvoj materiálně technické základny a sociálně ekonomický rozvoj. Výsledky čs. specializovaného zemědělského výzkumu a vývoje (tj. např. i šlechtění) obdobně jako materializované výsledky výzkumu a vývoje dodavatelských odvětví, výsledky zahraničního výzkumu a vývoje pronikající do zemědělství prostřednictvím mezinárodní směny a mezinárodní vědeckotechnické spolupráce trvale ovlivňovaly a nadále ovlivňují všechny úseky rozvoje odvětví. Uplatňují se prostřednictvím biologických materiálů, biotechnologií, chemických materiálů, techniky, technologie, zařízení, metodických postupů i v oblasti řízení atd.

Analýza účinnosti VTR však za uplynulé období jednoznačně potvrzuje dosud převažující prvkový charakter uplatňování dosažených výsledků. Současně ukazuje, že pro současnou a zejména perspektivní etapu komplexního rozvoje odvětví zemědělství a výživy a dosaženou či očekávanou dynamiku rozvoje vědy a techniky v podmínkách vědeckotechnické revoluce je nezbytné hledat hlubší a účinnější formy plánovitě řízeného převodu výsledků vědy a techniky do zemědělské praxe.

CHARAKTERISTIKA PROBLÉMU

Z hlediska změněných vnitřních a vnějších podmínek rozvoje odvětví zemědělství a výživy, determinovaných především vývojem půdního fondu, omezeností energetických zdrojů, rostoucími obtížemi v mezinárodní směně, vodohospodářskými a ekologickými nároky, působením civilizačních faktorů apod., a z hlediska požadavků reprodukčního, ale i intenzifikačního a inovačního procesu je nutno považovat dosavadní formy a úroveň převodu výsledků vědy a techniky do praxe za jeden z nejslabších článků současného systému řízení vědeckotechnického rozvoje v odvětví zemědělství. Na tuto skutečnost důrazně upozorňují a ukládají rychle a komplexní řešení usnesení vrcholných stranických orgánů již od květnového zasedání ÚV KSČ v roce 1974 k vědeckotechnickému rozvoji; v zemědělství a výživě pak již od říjnového zasedání ÚV KSČ v roce 1975.

Komplexní systémová analýza, provedená v souvislosti s pracemi na přípravě zdokonalené soustavy plánovitě řízení pro 7. pětiletku, jakož

i. experiment plánovitého řízení vědeckotechnického rozvoje v odvětví zemědělství, realizovaný v letech 1979 a 1980 ministerstvy zemědělství a výživy za účasti VHJ Oseva, VHJ Plemenářské podniky a VHJ ZZN v ČSR, plošně ve Východoslovenském kraji v SSR a na vybraném výsledku základního výzkumu (SAV, R-látky) potvrdily jednoznačně řadu závažných příčin, které dosud bránily překonání a vyřešení tohoto nejslabšího článku. Lze je shrnout takto:

1. Dosavadní způsob de facto odděleného plánování výzkumu a vývoje (jednotný plán RVT v odvětví zemědělství a výživy) a reprodukčního procesu v praxi (hospodářské plány odvětví zemědělství a výživy) nemožňoval vzájemně a účelně propojit výzkum s vývojem, ověřováním, osvojováním a plošnou realizací. Koordinační a realizační plány v jednotném plánu RVT nemohou nahradit vnitřní mechanismus zabezpečení vazeb na hospodářské plány odvětví.

2. Nedaří se dosud uplatňovat všechny potřebné a v některých odvětvích úspěšně ověřené články transferu na cestě od poznání k realizaci v praxi, od výzkumu k výrobě a po celé ose řízení.

3. Kapacity výzkumu pro přímý převod výsledků vědy a techniky do praxe jsou přes nezbytnou součinnost především při primární realizaci značně omezeny (žádný výzkumný ústav nemůže přes veškeré úsilí uspokojit současný masový zájem často téměř 2000 potenciálních uživatelů — zemědělských podniků a organizací).

4. Do procesu plošné realizace nových ověřených a aplikačně připravených poznatků vědy a techniky, jakož i pokrokových zkušeností z vlastní zemědělské praxe nejsou plánovitě zahrnovány všechny inovační a racionalizační zdroje.

5. Dosavadní absence účinných vazeb mezi plány výzkumu a hospodářskými plány odvětví zemědělství zvláště při realizaci výsledků vědy a techniky hmotné povahy ovlivňuje i úroveň řešení věcných problémů procesu koncentrace a specializace zemědělské výroby, kde vazba na hospodářské plány odvětví je zcela nezbytným předpokladem.

6. I když došlo v letech 1977 a 1978 k začlenění výrobních výzkumných ústavů do VHJ zemědělských služeb a byly realizovány některé další kroky (vznik a další příprava vědecko-výrobních sdružení v SSR), nedaří se plánovitě a účinně propojovat a případně morálně a hmotně stimulovat užší sepětí průřezových výzkumných a vývojových ústavů s předními výrobními organizacemi a rovněž s transferovými organizacemi předvýrobní etapy (VHJ zemědělských služeb, specializované transferové organizace — ÚVSH Praha a Bratislava). Rovněž nebylo dosaženo pokroku v realizaci myšlenky vytvoření tzv. ověřovacích a výcvikovýchází v předních zemědělských podnicích (případně v organizační síti specializovaných transferových organizací), jejichž výrobní, organizační a řídicí systém by byl z hlediska současné úrovně poznání optimalizován a sloužil by jako účinný a všestranný nástroj inovačního a racionalizačního procesu a specializovaného výcviku odborných kádrů.

7. Značná pozornost byla již v průběhu 6. pětiletky věnována nezbytnému provázání převodu výsledků vědeckotechnického rozvoje do zemědělské praxe s řadou významných komponent vědeckotechnického rozvoje, mezi něž patří především informační systémy, výchovně vzdělávací systémy, vědeckotechnická propaganda apod. Jde o složité, dosud však přes veškeré úsilí účelně nedorozřešené vazby (často mimoresortní, meziodvětvov-

vé), jejichž úroveň determinuje přímo i nepřímo účinnost realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje a plošnou účinnost inovačního a racionalizačního procesu v zemědělské praxi.

Uvedené analyticky zjištěné a zmíněným experimentem potvrzené nedostatky a mezery v plánovitém řízení převodu výsledků vědy a techniky do zemědělské praxe a zejména nedostatek systémového pojetí řešení tohoto náročného problému (a to nejen v odvětví zemědělství a výživy) vyvolaly již v průběhu 6. pětiletky snahu o komplexní řešení.

Jeden z významných dílčích návrhů, tj. Návrh na systém převodu výsledků vědy a techniky do praxe, je etapově završován v Opatřeních ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982. Opírá se o výsledky analytických prací, experimentální ověření a nezbytná teoretická i aplikační východiska.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Vybudování systému plánovité realizace výsledků vědy a techniky v praxi musí být koncepčně, metodicky a realizačně zabezpečeno tak, aby vědeckotechnický rozvoj působil v duchu marxisticko-leninského pojetí vztahu věda-technika-výroba.

Pronikání vědeckotechnického poznání do praxe i zpětné usměrňování tohoto poznávání praxí (uplatnění zpětné vazby jako principu teorie systémů) má povahu a projevuje se jako tok informací v nejširším slova smyslu. Na tom nemění nic ani skutečnost, že informace od poznávání k realizaci i ve zpětné vazbě mění svoji formu, intenzitu, dynamiku, nositele atd. Tok informací je ovšem chápán dialekticky jako tok permanentní a dynamický, jehož jednotlivé sféry lze sice poměrně snadno definovat u konkrétní informace, obtížně však u celého souboru informací chápaného jako nepřetržitý tok informací s regulovanou reprodukcí.

Z hlediska systémového pojetí řízení vědeckotechnického rozvoje je proto nutno považovat mechanismus plánovité realizace výsledků vědy a techniky v praxi za koordinovaný a regulovaný tok informací ze sféry poznávání (výzkum, testování apod.) přes sféru transformace (směrovaná syntéza, vývoj, projekce, konstrukce apod.) do sféry realizace (osvojení v praxi, primární a plošná realizace u realizátorů a uživatelů). Požadavek plánovitosti, koordinace a regulace je nutno zásadně považovat za rozhodující determinantu, neboť při důsledném uplatňování socialistického principu plánovitého proporcionálního rozvoje společnosti a její ekonomiky nelze ponechat realizovatelný výsledek vědeckotechnického rozvoje (inovace) bez důsledné vazby na mechanismy hospodářských plánů při jeho pronikání do praxe. V kapitalistické společnosti determinují tuto difuzi inovací ekonomické principy kapitalistického systému (nabídka a poptávka, konkurence, maximální zisk).

V průběhu toku informací, které zaznamenávají (a to je pro plánovitou realizaci vědeckotechnického rozvoje významné) zpravidla z časového hlediska fázový posun, setrvává řada informací ve sdělovací více či méně orientované podobě, avšak značná část informací se materializuje (v procesu inovace výroby výrobních a oběžných prostředků), což znamená v podstatě materializaci dosažených poznatků vědy. Věda se právě v tomto procesu stává výrobní silou. Při časové prodlevě realizace, vyvolané jakýmkoliv

příčinami, ztrácí potenciální inovace své inovační jádro a morálně se opotřebovává.

Mechanismus plánovité realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi musí obecně svými plánovacími, koordinačními a regulačními funkcemi zabezpečit:

- cílevědomý, nepřetržitý a bezporuchový tok informací po linii poznávání — transformace — realizace a plné uplatnění jejich orientované sdělovací funkce (např. příslušnými informačními médii, prostřednictvím výchovně vzdělávací soustavy, racionalizačního poradenství apod.) a materializující funkce (ve výrobě výrobních a oběžných prostředků);

- vnitřní integritu mezi transformačními kanály, jejichž zajištění se neobejde bez koordinačních a regulačních zásahů (např. zabezpečení součinnosti mezi systémem vědeckotechnických informací a resortní výchovně vzdělávací soustavou);

- maximální, rychlé a plošné využití všech ověřených a realizovatelných výsledků vědeckotechnického rozvoje při respektování rozsahu zdrojů, které jsou pro tu nebo onu etapu k dispozici;

- vyvíjení cílevědomého racionalizačního tlaku po celé ose řízení včetně rozvíjení politických, ekonomicko-sociálních a psychologických faktorů, podmiňujících plošné užití výsledků vědeckotechnického rozvoje;

- sladění dílčích cílů, záměrů a postupů všech partnerů (v předvýrobní, výrobní i zhodnocovací etapě), kteří se podílejí na zabezpečení cyklu výzkum-vývoj-výroba-užití. To podmiňuje možnost koordinace a regulace celého procesu realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi a znamená i zde uplatnění základního teoretického principu socialistického řízení, tj. plánu jako základního nástroje řízení.

V odvětví zemědělství musí dále účelná konstrukce mechanismu plánovité realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi přihlídnout i k některým zvláštnostem tohoto odvětví. Plánovitou realizaci a její mechanismy totiž ovlivňuje rozhodující postavení dodavatelských odvětví při zabezpečování reprodukčního, intenzifikačního a inovačního procesu v zemědělství (vyjma materiálů biologické povahy, avšak bez většiny biofaktorů), jedinečně vysoký počet potenciálních uživatelů výsledků VTR (některé inovační změny např. ve výrobě obilovin a píce a v chovu skotu se v odvětví zemědělství týkají až 2 000 potenciálních uživatelů) a specifické zabezpečování především biologické stránky, avšak i některých technických stránek výrobního procesu v předvýrobní etapě uvnitř odvětví zemědělství (projevuje se v relativně dobudovaném systému specializovaných účelových organizací, především VHJ zemědělských služeb a v jejich gesci za příslušný úsek zabezpečování reprodukčního, intenzifikačního a inovačního procesu).

Dále jde v odvětví zemědělství o naprostou nezbytnost interdisciplinárního řešení všech intenzifikačních vkladů a inovačních změn.

Opomenout nelze ani nutnost realizovat výrobní proces řady zemědělských výrobků v diferencovaných (zvláště přírodních, ale i ekonomických) podmínkách, což u obecně platného intenzifikačního prvku či inovační změny vytváří nutnost jeho nezbytné adaptace na místní podmínky a znamená značnou míru jedinečnosti v užití.

APLIKACE V OPATŘENÍCH KE ZDOKONALENÍ SOUSTAVY PLÁNOVITÉHO ŘÍZENÍ ZEMĚDĚLSTVÍ PO ROCE 1982

Podstatu aplikace teoretických východisek uvnitř odvětví zemědělství za předpokladu vyšší úrovně plánovitého a bilančního sepětí a koordinace v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu musí v první fázi tvořit tato uzlová opatření:

— Věcné a zabezpečovací provázání plánů VTR (výzkumu a vývoje mezinárodní vědeckotechnické spolupráce a dalších) s hospodářskými plány odvětví. Tento princip má organickou povahu, což znamená v praxi průnik inovací do příslušných kapitol hospodářských plánů po ose řízení a nikoliv vznik zvláštního plánu realizace jako mezistupně v soustavě plánů.

— V souladu s obecnými rozvojovými tendencemi prohloubit i v odvětví zemědělství funkce předvýrobní etapy, což jednak vyjadřuje odraz současné dosažené úrovně vědeckotechnického rozvoje a jednak koresponduje s prohlubující se koncentrací a specializací výroby, požadovaným integračním procesem, se zákonitým otevíráním zemědělského podniku apod. V praxi znamená uplatnění tohoto požadavku posílení funkcí a odpovědnosti specializovaných transferových organizací, zejména pak VHJ zemědělských služeb, jejichž statutární funkce na úseku plošné realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje musí být rovněž zahrnuty v hospodářských plánech vlastních i po ose řízení a vyžadují vyšší úroveň koordinace.

— V souladu s obecnými tendencemi v národním hospodářství a v odvětví zemědělství k posílení středního článku řízení prohloubit funkci krajských a okresních zemědělských správ a zvýšit jejich vliv a odpovědnost za plošnou realizaci výsledků VTR a za vyšší úroveň koordinace především mezi výrobně organizačními jednotkami a nositeli funkcí předvýrobní etapy (především VHJ zemědělských služeb).

— S ohledem na frekvenci, orientaci a váhu jednotlivých inovačních změn zabezpečit plánovitou dělbu mezi centrálním a středním článkem řízení zemědělské výroby v tom smyslu, že centrální článek řízení bude odpovídat za vybrané rozhodující realizační akce vědeckotechnického rozvoje, které budou na základě stanoveného plánovacího mechanismu závazné po celé ose řízení a střední článek řízení (především KZS a OZS) bude odpovídat za ostatní realizační akce, podmiňující uplatnění výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělské praxi.

— V podnikové (uživatelské) sféře se přejímá princip, že zemědělské organizace jako uživatelé výsledků vědeckotechnického rozvoje nesou prvorádou odpovědnost za jejich efektivní využití při zabezpečování svého rozvoje a za produkční a ekonomické přínosy z vložených celospolečenských prostředků do vědeckotechnického rozvoje, jehož výsledky jsou u nich uplatňovány.

— Odraz systému plánovité realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělské praxi v souvisejících komponentách vědeckotechnického rozvoje a v opatřeních souvisejících s prohloubením jejich funkce.

Prosazení těchto rozhodujících principů do Souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství po roce 1982 a do následných dokumentů, např. Instrukce pro plánovité řízení realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje, znamená rozhodující změnu v přístupu a zabezpečení plošné realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v ze-

mědělství. Jde o významný inovační rys v soustavě plánovitého řízení na 7. pětiletku, v němž se projevuje úsilí o prohloubení účinnosti vědeckotechnického rozvoje v zemědělství v celé jeho struktuře a v jeho reprodukčním procesu.

V pravidlech pro zdokonalení plánování v zemědělsko-průmyslovém komplexu a v zemědělství, které jsou ve smyslu přílohy 1 k usnesení vlády ČSSR č. 249/81 součástí Souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství po roce 1982, jsou úseky zahrnující plánovitou realizaci VTR jednoznačně zabezpečeny takto:

1. V části Plánování v rámci národohospodářského zemědělsko-průmyslového komplexu (komplexu výroby a spotřeby potravin) jsou odvětví dodávající výrobní prostředky a zabezpečující výrobní služby vázány při zpracování plánu zabezpečení potřeb rozvoje zemědělství a potravinářského průmyslu (součást návrhů jejich plánů) zpracovat časový plán dodávek inovovaných výrobků a dodávek surovin, materiálů a výrobků pro zabezpečení realizačních výstupů státního a resortního plánu vědeckotechnického rozvoje.

Tento princip umožní při důsledné aplikaci překlenout dosavadní mezeru ve vazbách mezi plány odvětví zemědělství a plány uvedených odvětví při zabezpečování realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělství prostřednictvím inputů.

2. V části Pravidla zdokonalení plánování v zemědělství jsou stanovena i pravidla pro plánování realizace výsledku vědeckotechnického rozvoje.

Podstatou jsou tyto principy: VHJ a organizace odpovědné za realizaci technického rozvoje seznámí po projednání s ministerstvy zemědělství a výživy orgány středního článku řízení zemědělství a návazně zemědělské organizace se záměry jednotlivých akcí realizace vědeckotechnického rozvoje v jednotlivých letech pětiletky, zejména s věcným zaměřením akcí, možností kapacitního rozsahu realizace návazně na jejich materiálně technické zabezpečení, s časovými lhůtami a místem realizace, s určením organizací odpovídajících za zabezpečení realizace a s předpokládanými produkčními a ekonomickými přínosy. Ministerstva zemědělství a výživy určí nejvýznamnější akce realizace vědeckotechnického rozvoje jako závazné úkoly pro příslušné organizace zemědělských služeb, odpovídající za jejich realizaci.

Tyto principy vytvářejí předpoklad pro zabezpečení organických vazeb mezi plány výzkumu a vývoje a hospodářskými plány po ose řízení a prohlubují váhu VHJ zemědělských služeb a dalších transferových organizací při plošné plánovité realizaci výsledků VTR.

Vymezuje se i funkce ministerstev zemědělství a výživy při prosazování rozhodujících (závazných) akcí realizace VTR v rámci vědeckotechnické politiky a postup při jejich zabezpečení.

Mechanismus uplatnění tohoto principu je zahrnut v uvedené návazné instrukci ministerstev, v níž jsou vymezeny:

a) úkoly ministerstev zemědělství a výživy při výběru úkolů vědeckotechnického rozvoje pro plošnou realizaci hmotného i nehmotného charakteru podle jednotlivých zdrojů inovací a rovněž podle míry již případně dosažené realizace;

b) úkoly pětiletého plánu jednotlivých jmenovitě stanovených trans-

ferových organizací (VHJ služeb pro zemědělství, ÚVSH, Státní veterinární správa apod.);

c) úkoly krajských a okresních zemědělských správ jsou koordinační (např. vůči VHJ služeb), kontrolní (např. u KZS vůči OZS u závazných úkolů) a realizační (např. aby stanovené úkoly, které vyžadují investiční a materiálně technické zabezpečení, byly v rámci vyčleněných investičních a materiálně technických prostředků zahrnuty do rozpisů limitů zemědělským organizacím).

V instrukci je současně zakotveno, že organizace odpovědné za plošnou realizaci výsledků vědeckotechnického rozvoje odpovídají za provozně ekonomické vyhodnocení skutečně dosažených přínosů z realizovaných akcí. Hodnocení předkládají jako součást komplexních ročních rozborů hospodaření (dosažení zpětné vazby) příslušnému nadřízenému ministerstvu zemědělství v členění na úkoly ministerstvy jmenovitě stanovené a na úkoly dohodnuté se středními články řízení. Je rovněž stanoveno, že na plošné realizaci se v součinnosti s odpovědnými gestory podílejí i centrálně řízené organizace výzkumné a vývojové základny a že ministerstva seznámí KZS a OZS se všemi pro plošnou realizaci ověřenými a doporučenými výsledky VTR.

3. Postup při realizaci výsledků VTR (mechanismus průniku akcí VTR do hospodářských plánů po ose řízení) se opírá o postup tvorby hospodářských plánů, stanovený soustavou plánovitého řízení zemědělství po roce 1982. Má tyto postupné kroky:

a) Organizace odpovědné za realizaci výsledků VTR na svém úseku:

— zpracují v předstihu před obeznámením jednotlivých stupňů řízení s úkoly a záměry pětiletky návrh ověřených úkolů plošné realizace VTR v jednotlivých letech pětiletky a projednají je s ministerstvy zemědělství a výživy ČSR a SSR;

— seznámí s odsouhlasenými úkoly VTR v etapě přípravy návrhu pětiletého plánu orgány středního článku řízení a po projednání s těmito orgány seznámí zemědělské organizace se záměry jednotlivých akcí realizace VTR v jednotlivých letech pětiletky, zejména s věcným zaměřením akcí, možnostmi kapacitního rozsahu realizace návazně na jejich investiční a materiálně technické zabezpečení, s časovými lhůtami, místem realizace, s určením svých podřízených organizací odpovídajících za zabezpečení realizace a s předpokládanými produkčními a ekonomickými přínosy;

— předloží ministerstvům zemědělství a výživy ČSR a SSR výsledky o projednání a zabezpečení realizace úkolů VTR na jednotlivých stupních řízení (včetně zemědělských organizací) v termínech předložení návrhů vstřícného hospodářského plánu pětiletky.

b) Návrhů realizace úkolů VTR, po koordinaci s FMZVž, využijí ministerstva zemědělství a výživy ČSR a SSR k upřesnění úkolů realizace výsledků VTR, které budou současně s hospodářskými plány pětiletky organizacím odpovědnými za plošnou realizaci dovedeny na jednotlivé stupně řízení včetně jednotlivých zemědělských organizací. Orgány státního hospodářského řízení zemědělství zabezpečí promítnutí stanovených úkolů realizace VTR do pětiletých plánů podřízených zemědělských organizací.

c) Dodavatelsko-odběratelské vztahy u realizace úkolů VTR hmotného charakteru se řídí platnými novelizovanými předpisy s tím, že reali-

zace úkolů VTR stanovených ministerstvy zemědělství a výživy je v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů považována za prioritní.

Realizační výstupy nehmotného charakteru, vázané na realizaci úkolů VTR hmotného charakteru (odrůda — odrůdová agrotechnika, stroj — inženýring), jakož i ostatní realizační výstupy nehmotného charakteru (zejména metodiky agrotechnických a zootechnických postupů, normativy, metody zdokonalování organizačních a řídicích struktur, plánovacích a ekonomických mechanismů apod.) budou poskytovány uživatelům — zemědělské praxi — formou závazných nebo doporučených metodik (rozhodovacím místem jsou ministerstva zemědělství a výživy).

Pokud jde o organizační zabezpečení popsaného systému plánovité realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v praxi, jsou stanoveny tyto zásady:

— Ministerstva zemědělství a výživy ČSR a SSR a střední články státního hospodářského řízení (KZS, OZS) určí v rámci své organizační struktury útvary odpovědné za realizaci výsledků VTR. Předpokládá se současně, že stanoví na tomto úseku potřebné mechanismy vnitřního řízení.

— Organizace odpovědné za realizaci výsledků vědeckotechnického rozvoje upraví své organizační normy (statuty, organizační řády) návazně na přijaté zásady a postupy na úseku vědeckotechnického rozvoje a stanoví konkrétní postup jejich uplatnění ve svých podmínkách.

SOUBOR NÁVAZNÝCH AKCÍ A OPATŘENÍ

Důsledné, účinné a efektivní prosazení a uplatnění nového způsobu realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělské praxi vyžaduje souběžně řešit řadu problémů a úkolů u návazných tvůrčích, obslužných a zabezpečovacích komponent vědeckotechnického rozvoje.

V zásadě lze z hlediska časové aktuálnosti rozdělit návazné problémy a úkoly do dvou skupin:

1. Problémy a úkoly, které bezprostředně ovlivňují uplatnění přijatých opatření k plánovité realizaci výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělské praxi:

- a) přehodnotit a zabezpečit potřebná racionalizační opatření v soustavě vědeckotechnických informací,
- b) v rámci novelizace příslušných pokynů průřezových centrálních orgánů dopracovat soustavu hmotné zainteresovanosti tak, aby plně podporovala plánovitou a plošnou realizaci vědeckotechnického rozvoje v zemědělské praxi;
- c) přehodnotit metodické přístupy ve vyjadřování produkčních a ekonomických přínosů z užití výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělské praxi tak, aby bylo možno objektivně stanovit vliv jednotlivých partnerů cyklu výzkum—vývoj—výroba—užití v procesu plánovité realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělství;
- d) rozpracovat a postupně realizovat záměr vytváření ověřovacích a výcvikovýchází v zemědělské praxi a tím dosáhnout hlubšího sepětí mezi výzkumně vývojovou transferovou a výchovně vzdělávací základnou a zemědělskou praxí.

2. Úkoly pro zdokonalení přijatých opatření na úseku vědeckotechnic-

kého rozvoje v rámci soustavy plánovitého řízení zemědělství po roce 1982:

- a) teoretické dopracování, projekční příprava a prosazení strategického cílově programového řízení cyklu výzkum — výroba — užití, znamenající mimo jiné dosažení vyšší úrovně koordinace a prosazení principů integrace i v úseku vědeckotechnického rozvoje;
- b) přehodnocení organizačních, řídicích a ekonomických struktur a systémů a příprava a přijetí příslušných novelizačních či racionalizačních opatření.

K řešení obou úkolů má přispět i mezinárodní spolupráce, která byla pro období 1981—1985 založena mezi SSSR, NDR, MLR a ČSSR s tím, že hlavní (koordinační) organizací byla jmenována Československá akademie zemědělská.

SOUHRN

Analytické práce i experiment řízeného převodu výsledků vědy a techniky do zemědělské praxe v průběhu 6. pětiletky prokázaly, že plánovitá a plošná realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje je nejslabším článkem cyklu výzkum — vývoj — výroba — užití. Řešení tohoto nedostatku je předmětem příslušných stranických usnesení a z nich vyplývají i opatření, která jsou v rámci soustavy plánovitého řízení po roce 1982 přijímána.

Z teoretického hlediska je převod výsledků vědy a techniky do praxe po linii poznávání — transformace — realizace považován za tok informací s regulovanou reprodukcí s tím, že část informací zůstává ve sdělovací podobě, část se materializuje. V procesu transformace tak mění i svoji jevovou formu a prostředky.

Řešení plánovité realizace vědeckotechnického rozvoje v zemědělství v rámci opatření přijatých v soustavě se opírá o důsledné organické provázání plánů vědeckotechnického rozvoje s hospodářskými plány odvětví po celé ose řízení, o prohloubení vlivu a odpovědnosti organizací zabezpečujících plošnou realizaci vědeckotechnického rozvoje a o posílení funkcí a odpovědnosti středních článků státního hospodářského řízení za realizaci výsledků VTR. Přijaté mechanismy a cesty plánu v podstatě korespondují s mechanismy a cestami hospodářských plánů. Pro podporu plánovité realizace výsledků vědeckotechnického rozvoje v rámci soustavy se přijímá řada návazných opatření a další se rozpracovávají. Týkají se především vztahových tvůrčích, obslužných a zabezpečovacích komponent vědeckotechnického rozvoje.

Došlo dne 25. 2. 1982

Adresa autora:

Doc. ing. Alois Slabý, CSc., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

SLABÝ A., Federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Úloha vědeckotechnického rozvoje v soustavě plánovitého řízení zemědělství

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 413—422

zemědělství, vědeckotechnický rozvoj, plánování, řízení, soustava opatření

Článek ukazuje nový přístup k zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje do zemědělské praxe. Převod výsledků vědeckotechnického rozvoje se bude opírat o provázání plánů vědeckotechnického rozvoje s hospodářskými plány odvětví po celé ose řízení a o posílení odpovědnosti středního článku řízení za realizaci výsledků vědeckotechnického rozvoje.

СЛАБЫ А., Федеральное министерство сельского хозяйства и продовольствия, Тешнов 17, 110 06 Прага 1

Роль научно-технического развития в системе планового управления сельским хозяйством

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 6, s. 413—422

сельское хозяйство, научно-техническое развитие, планирование, управление, система мероприятий

В статье указан новый подход к внедрению результатов научно-технического развития в сельскохозяйственную практику. Перевод результатов научно-технического развития будет опираться на связь планов научно-технического развития с хозяйственными планами отраслей по всей оси управления и на упрочнение ответственности среднего звена управления за реализацию результатов научно-технического развития.

SLABÝ A., Federal Ministry of Agriculture and Food, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

The Role of Scientific and Technological Development in the System of Planned Management

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6., pp. 413—422

agriculture, scientific and technological development, planning, management, system of measures

New attitude to introducing the results of scientific and technological development into agricultural practice is mentioned. The introduction of these results will be based on the interlinking of the plans of scientific and technological development with economic plans of the branch of agriculture at all management levels, and on the responsibility strengthening in the mid-level management link aimed at the materialization of the results of scientific and technological development.

SLABÝ, A., Föderalministerium für Landwirtschaft und Ernährung, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Aufgabe der wissenschaftlich-technischen Entwicklung im System der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 413—422

Landwirtschaft, wissenschaftlich-technische Entwicklung, Planung, Leitung, Komplex der Maßnahmen

Der Aufsatz verweist auf ein neues Herangehen an die Einführung der Ergebnisse der wissenschaftlich-technischen Entwicklung in die landwirtschaftliche Praxis. Die Einführung der Ergebnisse der wissenschaftlich-technischen Entwicklung wird sich auf die Koordinierung der Pläne der wissenschaftlich-technischen Entwicklung mit den Wirtschaftsplänen der Zweiges im Rahmen der ganzen Leitung und auf die Festigung der Verantwortlichkeit des Mittelgliedes der Leitung für die Realisation der Ergebnisse der wissenschaftlich-technischen Entwicklung stützen.

Investiční výstavba je důležitým nástrojem pro vytvoření předpokladů dalšího rozvoje zemědělství. Nahrazuje opotřebované základní prostředky a zajišťuje výrobní i ostatní kapacity pro rozvoj nejen jednotlivých podniků, ale i celého odvětví. V období 5. a 6. pětiletky byla investiční výstavba orientována na prohloubení procesu koncentrace a specializace. Byly realizovány velkokapacitní objekty pro živočišnou výrobu, jako jsou velkokapacitní kravíny, teletníky, stavby pro prasata a drůbež, které ovlivnily organizaci zemědělského podniku.

Po sloučení družstev bylo nutno zajistit i stavby sociálních zařízení, administrativních budov a mechanizačních středisek a budovat nové komunikace. V oblasti služeb byla největší pozornost věnována výstavbě agrochemických podniků.

V rostlinné výrobě byly investice soustředěny především do akcí pro zúrodnění půdy. Úprava vodního režimu v půdě cestou odvodnění a závlah byla prioritní záležitostí. Značné prostředky byly věnovány do mechanizace, která vytváří základní předpoklady pro růst produktivity práce. Investice do této oblasti umožnily, že byl zabezpečen růst zemědělské výroby při úbytku pracovních sil o více než 20 %.

V 5. a 6. pětiletce došlo k výraznému nárůstu výroby obilovin, pro kterou nebyly skladovací kapacity. Výstavba velkokapacitních sil u organizací VHJ Zemědělského nákupu a zásobování a v samotných zemědělských podnicích umožnila zlepšit skladování obilí.

V průběhu předchozích pětiletěk a zejména v období 6. pětiletky docházelo k uplatňování celostátních nástrojů plánu i v zemědělství. Některé orientační ukazatele se převedly postupně do závazných ukazatelů plánu a u rozvojových investic došlo k omezení rozhodovací pravomoci v podnikové sféře.

Základem pro rozmísťování rozhodujících stavebních investic jsou koncepce rozvoje okresů, které cílově usměrňují zaměření jednotlivých podniků v procesu koncentrace a specializace. Realizace staveb je proto určována nadpodnikovými řídicími články, které mohou účelněji využívat pro rozvoj zemědělství investičních limitů, dodavatelských kapacit a finančních prostředků.

Při rozhodování v podnikové sféře by nebylo možno dosáhnout potřebného rozvoje koncentrace a specializace. Výstavba by neprobíhala cílevědomě a z hlediska dalšího vývoje by docházelo i k neúčelnému a zbytečnému investování.

Investiční výstavba je zajišťována zhruba z poloviny stavebními pracemi a druhou polovinu tvoří stroje a zařízení dodávané organizacemi federálních ministerstev všeobecného strojírenství, hutí a těžkého strojírenství a dovozem prostřednictvím zahraničního obchodu. U stavebních prací si dodávky zabezpečuje zemědělství vlastními kapacitami, a to stavebními skupinami zemědělských podniků, stavebními sdruženími a podniky zemědělských staveb. Vzhledem k organizační struktuře stavebních kapacit je možno jejich bilancování i plánování řešit již na úrovni okresní zemědělské správy. Tento způsob reagoval pružně na změněné potřeby jednotlivých podniků bez náročných vzdálených přesunů stavebních kapacit. Dále umožňuje využít na přechodnou dobu další pracovníky podniků a místní řemeslníky z řad důchodců nebo zaměstnanců jiných podniků.

Dodávky strojů a zařízení, které jsou rozhodující pro zabezpečení výroby, rozvoj produktivity práce a zabezpečení realizace výsledků vědy a techniky, jsou vzhledem k dodavatelskému systému bilancovány centrálně a u důležitých strojů i v jednotlivých položkách.

Rychlý technologický vývoj v zemědělství a změny ve struktuře výroby dodavatelských organizací spolu se zahraničními dodávkami nejsou v souladu s potřebami. Typickým příkladem je v současné době nedostatek strojů pro zpracování půdy a setí.

Příčinou tohoto stavu je především úbytek domácích dodavatelských kapacit, protože např. kapacity pro výrobu strojů pro zpracování a přípravu půdy a pro sečí stroje byly přeorientovány na jinou výrobu a dostatečný náhradní dovoz není zabezpečen. Touto situací se zabývalo 4. plenum ÚV KSČ, které rozhodlo o zvýšení domácích kapacit a jejich účelovém posláním vytvořením specializované výrobně hospodářské jednotky zemědělského strojírenství. Vytvořená VHI Agrozet však okamžitě nevyřeší problém nedostatku některých strojů, protože bude nutno postupně přemístit nezemědělskou výrobu. Je to však základ pro řešení problémů.

Opatření byla přijata i v oblasti propojení plánu mezi zemědělstvím a dodavatelskými resorty tvořícími zemědělsko-průmyslový komplex. Cílem je užší spolupráce resortů zemědělství, federálních ministerstev všeobecného strojírenství, hutního a těžkého strojírenství, zahraničního obchodu, národních ministerstev průmyslu, stavebnictví, zdravotnictví a lesního a vodního hospodářství k vytvoření hmotných ekonomických a organizačních předpokladů pro plánovitý objem a kvalitní růst zemědělské výroby potravin.

Užší spolupráce předpokládá upřesnění potřeb a možnosti dodávek v měnících se podmínkách rozvoje národního hospodářství. Jako zemědělcům musíme reagovat na snížení dostupnosti pohonných hmot, paliv a energie.

To znamená zamyslet se nad jednotlivými technologiemi z hlediska energetické náročnosti, prověřit strukturu traktorového a strojního parku, zvýšit jeho využití a zlepšit technický stav. U staveb pak projektovými řešeními a použitými materiály omezit energetickou náročnost a energetické ztráty. Každý z nás si uvědomuje, že nemůžeme nadále např. tahat traktorem Z-8011 jeden sečí stroj, ale že tažná síla i nosnost musí být lépe využívána. Proto řada zemědělských podniků volá opět po lehčích traktorech.

Stejně tak v živočišné výrobě nemáme možnost zajistit provoz nových objektů dalším zvyšováním spotřeby energie. Chceme-li stavět, musíme s pro nové objekty získat energii úsporou ze zrušených objektů a opatřeními

ve snížení spotřeby v ostatních objektech. To znamená, že můžeme stavět pouze energeticky nejméně náročné investice. Dále omezenost energetických zdrojů vyvolává změny v technologickém zařízení a stavebních materiálech.

Změny požadavků v zemědělství vyvolávají změny ve struktuře výroby a u dodavatelů vyžadují, aby dodavatelské resorty včas reagovaly na změněné podmínky a aktivně se na řešení problémů v zemědělství podílely. Např. u traktorů snížení měrné spotřeby paliva na jednotku výkonu, snížení měrného tlaku na půdu, snížení sklizňových ztrát, zvýšení produktivity práce, snížení materiálních nákladů na provoz apod. mohou řešit pouze dodavatelské resorty.

Aktivní přístup všech partnerů v zemědělsko-průmyslovém komplexu vyžaduje prohloubit vzájemnou spolupráci již v období výzkumu, pokračovat v období přípravy a rozpracování dlouhodobých plánů a upřesňovat v přípravě a rozpisu ročních plánů. Zemědělství je velkým odběratelem a jeho nezastupitelná úloha ve výrobě potravin se stále potvrzuje.

Mění se podmínky v národním hospodářství vyžadují podstatně lépe využívat všech výrobních zdrojů, které musí vést ke snížení měrných nákladů ve spotřebě energie, paliv, krmiv a ostatních materiálových nákladů včetně odpisů základních prostředků. Využívání základních prostředků, nejen strojů, ale i staveb, je třeba ve všech zemědělských podnicích přehodnotit. Nízká užitkovost je základní ukazatel pro nízké využívání staveb a vyvolává vysokou investiční náročnost. Protože v dalším období budou finanční prostředky a energetické zdroje rozhodující pro investiční činnost, lze předpokládat, že rozsah investiční činnosti se nezvýší a že rozhodující bude plné a efektivní využívání všech základních prostředků. Pro stavební investice je dalším omezujícím faktorem opatření v záboru zemědělské půdy.

Rozvoj zemědělské výroby v 7. pětiletce a v dalším období předpokládá zvýšení rostlinné výroby. Ve struktuře rostlinné výroby se klade důraz na rozvoj výroby objemných krmiv a snížení všech druhů ztrát včetně skladovacích, které jsou rezervou krmiv pro živočišnou výrobu.

V živočišné výrobě naopak vlivem snížení dovozu krmiv se nepočítá se zvýšením výroby. Těmto výrobním cílům se podřizuje investiční politika v 7. pětiletce, která proti 6. pětiletce je výrazněji orientována na rozvoj rostlinné výroby. Vedle investic do zvýšení úrodnosti půdy odvodňovacími pracemi a výstavbou závlah je podporována výstavba skladovacích kapacit objemné píce (seníky a silážní žlaby), bramborárny, sklady ovoce a zeleniny. Mezi opatření v rostlinné výrobě a snížení energetické náročnosti patří i výstavba údržbářsko-opravárenských středisek. V 7. pětiletce se dále pokračuje v zabezpečování potřeb agrochemických podniků a dokončuje se výstavba skladů obilí.

Vyšší orientace na podporu rychlejšího rozvoje rostlinné výroby, především na výrobu krmiv, znamená dočasné snížení investování v živočišné výrobě. K výraznému snížení dojde u prasat a drůbeže, kde vlivem snížených zdrojů krmiv dochází ke snížení výroby. Proto ze staveb pro živočišnou výrobu budou realizovány především stavby pro skot. U staveb pro živočišnou výrobu nebude v 7. pětiletce docházet ani k prosté reprodukci jako důsledek nutnosti posílit rozvoj rostlinné výroby. Současně u staveb pro živočišnou výrobu dochází k přehodnocování energetické náročnosti, protože energeticky náročné stavby nelze pokrýt dodávkami

energie a nemohou být z tohoto důvodu zahajovány. Dalším důvodem pro přehodnocení jednotlivých technologií je tekutý hnůj, jehož vliv na úrodnost půdy a ochranu životního prostředí vyvolává nutnost řešení. Obdobně dochází i k přehodnocení velikosti koncentrace včetně dopravní náročnosti.

K výraznému snížení dochází i u ostatních staveb, zejména nevýrobní povahy. Výstavba administrativních budov se prakticky zastavuje.

Orientace investiční politiky na rozvoj rostlinné výroby vyžaduje plné využití všech základních prostředků, zvýšení náročnosti na opatření k zabezpečení provozuschopnosti a prodloužení životnosti. U staveb to znamená zlepšit údržbu, rozšířit opravy a plně využívat modernizací, rekonstrukcí a dostaveb. Nelze počítat ani s tím, že výstavba ucelených výrobních areálů bude vždy probíhat jednorázově. To vyžaduje znát již na počátku cílové uspořádání celého areálu.

Pokračovat v investiční politice 6. pětiletky, tj. v podpoře výstavby objektů pro živočišnou výrobu, a nezabezpečovat rychlejší rozvoj rostlinné výroby by znamenalo poškozovat samotnou živočišnou výrobu. Rychlejší rozvoj rostlinné výroby před živočišnou výrobou znamená především rozvoj výroby krmiv pro skot a následně i pro ostatní chovy živočišné výroby.

V období 7. pětiletky se prohlubuje požadavek na zvýšení efektivnosti investic. To platí pro celý rozsah investování. Nemůžeme si dovolit pořizovat nové investice, když nevyužíváme ty, které máme. I když se to týká především strojů, kde např. u traktorů máme značné rezervy. Ale i u staveb máme rezervy tím, že nemáme plně obsazené stáje, a zejména v nízké užitkovosti dobytka. Úsporou nákladů na investice není tzv. snížení rozpočtových nákladů na úkor provozních nákladů, nebo neúměrné zvýšení rozpočtových nákladů k pochybnému zvýšení produktivity práce.

Stejně tak se prokázalo, že realizace nedořešených výzkumných úkolů třeba i formou experimentální výstavby vyvolává neúměrné náklady na rekonstrukce a na provoz a ve svých důsledcích zhoršuje efektivnost celé investice. Proto se zvyšuje požadavek na realizaci typových a v praxi osvědčených opakovaných staveb. Do projektů typových staveb se promítají pouze ověřené výsledky výzkumných úkolů. To znamená, že nelze provádět změny, které nemění základní řešení jednotlivých staveb v souladu se změnami u výrobců. Zásadní změny však budou realizovány pouze po experimentálním ověření v typových projektech s plnou odpovědností výzkumných a projektových ústavů.

Tento postup se může zdát konzervativní, ale např. každý ze svého okolí zná, jak nezvládnutí a nedořešení problému tekutého hnoje působí na úrodnost půdy. Podobných případů možno jmenovat více. Navíc nelze opomenout ani skutečnost, že u typových a opakovatelných řešení je možno lépe zajišťovat náhradní díly, přenášet zkušenosti a rychleji dosahovat projektované parametry. Analýza souboru velkokapacitních stájí prokázala, že užitkovost není závislá na zvolené technologii a projektovém řešení (kromě vyloženě extrémních případů).

Největším problémem v efektivním využívání investic je nepřipravenost a nedůsledná hmotná zainteresovanost na jejich využití. Např. u strojů je málo podniků, které techniky i dělníky odměňují podle využití stroje ve vztahu ke splnění kvality práce.

Stejně tak je tomu u staveb, kde při závěrečném technicko-ekonomicko-

kém vyhodnocování se ukazuje, že nesplnění projektových parametrů je způsobeno zejména včasným nepřipravením zástavového dobytka a nezabezpečením potřebné krmivové základny, aniž by zodpovědní pracovníci pocítili důsledky hmotné zainteresanosti. Závěrečné hodnocení ukazuje, že při přípravě staveb investor, projektant i nadřízený stupeň řízení nevěnují ekonomické stránce investice patřičnou pozornost. Potřeba výrobního zabezpečení je vysoko nadřazována jejímu ekonomickému přínosu. Dále se ukazuje, že snaha řešit problémy pracovních sil vede k realizaci řešení, které není ověřeno, při neúměrně vysokých nákladech. Proto bude v dalším období věnována zvýšená pozornost variantnímu řešení v období přípravy investice s cílem zvýšit efektivnost vkládaných prostředků realizací nejvhodnější varianty. V hledání nejvhodnější varianty je třeba rozvíjet úzkou spolupráci investora, projektanta a dodavatele.

Investice dlouhodobě ovlivňují rozsah, kvalitu a efektivnost výroby. Dále ovlivňují pracovní a životní prostředí, v mnoha případech strukturu osídlení a s ní související vývoj jednotlivých sídlišť. Mezi přípravou a využitím u velkých stavebních investic je značný časový odstup, během kterého někdy dochází i ke kádrovým změnám, takže za výsledky investice odpovídá jiný zodpovědný pracovník než ten, který o přípravě a realizaci rozhodoval. Z uvedených důvodů nemůže být investiční výstavba záležitostí pouze jednoho pracovníka nebo podniku, ale pro svůj význam musí se rozhodovacího procesu zúčastnit celá řada organizací a institucí, které svými stanovisky ovlivňují průběh přípravy i rozhodnutí o investici. Čím nákladnější je připravovaná investice, tím je zpravidla náročnější její projednávání. Proto rozhodování o přípravě a realizaci se posunuje z podniku na nadřízené orgány. Tento proces vedl ke kategorizaci staveb i v oblasti plánu.

V průběhu 6. pětiletky rozlišoval plán stavby podle výše rozpočtových nákladů do 2 mil. Kčs a nad 2 mil. Kčs, dále pak stroje a zařízení nezahrnuté do rozpočtů staveb. Podle dodavatelského systému byly investice realizované bez dodávek z jiných resortů v kategorii orientačních ukazatelů a v případě finančního i kapacitního zabezpečení mohly být překračovány.

V období 5. a na počátku 6. pětiletky byla tato možnost podniky s dostatkem finančních zdrojů plně využívána. Vlivem zhoršování důchodové situace zemědělských podniků koncem 6. pětiletky došlo k omezení rozsahu orientačních ukazatelů jejich přesunem do závazných ukazatelů plánu vzhledem k nutnosti propojení na finanční plán. Růstem cen v průběhu 6. pětiletky se postupně zužoval prostor pro realizaci menších staveb do 2 mil. Kčs a omezený limit nově zahajovaných staveb neumožňoval realizaci těchto staveb v kategorii nad 2 mil. Kčs rozpočtových nákladů.

Tyto problémy vedly ke změně kategorizace staveb v zemědělství na stavby do 5 mil. Kčs a nad 5 mil. Kčs. Změna kategorizace umožňuje realizovat řadu dostaveb nebo menších staveb bez násilného dělení a rozhodovací pravomoc v tomto rozsahu bude upravena i u středních článků řízení. Současně s tím se zvyšuje i odpovědnost středních článků řízení za účelnost a efektivnost těchto staveb.

V roce 1981 byla kategorie orientačního ukazatele ponechána pouze pro tzv. zelené investice. Opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982 rozšiřuje kategorii zvláštních zemědělských investic o odvodňovací akce do 5 mil. Kčs rozpočtových nákladů, polní cesty, úpravu malých vodních toků, malé vodní nádrže, rybníky, hnojiště,

výstavbu pastevních areálů a silážních jam, na které se nevztahuje závazný limit nově zahajovaných staveb.

Charakteristika jednotlivých zvláštních investic je přesně stanovena. Zvláštní investice, i když jde o menší stavby, mohou značně ovlivnit zemědělskou výrobu. Jejich rozsah je stanoven orientačním ukazatelem státního plánu. Překročení plánovaného rozsahu je plně závislé na kapacitním a finančním zajištění jednotlivých zemědělských podniků.

Změnou kategorizace investic však nedochází ke změnám v celkovém objemu investic. Prakticky o objem zvýšení u kategorie do 5 mil. Kčs rozpočtových nákladů byl snížen objem investic u kategorie nad 5 mil. Kčs, a to z kapacitních a finančních důvodů.

U stavebních investic je zájem o jejich rychlou realizaci, aby vynaložené prostředky co nejdříve přinášely užitek. Tento zájem je podporován možností překračování na stavbách nad 5 mil. Kčs rozpočtových nákladů a u staveb do 5 mil. Kčs rozpočtových nákladů je regulován počtem rozestavěných staveb. V roce 1981 a 1982 je plánem určeno snížení počtu rozestavěných staveb a při nedodržení stanoveného snížení nelze další stavby v této kategorii zahajovat.

Investiční výstavba je centrálně regulována v souladu se směry rozvoje celého zemědělsko-potravinářského komplexu a podle možností národního hospodářství. Regulace je prováděna celkovým objemem investic a jmenovitým výběrem u rozhodujících stavebních a strojních investic. U stavebních investic do 5 mil. Kčs budou stanovovány směry, jako je např. výstavba skladovacích kapacit pro objemnou píci, posklizňové linky apod.

Plánovací proces předpokládá, že pro období pětiletky bude vypracován plán, ve kterém se promítne návrh potřeb podniků, který bude sloužit jako podklad pro výběr staveb na podporu stanoveného směru rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu. Aktivní úloha zemědělských podniků bude v tom, že budou ve spolupráci s projektovými organizacemi předkládat v období přípravy plánu návrhy s vysokým celospolečenským přínosem.

Z těchto důvodů budou do plánu zařazovány jen ty stavby, které přinesou největší celospolečenský přínos. V dlouhodobě zaostávajících JZD tuto povinnost přejímají okresní zemědělské správy na základě vypracovaných plánů intenzifikace těchto podniků.

Protože při výběru staveb bude přihlíženo i k zajištění cílů rozvoje zemědělství, oznámí ministerstvo podnikům prostřednictvím středních článků řízení hlavní směry investiční politiky pro období pětiletky. Je pak na podnicích, aby své návrhy usměrnily v souladu s hlavními směry investiční politiky a předložily návrhy s vysokým celospolečenským efektem. Ministerstvo na základě těchto zásad bude jednotlivým článkům řízení v období sestavování plánu oznamovat limit nově zahajovaných staveb pouze jako orientační ukazatel, který může být návrhy překročen. KZS a VHJ však nebudou předkládat návrhy podniků v pořadí tzv. důležitosti, ale v pořadí celospolečenských přínosů a všestranného zabezpečení. Ministerstvo na základě návrhů naplní výběrem staveb úkoly stanovené hlavními směry investiční výstavby a v pořadí největších celospolečenských přínosů při všestranném zabezpečení.

Při konečném výběru staveb nebude ministerstvo přihlížet k rozepsanému orientačnímu ukazateli limitu nově zahajovaných staveb. Ve svých opatřeních se bude zabývat těmi středními články řízení, které nevedly

své podřízené organizace k návrhům podle stanovených celospolečenských zásad.

Tento postup rozšiřuje účast všech stupňů řízení na investiční činnosti na jedné straně, ale na druhé straně zvyšuje zodpovědnost všech článků řízení za přípravu, realizaci a využití investic.

Došlo dne 22. 2. 1982

BERDYCH V., ministerstvo zemědělství a výživy ČSR, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Reprodukce základních fondů a investiční výstavba v zemědělství

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 423—430

zemědělství, investiční výstavba, plánování, analýza vývoje, soustava opatření

Článek na základě zhodnocení dosavadního stavu a problémů zemědělské investiční výstavby ukazuje její význam a požadavky na ni v 7. pětiletce. Informuje o změnách v jejím plánování na základě zásad zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství.

БОРДИХ В., Министерство сельского хозяйства и продовольствия ЧСР, Тешнов 17, 110 06, Прага 1

Воспроизводство основных фондов и капиталовложений в сельском хозяйстве

Zeměd. Ekon., 28, 1982, № 6, с. 423—430

сельское хозяйство, капитальное строительство, планирование, анализ развития, система мероприятий

Статья на основе оценки существующего положения и проблем сельскохозяйственного капитального строительства указывает на его значение и требования к нему в 7 пятилетке. Информировывает об изменениях в его планировании на основе принципов улучшения системы планового управления сельским хозяйством.

BERDYCH V., Ministry of Agriculture and Food of the Czech Socialist Republic, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Reproduction of Basic Funds and Capital Construction in Agriculture

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 423—430

agriculture, capital construction, planning, developmental analysis, system of measures

On the basis of evaluation of the recent state and problems of agricultural capital construction, its importance and demands in the course of the Seventh Five-Year Plan are specified. Information on the changes in the planning system as a result of the rules of the improved system of planned management of agriculture is given.

Reproduktion von Grundfonds und Investitionsbau in der Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 28, 1982, N. 6, S. 423—430

Landwirtschaft, Investitionsbau, Planung, Analyse der Entwicklung, Komplex von Maßnahmen

Der Aufsatz behandelt aufgrund der Bewertung des bisherigen Zustandes und der Probleme des landwirtschaftlichen Investitionsbaus seine Bedeutung und Forderungen an ihn im 7. Fünfjahrplan. Er informiert über die Veränderungen in seiner Planung aufgrund der Grundsätze des vervollkommenen Systems der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft.

Adresa autora:

Ing. Václav Berdych, CSc., ministerstvo zemědělství a výživy ČSR, Těšnov 17,
110 06 Praha 1

Soustava plánovitého řízení zemědělské výroby se opírá především o dva základní články (subsystémy): o soustavu plánů a plánování, jejíž významné postavení v soustavě je dáno již tím, že plán je rozhodujícím nástrojem řízení socialistické společnosti, a o soustavu ekonomických nástrojů, jejímž hlavním úkolem je podpořit plnění celospolečenských záměrů vyjádřených v plánu. Jestliže soustava plánů a plánování je rozhodujícím článkem celé soustavy plánovitého řízení zemědělství, pak v samotné soustavě ekonomických nástrojů jako v druhém subsystému jsou rozhodujícím nástrojem bezesporu ceny a cenové nástroje. Tato nezastupitelná úloha cen a cenových nástrojů vyplývá nejen z jejich rozhodujícího podílu na celkové úhradě reprodukčních nákladů v zemědělství, ale i z mimořádně silného působení cen na hmotnou zainteresovanost zemědělských podniků a tím i na zaměření jejich výroby. Správné stanovení nákupních cen zemědělských výrobků a jejich relací má proto zcela mimořádný význam pro plnění úkolů státního plánu a naplnění celospolečenských potřeb.

Význam správného stanovení nákupních cen a jejich relací je o to větší, uvědomíme-li si existenci dvou forem socialistického vlastnictví a skutečnost, že v našem zemědělství převažuje družstevní socialistické vlastnictví, které se rozhodující měrou podílí na celkovém objemu zemědělské tržní produkce.

Je proto přirozené, že ústřední orgány vždy věnovaly otázkám cen a cenové politiky v zemědělství značnou pozornost, že pečlivě sledovaly rozvoj výrobních sil a výrobních vztahů v našem zemědělství a tomuto vývoji přizpůsobovaly i politiku v oblasti nákupních cen zemědělských výrobků a cen výrobních prostředků pro zemědělství. Tak tomu bylo i v posledních deseti letech, kdy v našem zemědělství proběhl a probíhá proces prohlubování společenské dělby práce cestou koncentrace, specializace a kooperace výroby, provázený výrazným rozvojem výrobních sil, růstem produktivity práce na základě technického rozvoje, a proces zprůměrnování řady odvětví zemědělské výroby pomocí zmírňování rozdílů mezi oběma formami socialistického vlastnictví a na tomto základě i rozdílů mezi oběma základními třídami naší společnosti — dělníky a rolníky. Je nesporné, že tento proces se nemohl neodrazit v oblasti cenové politiky a v soustavě cen a cenových nástrojů v zemědělství.

Současná etapa rozvoje našeho národního hospodářství a v jeho rámci i našeho zemědělství je však navíc poznamenána vstupem

nového prvku, který v minulosti nehrál podstatnou úlohu, který se však v současné době hlásí s veškerou naléhavostí: jde o světovou palivoenergetickou krizi a její mnohostranné důsledky pro naši ekonomiku, včetně ekonomiky našeho zemědělství. S palivoenergetickou krizí, a nejen s ní, však souvisí i další požadavek, který se stává kategorickým příkazem naší doby: požadavek snižovat palivovou, energetickou, materiálovou, fondovou, investiční a pracovní náročnost, jinými slovy — požadavek všestranně zvyšovat ekonomickou efektivnost výroby, který se plně týká i našeho zemědělství.

HLAVNÍ TEORETICKÉ A METODOLOGICKÉ PROBLÉMY SOUSTAVY CEN A CENOVÝCH NÁSTROJŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ A HLAVNÍ POZNATKY VÝZKUMU V TÉTO OBLASTI

Soustavný výzkum problematiky soustavy cen a cenových nástrojů byl u nás založen až v polovině šedesátých let. Do té doby šlo o dílčí a příležitostné práce jednotlivých výzkumníků z nejrůznějších pracovišť. Cenotvorná praxe v důsledku toho nedisponovala teoretickými a metodologickými poznatky, které by jí umožnily upustit od empirických přístupů k tvorbě cen zemědělských výrobků a nahradit je přístupem opírajícím se o fundované poznatky vědy a výzkumu. Nebyla to jen bolest samotného zemědělství. Vždyť teprve začátkem šedesátých let se u nás přistoupilo k teoretickému metodologickému a metodickému propracování tvorby cen za socialismu vůbec. Naše ekonomická věda se přitom mohla opřít o výsledky obdobného úsilí, úspěšně vyvíjeného v SSSR (Němčinov, Djačenko, Kantorovič, Novožilov aj.), na tyto výsledky navázat a dále je rozvíjet ve specifických podmínkách naší ekonomiky.

Výzkum problematiky cen zemědělských výrobků byl u nás založen tak, aby od studia a rozpracování obecně teoretických otázek bylo možno přejít postupně k rozpracování metodologických a tedy i praktických otázek tvorby nákupních cen, a to tak, aby se od abstraktně teoretických otázek aplikace Marxovy teorie pracovní hodnoty na podmínky socialismu a socialistického zemědělství postupně zvyšoval stupeň konkrétnosti výzkumu a aplikovatelnosti jeho výsledků v cenotvorné praxi. Tento postup byl umožněn nejen vytvořením určitých kapacit, ale i tradičně dobrou úrovní spolupráce vědeckovýzkumných pracovníků angažovaných v této oblasti s pracovníky cenotvorné praxe.

Pokusíme se seznámit naši veřejnost s hlavními teoretickými a metodologickými problémy, které byly u nás v této oblasti postupně výzkumně řešeny.

V prvních etapách výzkumu byla pozornost soustředěna na problémy aplikace Marxovy teorie pracovní hodnoty v podmínkách socialistického zemědělství, dále na rozpracování funkce cen za socialismu a v socialistickém zemědělství zvláště a na problematiku teoretických a metodologických otázek řešení vlivu různých přírodních podmínek na ekonomiku zemědělství, tj. na okruh problémů, které si většina autorů zvykla označovat jako problém řešení vlivu diferenciální pozemkové renty. I když na konečné slovo v teorii diferenciální renty budeme patrně ještě dosti dlouho čekat, je třeba vidět, že úsilí, které při praktickém řešení této problematiky vyvinula naše vědecká

fronta spolu s pracovníky hospodářské sféry, přineslo své kladné výsledky a přináší je dosud. Řešení, které je výrazem specifiky zemědělství (vliv přírodního faktoru) a které bylo u nás přijato v praxi (systém diferenciálních příplatků ve spojení s daní z pozemků) je v podmínkách existence jednotných nákupních cen řešením úspěšným, zejména jsme-li svědky trvalého zdokonalování tohoto systému ve směru jeho výrobkové diferenciace.

Švé výsledky přineslo i rozpracování problematiky funkce ceny za socialismu. Přínos vědy a výzkumu lze vidět přinejmenším v tom, že vedle obecných poznatků o funkcích ceny vedl k teoretickému řešení ceny jako socialistické modifikace hodnoty a k rozvinutí učení o teoretických typech cen jako výchozích cen pro tvorbu konkrétních cen (a to jak velkoobchodních cen v průmyslu, tak i nákupních cen zemědělských výrobků). Tím zcela zákonitě dospěl výzkum od obecně teoretických otázek k řešení problémů metodologických a na tomto základě i metodických.

Společným jmenovatelem tohoto úsilí bylo úsilí o přiblížení nákupních cen jejich hodnotovému základu, tj. společensky nutným nákladům práce a ke skutečným nákladům, které společnost na zemědělskou produkci vynakládá. To samo o sobě zvyšuje vypovídací schopnost ukazatelů pro hodnocení ekonomické efektivity zemědělské výroby včetně ukazatelů hodnocení ekonomické efektivity investic a vede ke sblížení a postupnému sjednocování základních principů tvorby cen v průmyslu a zemědělství (tj. velkoobchodních a nákupních cen) při současném respektování zvláštností zemědělství jako odvětví národního hospodářství, tj. vlivu diferenciální renty, biologického a sezónního charakteru výroby a přírodního faktoru vůbec. Toto úsilí se v praxi zemědělské ekonomické soustavy projevuje v růstu podílu cenových nástrojů na celkové sumě úhrady reprodukčních nákladů a tím i ve snížení podílu těch nástrojů finanční politiky, které při nízkém podílu cenových nástrojů musí nákupní ceny suplovat.

Přiblížení nákupních cen zemědělských výrobků jejich hodnotovému základu a jejich sblížení s velkoobchodními cenami má mimořádný význam pro samotné zemědělské podniky v tom, že jim umožňuje lépe vyjadřovat skutečný ekonomický efekt nové techniky a spolu s doceněním živé práce o celospolečensky zabezpečenou část jejího reprodukčního ekvivalentu i správně hodnotit efektivnost substituce živé práce prací minulou. Naši řídicí sféře pak tento přístup umožňuje spolehlivěji hodnotit a srovnávat ekonomickou efektivnost zemědělství a ostatních odvětví národního hospodářství.

Užitečné poznatky byly získány výzkumem teoretických typů cen, a to hned v několika směrech:

- na základě spolupráce s větším počtem JZD mohla být poprvé u nás zjištěna fondová náročnost hlavních plodin v řadě metodických variant, což umožnilo kvantifikovat i ty teoretické typy cen (výrobní, dvoukanálová), pro něž je zjištění fondové náročnosti základním předpokladem jejich výpočtu;

- zároveň byly získány cenné poznatky z oblasti samotné metodologie a metodiky zjišťování fondové náročnosti;

- bylo zjištěno, že v zemědělství nejsou mezi teoretickými typy cen výrazné kvantitativní rozdíly, přičemž byly objasněny příčiny tohoto jevu;

— to umožnilo v podstatě bez obav použít pro praktickou potřebu i nákladového typu ceny;

— výpočet teoretických výchozích cen umožnil porovnat tyto ceny s platnými nákupními a průměrnými realizačními cenami a získat tímto porovnáním další cenné podklady pro rozhodování o jejich relacích, jakož i představu o tom, jaké částky by byly třeba při úpravě nákupních cen jednotlivých výrobků na úroveň cen teoretických a pro odstranění nadměrných rozdílů v nákladové rentabilitě jednotlivých zemědělských výrobků.

Tato poslední otázka, tj. problematika nadměrných a ekonomicky neodůvodněných rozdílů v rentabilitě jednotlivých zemědělských výrobků, je dosud jedním z kardinálních problémů cenové soustavy našeho zemědělství a je proto již po delší dobu předmětem soustavného zájmu ústředních orgánů strany a vlády i výzkumných institucí. Vystoupila naléhavě do popředí zejména v souvislosti s rozvojem procesu koncentrace, specializace a kooperace výroby a s tím spojenými rozsáhlými změnami výrobních, organizačních a řídicích struktur našeho zemědělství.

Všechny změny v soustavě cen, provedené v průběhu sedmdesátých let a v roce 1981, byly v té či oné míře spjaté s řešením relací nákupních cen ve směru sblížení jejich nákladové rentability. Každé takovéto změně předcházela důkladná analýza účinnosti cen, vývoje a struktury celkové sumy úhrady v sektorovém průřezu, v průřezu ČSSR a obou národních republik, vývoje vlastních nákladů na jednotlivé výrobky a rentability jejich výroby, analýza vývoje nákupních cen, cenových nástrojů a cen vstupu, analýza vývoje celkové důchodové situace zemědělských podniků v sektorovém průřezu, v průřezu republik a v průřezu jednotlivých pásem vyjádřených výší sazeb diferenciálních příplatků a sazeb daně z pozemků a analýza daně ze zisku a účinnosti zemědělské daně vůbec.

Tyto analýzy, prováděné společně vědeckovýzkumnou základnou a řídicí sférou, přinesly řadu poznatků a byly základem pro periodické hodnocení účinnosti soustavy ekonomických nástrojů a základem pro přijetí řady ekonomických rozhodnutí a opatření v soustavě ekonomických nástrojů plánovitého řízení zemědělství. Zároveň přinesly řadu podnětů pro výzkum a jeho zaměření, pro zdokonalení báze ekonomických informací, pro zdokonalení používaných výzkumných metodik a technik včetně používání ekonomicko-matematických metod a výpočetní techniky, ekonomické terminologie apod.

Tak např. došlo k rozšíření a zdokonalení informací o vývoji vlastních nákladů. Významným opatřením z hlediska zdokonalování tvorby cen v podmínkách rozvoje koncentrace a specializace byl obecný přechod k hodnocení meziproduktů a vedlejších produktů ziskovou cenou, značný význam měly i návrhy metodiky tvorby kooperačních cen a na uspořádání ekonomických vztahů mezi účastníky kooperace.

Všechny tyto poznatky výzkumu, doplněné poznatky hospodářských analýz i praktickými zkušenostmi získanými v terénu, sloužily několikaletým pokusům o sblížení rentability zemědělských výrobků. Je však přitom třeba mít na zřeteli jednu závažnou okolnost. K úpravám nákupních cen a jejich relací docházelo v podmínkách, kdy sice změny odbytových cen vstupu (včetně ocenění lidského faktoru) byly vůči zemědělství bilancová-

ny, tj. promítány (až na některé výjimky) do hladiny nákupních cen, avšak změny relací nákupních cen mohly být prováděny pouze v rámci prostředků, které mělo zemědělství k dispozici. Změn jednotlivých cenových faktorů a prostředků, které se takto dostaly do pohybu, bylo využíváno ke zmiřňování rozdílů v nákladové rentabilitě jednotlivých výrobků. To znamená, že odstranění ztrátovosti, resp. zvýšení rentability jedněch výrobků muselo být kompenzováno snížením rentability výrobků ostatních, rentabilnějších, a to bez zvýšení celkové sumy úhrady.

Na opatřeních v soustavě cen, která byla provedena s platností od 1. 1. 1981, je kvantitativně i kvalitativně nové mimo jiné to, že došlo k posílení ekonomiky zemědělství z celospolečenských prostředků. Toto opatření bylo vynuceno řadou okolností. Patří mezi ně jednak nepříznivý průběh počasí v některých letech 6. pětiletky, jednak pokračující růst nákladů, zejména materiálových, který byl tak velký, že např. prostředky věnované na posílení ekonomiky chovu skotu koncem šesté a začátkem sedmé pětiletky byly tímto nepříznivým vývojem prakticky pohlceny a přijatá opatření v relacích cen a rentability se tak minula svým účinkem.

Je přirozené, že jednou z lákavých alternativ stanovení celkové hladiny a relací nákupních cen je jejich stanovení na základě stejného, jednotného typu ceny, jehož se používá při přestavbách velkoobchodních cen průmyslových výrobků. Tato alternativa by vedla ke značnému zvýšení celkové hladiny nákupních cen, umožnila by lépe zvládnout investiční vlnu a růst fondové náročnosti vyvolaný procesem koncentrace a specializace výroby, lépe by vyjadřovala skutečný podíl zemědělství na tvorbě a užití národního důchodu, umožnila by kvalifikovaněji hodnotit efektivnost makroekonomických strukturálních změn apod. Její uplatnění by však zároveň vedlo ke zvýšení cenových hladin nebo intervencí v navazujících cenových okruzích a prohloubilo by dosavadní odtrženost nákupních cen od maloobchodních cen zemědělských výrobků a potravin. Navíc toto opatření je nutno posuzovat z hlediska reálných možností našeho národního hospodářství v současné době.

Jinou alternativou je zvýšení hladiny a relací nákupních cen pouze v rozsahu odpovídajícím ocenění celospolečensky zabezpečované části reprodukčního ekvivalentu pracovní síly, v rozsahu potřebném k odstranění intervencí cen výrobních prostředků pro zemědělství a v rozsahu odpovídajícím objektivně podmíněnému růstu nákladů v zemědělství, tj. v rozsahu růstu odbytových cen vstupu.

Jde o alternativu, která byla v minulých letech postupně realizována a pokračuje v opatřeních přijatých od 1. 1. 1982 a která navíc je v těchto opatřeních rozšířena o již zmíněné posílení ekonomiky zemědělství z celospolečenských prostředků. Od této alternativy lze očekávat, že zrealizování ocenění pracovní síly a cen výrobních prostředků bude stimulovat racionální substituci živé práce prací minulou a racionální vynakládání výrobních prostředků a řádné hospodaření s nimi. A toho je v současné mezinárodní situaci a v současném postavení československé ekonomiky i z hlediska vážných nedostatků v hospodaření se zdroji v zemědělských podnicích krajně zapotřebí. Jinak má tato alternativa z hlediska odtrženosti hladiny nákupních a maloobchodních cen obdobné nedostatky jako alternativa předchozí,

s tím rozdílem, že intenzita těchto nedostatků je v této druhé alternativě výrazně nižší.

Mezi metodologické problémy cenové teorie patří i učení o funkcích ceny za socialismu. Jedním z poznatků tohoto učení je i poznatek, že některé funkce ceny jsou ve vzájemném rozporu (i když v literatuře nechybí ani tvrzení opačné). Tak je tomu např. s funkcí ceny jako míry hodnot (která bývá nejčastěji nazývána funkcí kritériální) a stimulační funkcí ceny. Kritériální funkce ceny bývá většinou považována za hlavní funkci ceny. Socialistický stát vzhledem k plánovitému charakteru své ekonomiky však potřebuje v zájmu dosažení rovnovážného stavu v nabídce a poptávce nebo v zájmu provedení žádoucích strukturálních změn využívat i stimulační funkce ceny. Znamená to, že ceny určitých výrobků v určitých obdobích zvýhodňuje cestou záměrného stanovení jejich ceny nad hodnotu, resp. nad objektivní potřebu úhrady jejich reprodukčních nákladů.

Je např. známo, že v zájmu řešení obilního problému byly u nás svého času výrazně zvýhodněny ceny obilí, takže bylo možno předpokládat, že byly stanoveny přinejmenším na základě nákladů v relativně nejhorších podmínkách, zatímco u cen živočišných výrobků, zejména v chovu skotu a ovcí, tomu bylo naopak (celková hladina nákupních cen u nás vychází z průměrných výrobních podmínek). Je rovněž známo, že v řešení obilního problému cestou zvýšení výroby obilí bylo u nás dosaženo značného pokroku. Došlo k němu především díky zvýšení genetického potenciálu, zejména rozšířením výnosných sovětských odrůd pšenice, avšak nesporně k tomu přispěla i cenová politika využíváním stimulační funkce ceny a využíváním krmných směsí, jejichž základní surovina — obilí — bylo nakupováno za stejnou cenu jako obilí určené pro lidskou spotřebu.

V současné době se řešení obilního problému dostalo do poněkud jiné polohy. Dnes vidíme cestu jeho dovršení nejen v dalším růstu produkce obilí, ale v neposlední řadě i v úspoře krmiv a krmných směsí a ve zvýšení výroby objemných krmiv a tím i v řešení bílkovinného problému. Tato nové etapě musí přirozeně odpovídat i cenová politika a tvorba cen zemědělských výrobků. To se také plně projevilo v úpravách nákupních cen a cenových nástrojů s platností od 1. 1. 1982.

Značný růst produkce obilovin a na něj navazující růst produkce monogastrických zvířat zemědělským podnikům umožnil realizovat značnou masu zisku, jejíž část v podmínkách univerzální výroby mohla být využita k rozvoji ostatních odvětví výroby. V období rozvíjení koncentrace, specializace a kooperace výroby jsou meziodvětvové přesuny zisku značně omezeny. Proto je v posledních letech takový důraz kladen na sblížování rentability jednotlivých zemědělských výrobků a na to, aby se výroba každého zemědělského produktu každému normálně hospodařícímu zemědělskému podniku — a tím spíše podniku specializovanému — vyplácela.

Nový přístup k řešení obilního problému a s tímto řešením spojené strukturální změny si vyžadují, aby i nadále bylo využíváno stimulační funkce ceny. V minulosti, vedle přímé stimulace rozvoje některých výrob cenami odkloněnými od svého hodnotového základu směrem nahoru, bylo k plnění této funkce ceny využíváno i systému výrobových příplatků a premií s nejrůznějším účelovým posláním, dále příplatků za přírůstek tržní produkce vybraných výrobků a v posledních letech i diferenciací zápočtu některých výrobků do nároku na diferenciální příplatky, jakož

i některých příplatků specifického charakteru (specializační a záběhové příplatky v chovu skotu).

V opatřeních platných od 1. 1. 1982 se projevila snaha nahradit značně členitý systém výrobních příplatků opatřením dvojího druhu:

— posílením tendence diferencovaného zápočtu některých výrobků do nároku na diferenciální příplatky s cílem nestimulovat rozvoj některých výrob v některých podmínkách (jatečná prasata a drůbež, vejce v horších přírodních podmínkách) a naopak podpořit v těchto podmínkách rozvoj žádoucích výrob (chov skotu, ovcí, pěstování brambor apod.);

— prémiováním přírůstku tržní zemědělské produkce.

Stát má zájem na růstu produkce téměř všech nebo většiny zemědělských výrobků v rámci možnosti daných množstvím disponibilních krmiv z domácích zdrojů, resp. i jinými okolnostmi. Proto byl hledán nástroj, který by v tomto směru úsilí zemědělských podniků podpořil. S platností od 1. 1. 1982 bylo proto přikročeno k prémiování přírůstku téměř veškeré tržní produkce proti průměru tři let. Uplatňování premii za přírůstek tržní produkce není bez problémů se způsobem jejich poskytování, s jejich konstrukcí a administrativní náročností, jakož i s řešením případů u výrobků, u nichž má stát zájem na dočasném omezení nebo snížení jejich produkce. Na výplatu premii bylo pamatováno určitou částkou z celkového objemu prostředků uvolněných z celospolečenských zdrojů na posílení ekonomiky zemědělství. Je tedy nyní na zemědělských podnicích, aby využily těchto prostředků ke zvýšení tržní zemědělské produkce a pomohly tak státu řešit problémy v zásobování obyvatelstva potravinami.

Vraťme se však k problému vzájemné rozpornosti kritériální a stimulační funkce ceny. Tento problém nelze obejít, neboť nelze mluvit o jejich rozpornosti a zároveň sdělovat, že obě tyto funkce jsou v hospodářské praxi uplatňovány. Máme za to, že problém je v mezích uplatňování obou funkcí cen. Na jednu stránku tohoto problému jsme již ukázali: v podmínkách univerzálního charakteru výroby v zemědělských podnicích nečiní uplatňování té neb oné funkce ceny nebo obou funkcí problémy — ztráty a nízké zisky jedné odvětví lze kompenzovat vyššími zisky z rentabilnějších odvětví a prostředků akumulovaných v jedné výrobě používat k investičnímu rozvoji výroby jiných. V podmínkách specializované výroby musíme být opatrnější. Snaha použít obou funkcí ceny ve vyvážených proporcích, odpovídajících současné etapě rozvoje našeho zemědělství, se v opatřeních přijatých od 1. 1. 1982 projevila nejen v odstranění nadměrných rozdílů v rentabilitě jednotlivých výrobků, ale i ve specifické formě, v níž je stimulační funkce ceny u nás uplatňována, tj. v podobě premii za přírůstek tržní produkce, které se týkají tržní produkce jako celku, nikoliv tržní produkce jednotlivých výrobků. A nejen to: uplatňování stimulační (ale i destimulační) funkce ceny je v nových opatřeních spojováno se systémem a způsobem poskytování diferenciálních příplatků.

V tomto systému je kritériální funkce ceny (úhrada objektivně podmíněných reprodukčních nákladů v různých přírodních podmínkách) spojována s funkcí stimulační, resp. destimulační (diferencovaný zápočet některých výrobků do nároku na diferenciální příplatky). Jde tedy o způsob, který se značně přibližuje soustavě územně diferencovaných cen, která sama svou podstatou vytváří dobré předpoklady pro současné uplatňování obou funkcí ceny — tj. její funkce kritériální a její funkce stimulační.

Jedním z vážných problémů ekonomiky našeho zemědělství je problém, který lze označit jako problém sektorový. Vyplyvá z rozdílů v ekonomice podniků obou socialistických sektorů našeho zemědělství a především z toho, že státní statky dosahují z řady objektivních a historicky podmíněných, ale i z řady subjektivních příčin horších hospodářských výsledků než JZD hospodařící ve zhruba stejných nebo obdobných přírodních podmínkách. V minulosti byl tento problém řešen dotacemi nejrůznějšího druhu a nejrůznější konstrukce, které však většinou nepobízely státní statky ke zvyšování výkonů, ke snižování nákladů a ke zvyšování efektivnosti. Závislost státních statků na dotacích a dodatečná úhrada jejich ztrát výrazně oslabovala jejich chozrasčotní postavení. V posledních letech byla proto nastoupena cesta postupného zvyšování podílu cen a doplňkových cenových nástrojů na celkové sumě úhrady reprodukčních nákladů státních statků.

K posílení ekonomiky přispělo i zvýšení příspěvku na částečnou úhradu sociálního zabezpečení družstevních rolníků, k němuž došlo v roce 1980, a které bylo zahrnuto do celkové hladiny nákupních cen, které jsou pro oba sektory jednotné. Toto opatření sice přispělo k určitému zlepšení chozrasčotního postavení státních statků, avšak ani zdaleka jej nemohlo vyřešit. Je tomu tak proto, že tvorba nákupních cen se u nás opírá v podstatě o průměrné vlastní náklady družstevního sektoru, které jsou však nižší než vlastní náklady státních statků. Aby byl tento problém alespoň zčásti řešen, bylo přistoupeno ke zvýšení podílu cenové úhrady reprodukčních nákladů státních statků cestou zvýšení sazeb diferenciálních příplatků v tomto sektoru. Nejde o cestu ideální. Řada ekonomů doporučuje, aby tvorba nákupních cen se opírala o vážený průměr vlastních nákladů podniků obou sektorů. Chybí však zatím konkrétní propočty, které by umožnily zvážit dopad tohoto opatření na hladinu nákladů, cen, zisku a odvodů v obou sektorech a v různých přírodních podmínkách.

Dalším takovým problémem v oblasti cenové úhrady je problém rozdílů v ekonomice zemědělství ČSR a SSR, který vyplývá ze specifických podmínek slovenského zemědělství (např. výrazné rozdíly mezi intenzivním zemědělstvím Západoslovenského kraje a málo intenzivním zemědělstvím horských oblastí, vysoký podíl oblastí s extrémními přírodními podmínkami, specifické problémy Východoslovenské nížiny apod.). Skutečností zůstává, že v soustavě cen a cenových nástrojů se zatím nedaří tento problém úspěšně řešit, i když pokusy o jeho řešení byla celá řada, a to jak v oblasti cenových, tak i v oblasti necenových nástrojů. Tak např. v minulosti byly zavedeny příplatky k cenám diferencované podle podílu luk a pastvin, zvyšovány sazby diferenciálních příplatků, poskytovány různé dotace a subvence. Poslední dvě skupiny opatření v současné době převládají, avšak zdá se, že východisko je třeba hledat především v oblasti řešení věcných, strukturálních a investičních problémů.

POZNATKY Z ANALÝZY ÚČINNOSTI SOUSTAVY CEN A CENOVÝCH NÁSTROJŮ A JEJÍ VÝVOJ V LETECH 5. a 6. PĚTILETKY

Rozbory příčin poklesu ekonomické efektivnosti zemědělské výroby a zhoršení důchodové situace zemědělských podniků v období 6. pětiletky, prováděné v rámci přípravy změn v soustavě plánovitého řízení od roku

1982 ukázaly, že z komplexu příčin subjektivního i objektivního charakteru patří k rozhodujícím:

a) *Snížení dynamiky rozvoje zemědělské výroby a neplnění plánových úkolů v hrubé zemědělské produkci, zejména v hrubé produkci rostlinné výroby.*

To je možno dokumentovat vývojem dosažených přírůstků zemědělské výroby ve stálých cenách roku 1967 v jednotlivých pětiletkách proti předchozí pětiletce (v %):

	přírůstek HZP	z toho přírůstek HRP
1966 – 1970	19,0	18,0
1971 – 1975	15,5	9,9
1976 – 1980	9,0	6,7

I když se hrubá zemědělská produkce zvýšila ve srovnání s pátou pětiletkou o 9 % (hrubá rostlinná produkce o 6,7 %), byly úkoly 6. pětiletky splněny v celkovém objemu hrubé zemědělské produkce pouze na 95 % a hrubé rostlinné produkce na 91 %.

Pokud jde o jednotlivé plodiny, došlo v 6. pětiletce k absolutnímu poklesu výroby brambor, víceletých pícnin na orné půdě, využití luk, výroby zeleniny a k výraznému zpomalení tempa růstu výnosů obilovin a cukrovky.

Na tento vývoj však nereagovala živočišná výroba. V průběhu 6. pětiletky se zvýšily stavy hospodářských zvířat o více než 12 %, z toho jatečného skotu včetně telat o 6 %, jatečných prasat o 18 % a stavy drůbeže o 26 %. Užiteklost zvířat vzrostla pouze u dojníc a nosnic, ve výrobě masa stagnovala a u jatečného skotu z výkrmu poklesl průměrný denní přírůstek i průměrná porážková hmotnost. Plánované úkoly 6. pětiletky v hrubé živočišné produkci byly splněny na 99 %.

Disproporce ve vývoji rostlinné a živočišné výroby vedly k nedostatečnému zajišťování jadrných a objemných krmiv z vlastních zdrojů a ke zvyšování dovozu obilovin a objemných krmiv s negativními dopady na platební bilanci našeho zahraničního obchodu.

b) *Neúměrný a trvalý růst nákladů na zemědělskou výrobu, jehož dynamika výrazně předstihla dosažený vzestup hrubé zemědělské produkce i celkových výkonů zemědělských organizací (včetně nezemědělské činnosti).*

Náklady zemědělských podniků vzrostly v 6. pětiletce proti předcházející o více než 35 % a výrazně předstihly jak vzestup hrubé zemědělské produkce, tak i celkových výkonů.

Ve struktuře nákladů se zvýšil v průběhu 6. pětiletky podíl materiálových nákladů na celkových nákladech ze 60 % na téměř 70 %, a to především růstem intenzifikačních a substitučních vkladů dodávaných do zemědělství z průmyslových odvětví.

Růst materiálových nákladů na zemědělskou výrobu, zejména z ostatních odvětví, je průvodním jevem intenzifikace výroby a nahrazování živé práce prací zhmotnělou (počet trvale činných pracovníků v zemědělství se v 6. pětiletce snížil o 18 %), z hlediska efektivnosti je však důležitý jejich vztah k dosažené dynamice výroby a výkonů.

Je nesporné, že na poklesu efektivnosti zemědělské výroby při rychlém růstu intenzifikačních a substitučních nákladů se podílejí jak dodavatelé těchto materiálových vkladů, tak i zemědělské podniky. Dodavatelé zejména pokud jde o kvalitu, produkční účinnost, technické parametry, komplexnost, sortiment a časové rozložení dodávek, zemědělské podniky

pak pokud jde o využívání jejich produkční účinnosti a parametrů a o jejich hospodárné vynakládání.

Není jisté náhodné, že celkový pokles efektivnosti zemědělské výroby není u jednotlivých výrob rovnoměrný. U výrobků s organizačně a technicky dořešenou velkovýrobní technologií (např. výroba obilnin, luštěnin, olejnin, jatečných prasat, vajec) jde spíše o meziroční výkyvy v závislosti na počasí v období vegetace a sklizně, či o rozdíly v účinnosti krmných směsí při častých změnách jejich receptur. U těchto výrob lze vesměs prokázat ekonomickou efektivnost koncentrace a specializace výroby.

U výrob s nedořešenou a nekomplexní velkovýrobní technologií (chov skotu v celé výrobní vertikále ve vazbě na objemná krmiva, výroba brambor, cukrovky, některých druhů zeleniny, zejména plodové, a některých maloobjemových plodin) je předstih růstu nákladů před růstem výroby nejvýraznější a náklady trvale stoupají. Ekonomickou efektivnost koncentrace a specializace výroby na těchto úsecích nelze zatím většinou prokázat, zejména u výrob, kde pojem velkovýrobní technologie bývá zaměňován s koncentrovanou malovýrobou.

c) *Pokles účinnosti cenových a ostatních ekonomických nástrojů úhrady vázaných na tržní zemědělskou produkci.*

Pokles ekonomické efektivnosti zemědělské výroby v 6. pětiletce lze dokumentovat i klesajícím trendem rentability a míry zisku v zemědělských podnicích:

	5. pětiletka	6. pětiletka
nákladová rentabilita	11,3	6,8
míra zisku	4,0	2,9

Důsledkem tohoto vývoje je pokles zůstatků podnikových rezervních fondů, snížení přidělů podnikovým fondům, rostoucí úvěrové zatížení a značný objem překročení rozdělení hospodářských výsledků v celé řadě zemědělských podniků.

Pokles rentability zemědělské výroby v 6. pětiletce vedl k celkovému snížení účinnosti ekonomických nástrojů, především cenových, neboť výroba celé řady zemědělských výrobků se pohybovala na hranici rentability a ztrátovosti (mléko, jatečný skot, brambory, cukrovka, len), což nepříznivě ovlivnilo rozhodování zemědělských podniků při přejímání úkolů státního plánu a vedlo k nutnosti zvýšeného používání administrativně direktivních metod v plánování a řízení. Ceny a cenové nástroje tím ztrácely svou stimulační a kritériální funkci.

V průběhu 6. pětiletky došlo, zejména od roku 1977 a 1980, k úpravám relací nákupních cen a cen vstupů v zájmu sblížení výrobové rentability a podpory rozvoje koncentrace a specializace výroby. Úpravami byl sledován především cíl ekonomicky podpořit rozvoj chovu skotu, a to na úkor rentability ostatních výrob. Úpravami sazeb diferenciálních příplatků a zemědělské daně byla zmírňována mezioblastní a mezipodniková důchodová diferenciace. V oblasti dotací a subvencí byl při stagnaci jejich celkových objemů posilován důchodový princip jejich poskytování. Všechny tyto úpravy byly prováděny cestou vnitřního přerozdělení vlastních zdrojů zemědělství.

Přesto se však ukázalo, že tato cenová opatření nebyla dostatečně účinná. Došlo sice k určitému sblížení rentability jednotlivých výrobků, především na úkor obilovin, avšak nepodařilo se odstranit ztrátovost,

resp. nízkou rentabilitu některých rostlinných výrobků (brambory, cukrovka, len) a zejména výrobků chovu skotu.

O tom, jak se úsilí o zmírňování rozdílů v rentabilitě výroby jednotlivých výrobků dařilo, svědčí údaje ze začátku 5. a z konce 6. pětiletky a těch let 6. pětiletky, v nichž došlo k úpravám cenových nástrojů, přičemž jsou uvedeny údaje pouze za typické výrobky založené na výrobě obilí (vertikála I) a založené na výrobě objemných krmiv (vertikála II), jakož i některé údaje o ostatních plodinách (tab. I).

I. Vývoj nákladové rentability zemědělských výrobků (bez diferenciálních příplatků) v JZD (v %)

	1970	1975	1977	1980
I. vertikála				
pšenice	72,6	47,5	44,6	38,2
ječmen	92,7	39,0	56,2	38,4
kukuřice na zrno	39,7	72,6	30,1	12,4
jatečná prasata	9,9	8,1	17,1	6,2
vejce	13,6	24,9	23,4	-4,5
II. vertikála				
kukuřice na zeleno a siláž	0,7	-8,9	-27,6	-15,6
víceleté pícniny na orné půdě	-4,3	-3,3	4,2	26,2
louky	-7,6	-11,1	-9,8	-1,1
mléko	0,6	-11,3	-5,7	-7,9
jatečný skot	.	-0,7	-2,4	-0,8
Technické a ostatní plodiny				
řepka	110,4	58,8	73,3	58,1
len (stonky)	107,7	47,5	46,6	12,5
cukrovka	30,9	1,2	23,9	0,5
brambory konzumní pozdní	.	.	-19,5	8,6
chmel	.	31,4	28,5	8,6
vinné hrozny	100,8	62,3	34,6	12,5

Údaje FMZVŽ a VÚEZVŽ

Z údajů vyplývá, že v minulých deseti letech došlo k určitému zmírnění rozdílů v nákladové rentabilitě jednotlivých výrobků (u objemné píce byla rentabilita propočtena na stálé ceny platné v daném roce, jejichž výše byla po celou dobu podceněna), zejména na úkor obilovin, řepky a lnu. Z údajů dále vyplývá, že se sice snížila rentabilita I. vertikály ve prospěch vertikály II, avšak úroveň rentability II. vertikály zůstala jak v rostlinném, tak v živočišném článku neuspokojivá. Z údajů je dále zřejmý neuspokojivý vývoj rentability pěstování cukrovky, lnu a zejména brambor (u raných brambor je situace příznivá).

Je proto přirozené, že v opatřeních přijatých od roku 1982 v cenové oblasti bylo nutno přikročit k nápravě tohoto stavu na nejožehavějších úsecích, zejména ve vertikále II a v jejím rámci zejména u hovězího masa a mléka. Zároveň je zřejmé, že další kroky ke snižování výrobové rentability musí být prováděny postupně, uvážene, na základě soustavné analýzy vývoje vlastních nákladů, cenové úhrady a zisku a v nerozlučné vazbě na řešení věcných problémů rozvoje našeho zemědělství.

Při celkovém poklesu rentability zemědělské výroby jako celku probíhalo sblížování výrobní rentability v podstatě tak, že u dosud málo rentabilních, resp. ztrátových výrob se podařilo pouze čelit prohlubování jejich ztrátovosti v důsledku růstu nákladů, zatímco u ostatních výrobků došlo k poklesu rentability téměř na hranici únosnosti.

Rovněž v řešení mezioblastní ekonomické diferenciaci se přes úpravy sazeb daně z pozemků a diferenciálních příplatků nepodařilo situaci vyřešit, především pro nízkou intenzitu zemědělské výroby v extrémních přírodních podmínkách, zejména v SSR, a navíc v některých intenzivních oblastech s klasickou strukturou výroby došlo k výraznému zhoršení důchodové situace zemědělských podniků.

Změny prováděné v průběhu minulých 10 let v cenové oblasti se odrazily i ve struktuře celkové úhrady reprodukčních nákladů v 5. a 6. pětiletce v ČSSR, jak o tom svědčí údaje v tab. II (za zemědělskou činnost v %).

II. Struktura celkové úhrady reprodukčních nákladů v %

		5. pětiletka	6. pětiletka
Nákupní ceny	1	88,1	88,2
	2	73,8	73,1
	3	83,6	83,8
Příplatky k nákupním cenám	1	1,8	3,1
	2	1,6	3,0
	3	1,8	3,0
Prémie	1	1,1	0,8
	2	0,9	0,4
	3	1,0	0,7
Diferenciální příplatky	1	2,9	3,4
	2	11,2	12,9
	3	5,5	6,2
Cenová úhrada celkem	1	93,9	95,5
	2	87,5	89,4
	3	91,9	93,7
Mimocenová úhrada	1	6,1	4,5
	2	12,5	10,6
	3	8,1	6,3

1 — družstevní sektor, 2 — státní sektor, 3 — zemědělství celkem

Pramen: údaje FMZVŽ

Z údajů vyplývá, že obecnou tendencí ve struktuře úhrady je posilování té části úhrady reprodukčních nákladů, která je zabezpečována nákupními cenami a ostatními cenovými nástroji. Dále z nich vyplývá, že se postupně zvyšuje podíl úhrady prostřednictvím doplňkových nástrojů k cenám, zejména výrobních a diferenciálních příplatků, při stagnaci úhrady bezprostředně nákupními cenami. Ze sektorového hlediska z údajů vyplývá, že podíl cen a cenových nástrojů je v družstevním sektoru podstatně vyšší než v podnicích státního sektoru a že podíl diferenciálních příplatků na celkové sumě cenové úhrady je ve státním sektoru podstatně vyšší než je tomu v sektoru družstevním. Tyto údaje jen potvrzují naše úvahy, uvedené v předchozí části této statě.

CENOVÁ OPATŘENÍ OD 1. 1. 1982, JEJICH SMYSL A VAZBA NA ÚKOLY ZEMĚDĚLSTVÍ V 7. PĚTILETCE A NĚKTERÉ PROBLÉMY PROVEDENÝCH ÚPRAV

Opatření, která byla přijata v cenové oblasti, byla podrobně publikována a není proto třeba se o nich podrobně zmiňovat. Stačí připomenout, že v oblasti vstupu došlo ke zrušení intervencí velkoobchodních cen krmných směsí a ke zvýšení jejich odbytových cen, ke zvýšení cen nafty, lehkých topných a mazacích olejů a v důsledku toho i velkoobchodních a odbytových cen některých energeticky náročných strojních a hutních výrobků a stavebních materiálů. Toto zvýšení se promítlo do hladiny nákupních cen plně, u energetických materiálů z 80 %.

Zvýšení cen vstupu bylo do nákupních cen promítnuto diferencovaně a spolu s prostředky na posílení ekonomiky zemědělství umožnilo využít peněžních prostředků, které se takto dostaly do pohybu, k posílení ekonomiky chovu skotu a ovcí, brambor, cukrovky, lnu a dalších rostlinných a živočišných výrobků, které byly dosud ztrátové nebo vykazovaly nízkou rentabilitu. V soustavě diferenciálních příplatků byla učiněna opatření k posílení ekonomiky podniků v horších přírodních podmínkách a další kroky k diferenciaci zápočtu některých výrobků do nároku na tyto příplatky (zvýšení zápočtu u výrobků chovu skotu a ovcí a u brambor). Některé dosavadní příplatky a prémie byly naproti tomu zrušeny (příplatky podle podílu luk a pastvin, specializační příplatky u cukrovky a brambor). Nově bylo zavedeno prémiování přírůstku zemědělské tržní produkce.

Smysl těchto opatření je jasný. Vyplývá z okolností, za nichž naše zemědělství vstoupilo do 7. pětiletky, jejíž úkoly musí být zabezpečeny na nižší výměře půdy, s nižším počtem pracovníků, s omezeným množstvím obilí z dovozu, s nižšími přírůstky průmyslových hnojiv a s investicemi v podstatě na výši předchozí pětiletky. Všestranná mobilizace vnitřních rezerv našeho zemědělství je proto kategorickým příkazem etapy, do níž vstupujeme, a vyžaduje od zemědělských podniků odpovědný přístup k vynakládání a využívání výsledků vědeckotechnického pokroku, k všestranné úspoře pohonných hmot, energie, hnojiv, krmiv a materiálu všeho druhu.

Smyslem opatření přijatých v cenové oblasti je tomuto úsilí napomáhat, vykonávat ekonomický tlak na hospodárné zacházení s výrobními prostředky a na mobilizaci rezerv, především na těch úsecích, kde svých zdrojů a možností zatím využíváme nedostatečně (chov skotu a ovcí, výroba objemné píce, výroba lnu, cukrovky, brambor, zeleniny aj.).

Uvedli jsme, že prostředků, které se dostaly do pohybu v důsledku zvýšení cen vstupu a v důsledku posílení ekonomiky zemědělství z celospolečenských zdrojů, bylo využito k dalšímu sblížení výrobové rentability a k dalším úpravám cenových nástrojů. O oprávněnosti úprav relací nákupních cen svědčí údaje o jejich vývoji v posledních letech (tab. III).

Údaje potvrzují, že průměrné realizační ceny se většinou vyvíjely ve směru relací teoreticky propočtených výchozích cen. V uvedených údajích je teoreticky propočtenou výchozí cenou míněna cena, která se opírá o průměrné vlastní náklady JZD ČSSR při fondové míře zisku ve výši 6 %, do níž jsou již promítnuty úpravy od roku 1982.

Z údajů vyplývá, že k odchylkám od teoretických cen směrem nahoru dochází v I. výrobní vertikále především u výrobků typických pro horší přírodní podmínky. U výrobků II. vertikály překročí teoretickou cenu

III. Vývoj průměrných realizačních cen ve vybraných letech a jejich porovnání s teoretickými výchozími cenami
 . (v Kčs za 100 kg, 1 l, kg ž. h., 1 ks)

Výrobek	1970	1975	1977	1980	Předpokládaná cena 1982	Teoretická výchozí cena 1982	Index teoretických cen
Pšenice	167,36	167,69	154,90	162,40	162,40	158,00	97
Žito	152,37	177,82	164,55	167,20	182,20	189,70	104
Ječmen	158,39	153,18	161,93	163,90	163,90	149,10	91
Oves	136,58	144,36	152,42	158,30	173,20	194,90	112
Kukuřice na zrno	159,64	181,56	182,69	184,40	209,40	207,80	99
Řepka	383,54	380,59	398,55	398,10	398,10	360,90	91
Cukrovka	25,00	25,00	31,10	31,00	38,00	37,50	99
Brambory konzumní pozdní	85,28	94,02	116,24	117,70	142,70	131,10 ¹⁾	92
Len stonky	244,32	244,23	250,56	260,70	300,70	280,50 ²⁾	93 ²⁾
Chmel	5 412,68	6 351,83	6 082,40	6 615,60	7 501,20	7 197,50	96
Vinné hrozny	716,03	725,96	631,03	630,90	630,90	630,90	100
Mléko	2,50	2,69	2,91	3,34	3,93	4,47	114
Jatečný skot	14,12 ³⁾	15,21 ³⁾	15,74 ³⁾	19,99	23,40	24,45	109
Jatečná prasata	13,96	14,33	14,50	14,99	16,49	17,50	106
Vejce konzumní	0,94	0,89	0,79	0,77	0,84	0,98	117

1) včetně zahrnutí bramboráren do fondů 2) ČSR 3) včetně jatečných krav
 Údaje FMZVž, propočty VÚEZVž

v roce 1982 výrobky chovu skotu, pro zvýšení jejichž produkce jsou největší rezervy v oblastech s velkým podílem nedostatečně využívaných zdrojů a s velkými možnostmi pro zvýšení výroby objemné píce a na tomto základě produktů chovu skotu a ovcí.

Z tabulky dále vyplývá, že výše teoretické ceny nedosahují i nadále některé technické plodiny (řepka, len, brambory, chmel). Z těchto zákonitostí poněkud vybočují jatečná prasata a zejména vejce, jejichž očekávaná cena je nad úrovní ceny teoretické.

Tyto údaje ve svém souhrnu naznačují, v jakém směru by bylo možno relace nákupních cen po ověření skutečného vývoje nákladů, cen a rentability v příštích letech dále zdokonalovat.

Novým opatřením v cenové oblasti, platným od roku 1982, je prémiování přírůstku tržní zemědělské produkce.

Kladem tohoto opatření bezesporu je, že umožňuje stimulovat růst produkce z vlastních zdrojů podniků, a to jak na úrovni podniků jako celku, tak i na úrovni těch pracovníků, kteří se o přírůstek produkce bezprostředně zasloužili. Za klad navrženého způsobu prémiování lze považovat i to, že zaručuje stejné výhody všem podnikům bez ohledu na strukturu jejich výroby a na rozdíly ve specializaci podniků a jejich umístění v určitých přírodních podmínkách a bez ohledu na rozdíly v ekonomické úrovni podniků.

Přes tyto klady je přechod k prémiování globálu tržní produkce spojen s některými riziky. Některá z nich jsou spjata s výkyvy počasí v jednotlivých letech a jejich územním a časovým rozložením v průběhu období, na něž je jejich poskytování vázáno. To znamená, že zejména v letech s extrémním průběhem počasí nemusí být reprodukční náklady uhrazeny, nebo naopak zemědělské podniky mohou zbytečně realizovat vyšší důchody.

Další riziko je spjata s dosavadní značnou ekonomickou diferenciací zemědělských podniků. Existuje reálné nebezpečí, že přírůstkové prémie přinesou prospěch především ekonomicky silnějším podnikům.

Další riziko je metodického charakteru a je spjata s nepříliš vhodnou volbou báze pro výpočet prémie v prvním roce jejich zavedení. Tento nedostatek však může být v dalších letech odstraněn a jeho důsledky zmírněny.

Nakonec je třeba připomenout i problémy spjaté se situací, o níž již byla zmínka: V některých případech může mít stát zájem nikoliv na růstu, nýbrž na stagnaci nebo snížení produkce, což v praxi může vést k narušení jednoho ze základních principů nově zavedeného způsobu prémiování přírůstku celkové tržní produkce.

OTEVŘENÉ PROBLÉMY SOUSTAVY CEN A CENOVÝCH NÁSTROJŮ A DALŠÍ ÚKOLY VÝZKUMU V TÉTO OBLASTI

Přes opatření, která byla přijata od 1. 1. 1982, řada nedostatků v cenotvorné praxi i nadále přetrvává. Část z nich je vyvolána trvajícím teoretickou neujasností některých teoretických a metodologických otázek, část z nich vyplývá z nereálnosti uplatnění navrhovaných řešení jednorázově a bez současného řešení věcných problémů, některé jsou způsobeny stále ještě nedostatečnou a neúplnou informační základnou, přičemž při-

padné další kroky ke zdokonalení soustavy cen a cenových nástrojů je účelné učinit až po zhodnocení opatření již přijatých.

V samotné teorii a metodologii tvorby cen zemědělských výrobků se jeví účelné propracovat námi již ideově navrženou normativní metodu. Její podstatu spatřujeme ve využití progresivních a oblastě diferencovaných nákladových normativů při jednotném a úplném ocenění živé práce a současném využití územně diferencovaných normativů fondové náročnosti a zisku. V propracování této metody spatřujeme způsob, jak odstranit šablonovitost a omezený význam teoretických výchozích cen zjišťovaných dosavadními metodami. Teoretické výchozí ceny byly doposud zjišťovány tak, že teoretických typů cen bylo používáno pouze k rozklíčování celkové masy skutečně realizovaného zisku do cen jednotlivých zemědělských výrobků. Takto stanoveným cenám proto chyběl dynamický prvek — stanovení samotné ziskové složky ceny v souladu se skutečnou potřebou krytí nákladů na akumulaci a na přiděl podnikovým fondům.

V souvislosti s problematikou propracování normativní metody tvorby nákupních cen by bylo účelné pokusit se znovu o hlubší prozkoumání možností využití produkčních a nákladových funkcí pro tvorbu nákladové a ziskové složky ceny, projekčně konstrukční fondové náročnosti a o důslednější respektování územního aspektu v metodice tvorby cen a doplňkových cenových nástrojů a vlivu různých technologií na náklady a ceny.

Dalším závažným úkolem výzkumu bude řešení problémů dalšího zdokonalení soustavy diferenciálních příplatků, a to jednak na základě analýzy účinnosti v této oblasti již učiněných opatření, jednak na základě propracování a ověření využití výsledků bonitace půdního fondu pro územní diferenciaci sazeb diferenciálních příplatků. Potřeba takto zaměřeného výzkumu vyplývá z omezených možností využití přírodních stanovišť pro potřeby diferenciace sazeb (malý počet podniků v některých stanovištních jednotkách, potíže při zařazování podniků s větším počtem stanovištních jednotek, zastaralost metodických přístupů, jichž bylo při jejich vymezení použito apod.), z potřeby aktualizace ekonomických parametrů v podrobném členění, jaké bonitace umožňuje, při současné objektivizaci těchto parametrů.

Významným a společným úkolem vědeckovýzkumné základny a řídicích orgánů bude zhodnotit účinnost nově zavedených prémie, poskytovaných za přírůstek tržní produkce. Kolem jejich zavedení bylo vysloveno nemálo pochybností a před jejich zavedením muselo být vyřešeno a ověřeno řešení řady metodických problémů jejich konstrukce.

Zkušenosti z výzkumu problémů integrace zemědělství se zpracovatelským průmyslem ukazují, že nastolení a fungování integračních vztahů se neobejde bez zásahů do cenových a finančních vztahů mezi integrujícími podniky, a to z řady aspektů, počínaje racionálním rozmístěním surovinových a zpracovatelských základen až po dělbu zisku ze zvýšené jakosti zemědělských surovin a optimalizace časového rozložení dodávek mezi integrátorem a dodavatelem.

Došlo dne 5. 1. 1982

SMITKA L. — SOBOTKA L., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 50 Praha 2

Úloha cen a cenových nástrojů v soustavě plánovitého řízení zemědělství

Zeměd. Ekon., 22, 1982, č. 6, s. 431—448. — 3 tab.

zemědělství, ceny nákupní, ekonomické nástroje, plánování, řízení

Článek vysvětluje úlohu nákupních cen za zemědělskou produkci, ukazuje příčiny, které si vyžádaly v nákupních cenách a cenových nástrojích změny uskutečňované v rámci opatření k zdokonalení plánovitého řízení zemědělství od 1. 1. 1982. Informuje o provedených úpravách a analýzou dokazuje jejich správnost a účelnost.

СМИТКА Л.-СОБОТКА Л., Федеральное министерство сельского хозяйства и продовольствия, Тешнов 17, 110 06 Прага 1, Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 50 Прага 2

Роль цен и ценовых рычагов в системе планового управления сельским хозяйством

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 6, s. 431—448. — 3 табл.

сельское хозяйство, закупочные цены, экономические рычаги, планирование, управление

В статье объяснена роль закупочных цен за сельскохозяйственную продукцию, указаны причины, ради которых в закупочных ценах и ценовых рычагах произошли изменения в рамках мероприятий по улучшению планового управления сельским хозяйством с 1 января 1982 г. Статья ознакомливает с проведенным урегулированием и анализом доказывает их правильность и целесообразность.

SMITKA L. — SOBOTKA L., Federal Ministry of Agriculture and Food, Těšnov 17, 110 06 Praha 1, Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

The Role of Prices and Price Tools in the System of Planned Management of Agriculture

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 431—448. — 3 tabs

agriculture, purchase prices, economic tools, planning, management

The role of purchase prices for agricultural produce is explained and the causes are treated leading to changes in purchase prices and in price tools, which are being put into effect within the framework of measures for the improvement of planned management beginning January 1st, 1982. Information is given on performed modifications and by means of an analysis their rightness and advantageousness are proved.

SMITKA L. — SOBOTKA L., Föderalministerium für Landwirtschaft und Ernährung, Těšnov 17, 110 06 Praha 1; Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Mánesova 75, 130 58 Praha 2

Aufgabe der Preise und Preismittel im Komplex der Leitung der Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 431 — 448. — 3 Tab.

Landwirtschaft, Einkaufspreise, ökonomische Mittel, Planung, Leitung

Der Aufsatz erklärt die Aufgabe der Einkaufspreise für landwirtschaftliche Produkte und weist Ursachen nach, die in den Einkaufspreisen und Preismitteln die im Rahmen der Maßnahmen zur Vervollkommnung der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft seit dem 1. 1. 1982 verwirklichten Veränderungen verlangten. Er informiert über die durchgeführten Regelungen und beweist durch die Analyse ihre Richtigkeit und Zweckmäßigkeit.

Adresa autorů:

Dr. Ladislav Smitka, federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

doc. ing. Ladislav Sobotka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Reprodukční proces v zemědělství se uskutečňuje při existenci socialistických zbožních vztahů v materiální a hodnotové formě. Významnou funkcí přitom plní finanční kategorie, kterých je využíváno v rámci hospodářské politiky státu uplatňované v zemědělství, pomocí financí socialistické společnosti. Finance podniků a odvětví zemědělství je v tomto procesu možné charakterizovat jako „peněžní vztahy, prostřednictvím nichž se uskutečňuje tvorba, rozdělování a používání peněžních fondů“¹⁾ zabezpečovaných především tržbami za realizované výrobky, bankovními úvěry, příděly (dotacemi) ze státního rozpočtu, příp. jinými peněžními příjmy menšího rozsahu. Těmito vlastními a cizími peněžními zdroji zemědělské podniky pořízují a reprodukuji základní fondy, oběžné a oběhové fondy (oběžné prostředky) jako potřeby trvalého a dočasného charakteru, nezbytné k nepřetržitému procesu výroby a oběhu výrobků a zboží.

V zemědělských podnicích státního i družstevního sektoru jsou zdrojem krytí trvalých potřeb především fond základních prostředků v investiční oblasti a obrátový fond v provozní oblasti. Zdrojem krytí dalšího růstu rozvojových potřeb podniků jsou především odpisy, část zisku (po zaplacení daní a odvodů), dotace ze státního rozpočtu a úvěry — nebereme-li v úvahu další zdroje, jako např. mezipodnikové vklady a půjčky při kooperacích podniků, projevující se jako položky vnitroodvětvového obrátu — příp. jiné zdroje. Používání těchto prostředků podle pravidel financování a jednotlivých ekonomických nástrojů jsou vlastním obsahem finanční politiky, uskutečňované v zemědělství v zájmu jeho vlastního rozvoje a v souladu se základními politicko-hospodářskými cíli státu, realizovanými v tomto a prostřednictvím tohoto odvětví národního hospodářství.

DOSAVIDNÍ VÝVOJ FINANČNÍCH ZDROJŮ V ZEMĚDĚLSTVÍ A VYTVOŘENÍ PŘEDPOKLADŮ PRO ZVÝŠENÍ JEJICH ÚČINNOSTI

Při uplatňování finanční politiky prostřednictvím ekonomických nástrojů platných do roku 1980 se vcelku až do sklonku páté pětiletky dařilo při dynamickém rozvoji zemědělské produkce zabezpečovat soulad mezi materiální a hodnotovou stránkou reprodukčního procesu i upevňovat

¹⁾ V. Háček a kol. Základy socialistických financí. Alfa 1974.

důchodovou situaci zemědělských podniků. Tento dynamický rozvoj, jak ukázala provedená analýza, se však v šesté pětiletce zpomalil, poklesla efektivnost zemědělství i tvorba zdrojů na rozšířenou reprodukci v zemědělských podnicích. Nepříznivý ekonomický vývoj v šesté pětiletce proti předchozímu pětiletému období se projevil i v rentabilitě a míře zisku.

Rentabilita vyjádřená poměrem zisku k celkovým nákladům poklesla u družstevních a státních zemědělských podniků z 11,34 % v páté pětiletce na 6,84 % v šesté pětiletce a míra zisku jako poměr zisku k celkovému objemu výrobních fondů ze 4,00 % na 2,92 %. To se promítlo i v omezování možnosti zvyšovat krytí trvalých potřeb podniků z vlastních zdrojů a růstem provozních úvěrů pro financování oběžných prostředků. Dokumentuje to i přehled o vývoji vlastních a úvěrových zdrojů v provozní oblasti zemědělských podniků ČSSR v posledních dvou pětiletých obdobích (tab. I).

I. Vývoj vlastních a úvěrových zdrojů v provozní oblasti zemědělských podniků ČSSR v posledních dvou pětiletých obdobích v %

	Index růstu v 5. pětiletce	Index růstu v 6. pětiletce
Oběžné prostředky z nich zásoby	129,8 129,9	134,7 138,3
Zdroje krytí oběžných prostředků:		
— vlastní zdroje (podnikové fondy)	124,4	110,8
z nich obrátový fond	119,3	116,7
— provozní úvěr	149,0	239,3
— ostatní zdroje	137,0	136,4

Zatímco v šesté pětiletce doznal růst oběžných prostředků rychlejší tempo než v páté pětiletce, objem vlastních zdrojů krytí těchto potřeb v porovnání se stejnými obdobími poklesl. Disproporčně se vyvíjel, jak ukazuje uvedený přehled, i vztah mezi obrátovým fondem a zásobami (podílil se 80 % na celkovém objemu oběžných prostředků), z nichž tři čtvrtiny jsou zásoby trvalého charakteru. Funkci nedostávajících se vlastních zdrojů na financování provozních potřeb přebíral ve stále větší míře bankovní úvěr. Ještě výrazněji vyniknou strukturální změny finančních zdrojů podniků ve sledovaném období z údajů v tab. II.

Mezi roky 1970 až 1975 se sice snížil podíl vlastních zdrojů zemědělských podniků na krytí oběžných prostředků (což při podílu výchozího roku 1970 představuje částku 1,9 mld Kčs), avšak rostoucí podíl úvěru na oběžných prostředcích znamenal relativní zvýšení úvěrového zatížení pouze o 1,2 mld Kčs. K zásadnímu obrátu ve financování došlo u zemědělských podniků, jak je zřejmé z uvedených údajů, v šesté pětiletce, kdy substituce celého relativního úbytku vlastních zdrojů na financování oběžných prostředků úvěrem znamenala zvýšení podílu tohoto cizího zdroje na

II. Strukturální změny finančních zdrojů podniků v %

	1970	1975	1980
Podíl vlastních zdrojů na oběžných prostředcích	69,0	66,1	54,4
Podíl úvěru na oběžných prostředcích	12,9	14,8	26,3
Podíl obrátového fondu na zásobách	60,9	55,9	47,2

oběžných prostředcích 1,8krát, a tedy značné zatížení ekonomiky zemědělských podniků.

Obdobně se vyvinula v daném období i situace ve financování investic. Podíl přijatých úvěrů na investičních nákladech se zvýšil v průběhu šesté pětiletky o 2,4 %, avšak stav investičních úvěrů vzrostl o 72 %, zatímco v průběhu páté pětiletky pouze o 8,5 %.

Analýza tedy ukázala, že v rozporu s původními záměry soustavy plánovitého řízení zemědělství došlo k „rozevření nůžek“ mezi materiální a hodnotovou stránkou reprodukčního procesu v zemědělských podnicích. Rostoucí závislost na cizích finančních zdrojích oslabovala jejich odpovědnost za daný vývoj. Byla potlačena výrobní funkce podnikových financí, spočívající ve vytváření předpokladů pro harmonický a hospodárný koloběh výrobních fondů podniků a tím i v účasti financí na růstu efektivnosti a rentability zemědělské výroby.

To byl jeden ze základních důvodů, proč kromě jiných přijatých opatření v rámci zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982 byly provedeny úpravy v ekonomické oblasti, ve struktuře a pravidlech ekonomických nástrojů řízení. Především byla zvýšena cenová úhrada (při současném posílení jejího objemu nenávratným zdrojem ze státního rozpočtu ve výši 2,9 mld Kčs) o 9,5 mld Kčs a zvýšeny provozní náklady o 5,4 mld Kčs. Proti předchozímu stavu se tak nejen zvyšuje celková suma peněžních fondů podniků, ale zvýrazňuje se i aktivní úloha podnikových financí v reprodukčním procesu a vytvářejí se předpoklady pro větší dynamiku tvorby vlastních zdrojů a jejich hospodárné využívání. Aktivní funkce financí je podpořena především motivačními prvky, které jsou založeny na úpravách cenových nástrojů i na pravidlech pro zvýšení osobní a kolektivní zainteresovanosti na efektivním rozvoji zemědělské výroby, o nichž je pojednáno v jiných statích.

Vzhledem k tomu, že současně se změnou úhrady se mění i struktura materiálních nákladů (zvýšení nákladů na krmení směsí zrušením jejich intervencí ze státního rozpočtu a zvýšení odbytových cen palivoenergetických zdrojů a některých dalších cen vstupů), nebude zanedbatelný ani ekonomický tlak vyvolaný podnikovými financemi na zvyšování hospodárnosti při pořizování a spotřebě těchto výrobních fondů.

ZMĚNY V DOTAČNÍ A SUBVENČNÍ POLITICE

Potraviny jsou nezastupitelnou složkou ve spotřebě obyvatelstva. Spolu se zemědělskými surovinami se stávají stále významnějším strategickým zhožím na světovém trhu. To činí výrobu potravin a zemědělských

surovin nemyslitelnou bez přímé účasti státu. V socialistických zemích plní tato účast zcela zvláštní poslání, tj. přestavbu a rozvoj zemědělství a řešení důsledků diferenciální renty. K tomu přistupuje i skutečnost, že v podmínkách, kdy většinu půdy obhospodařují podniky družstevního sektoru, u nichž nelze uplatňovat přerozdělování finančních prostředků jako u státních hospodářských organizací řízených oborově, plní státní rozpočet i tuto významnou přerozdělovací funkci v zájmu usměrňování záměrů hospodářské politiky. Přímá finanční účast státu na rozvoji zemědělství má tedy mimořádný význam. Její objem i struktura ekonomických nástrojů, jimiž se realizuje, se mění v závislosti na měnících se výrobních a ekonomických podmínkách rozvoje tohoto odvětví.

Není účelem tohoto článku zabývat se všemi způsoby účasti státního rozpočtu na rozvoji zemědělství (intervence, diferenciální příplatky, prémie za zvýšení tržní produkce některých výrobků, příplatky k nákupním cenám atd.), ale pouze těmi, které jsou zemědělským podnikům poskytovány necenovými nástroji úhrady (dotacemi a subvencemi).

Celkový objem prostředků poskytovaný ze státního rozpočtu formou dotací a subvencí činil v ročním průměru páté a šesté pětiletky 4,7 mld Kčs. Největší částku představovaly dotace na investice a stabilizační dotace účelově používané k řešení ekonomické situace důchodově zaostávajících zemědělských podniků, které se podílely na celkovém objemu finančních prostředků poskytovaných zemědělským podnikům necenovými nástroji úhrady takto (% v ČSSR):

	5. pětiletka	6. pětiletka
necenová úhrada celkem	100,0	100,0
z ní: dotace na investice	42,3	48,4
stabilizační dotace	24,5	21,2

Zbytek těchto finančních prostředků je používán ke stabilizaci pracovních sil v extrémních podmínkách a u vybraných profesí, k subvencování šlechtění nových odrůd plodin, rozvoje plemenářství, ozdravování chovů hospodářských zvířat, agrochemického zkoušení půd apod. Část prostředků (cca 0,6 mld Kčs v ročním průměru posledních dvou pětiletých období) sloužila jako soustavová rezerva k operativnímu posilování ekonomických nástrojů a k řešení důsledků mimořádných změn výrobně technických nebo organizačních a nepředvídaných problémů při zabezpečování úkolů plánu.

Tyto prostředky, i když jsou, jak je uvedeno, významným zdrojem financování potřeb zemědělských podniků, se podílely v roce 1967 12,0 % na celkové úhradě nákladů v zemědělství, přičemž tento podíl klesal postupně až na 4,6 % v roce 1980.

Používání těchto prostředků je stanoveno příslušnými předpisy centrálních orgánů řízení zemědělství. Zkušenosti však ukázaly, že v řadě případů byly používány v rozporu s určenými podmínkami a záměry sledovanými těmito předpisy. Vyšší články řízení je poskytovaly k vyrovnávání hospodářských výsledků zemědělským podnikům i v případech, kdy bylo třeba řešit příčiny především věcného, organizačního apod. charakteru, způsobující ekonomické zaostávání těchto podniků. Docházelo také k rozptylování prostředků přímé úhrady i do organizací, které z hlediska svého dlouhodobého rozvoje byly schopny krýt své potřeby tvorbou vlastních zdrojů, příp. za použití úvěru.

Dokládá to i analýza rozložení stabilizačních dotací v jednotných zemědělských družstvech podle jejich ekonomické úrovně. Je třeba představit, že v rámcových zásadách a podmínkách hospodaření zemědělských podniků k realizaci zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství od 1. 1. 1967 bylo stanoveno: „... ekonomicky neupevněným socialistickým podnikům budou dočasně poskytovány stabilizační dotace ke zvýšení jejich hmotného zájmu na růstu tržní produkce a na tomto základě k vytvoření příznivějších předpokladů pro reprodukci pracovních sil, oběžných a základních prostředků“. Že tento základní princip byl porušován, ukazuje následující přehled o výši poskytnutých stabilizačních dotací na 1 ha zemědělské půdy (v Kčs):

JZD ČSSR	1970	1975	1980
ekonomicky průměrná	80	95	69
ekonomicky nadprůměrná	146	161	149
ekonomicky nadprůměrná	27	49	30

I přesto, že celkový objem stabilizačních dotací postupně klesal až na 63 % v roce 1980 proti výchozímu roku páté pětiletky, byly poskytovány i podnikům ekonomicky nadprůměrným, ačkoliv základním kritériem pro možnost jejich přiznání měl být nedostatek vlastních finančních zdrojů podniků, vyplývající z celkového ekonomického zaostávání.

Úpravy dotačního a subvenčního systému tedy vychází především z potřeby účelnějšího a účinnějšího využití prostředků státního rozpočtu. S tímto záměrem byl vytvořen nový ekonomický nástroj — fond intenzifikace, do něhož byly soustředěny prostředky z dotací na investice a stabilizačních dotací, které se jako ekonomické nástroje pro zemědělské organizace od roku 1982 ruší. Nejde při tom o státní fond, který by byl založen na klasickém způsobu fondového hospodaření s finančními prostředky, ale o přiděly hospodářským organizacím podle platné rozpočtové skladby.

Tyto prostředky státního rozpočtu mají být prostřednictvím fondu intenzifikace využity v první řadě k financování aktivních opatření v těch zemědělských podnicích, které dlouhodobě i ekonomicky zaostávají a nejsou schopny pouze na bázi vlastních zdrojů a při vysokém úvěrovém zatížení řešit své rozvojové potřeby, ačkoliv především u nich existují rezervy dalšího růstu výroby. Směřováním prostředků fondu intenzifikace do těchto dlouhodobě ekonomicky zaostávajících podniků se čelí dosavadnímu rozptylování prostředků i do organizací, které z hlediska svého dlouhodobého rozvoje jsou schopny krýt své potřeby z vlastních zdrojů, příp. za použití úvěru.

Prostředky tohoto fondu se používají na dotování potřeb intenzifikačních programů dlouhodobě zaostávajících zemědělských podniků, a to jak v oblasti provozní, tak k podpoře jejich investičního rozvoje. Výběr dlouhodobě zaostávajících podniků provádějí na podkladě objektivních, předem určených kritérií ministerstva zemědělství a výživy republik prostřednictvím středních článků řízení a zabezpečují tak komplexní a systematické řešení zaostávání těchto podniků na podkladě intenzifikačních, zpravidla pětiletých programů. Základním kritériem zaostávání při tom je nízká úroveň výroby promítající se do dlouhodobé finanční nerovnováhy, v důsledku níž podnik není schopen zabezpečit platby daní a přiděly do svých podnikových fondů z vlastních zdrojů. Na hospodárné

využití prostředků fondu bude zaměřeno každoroční hodnocení plnění intenzifikačních programů dlouhodobě zaostávajících podniků.

Podkladem pro uplatnění požadavků na prostředky z fondu intenzifikace u ministerstev zemědělství a výživy republik okresními a krajskými zemědělskými správami je souhrn potřeb vyplývajících z intenzifikačních programů promítaných do pětiletých a zpřesňovaných v ročních plánech dlouhodobě zaostávajících podniků. Za efektivní využití prostředků fondu v rámci rozepsaných limitů zodpovídají příslušné orgány státního hospodářského řízení zemědělství, popřípadě generální (oborová) ředitelství.

Prostředky poskytované z provozní složky fondu mají povahu dotací k zisku a nejsou připočítatelnou položkou k základu daně ze zisku. V zájmu jejich plného využití se nevyčerpané zůstatky převádějí do finanční rezervy podle zvláštních předpisů.

Výše investičních prostředků poskytovaných z fondu intenzifikace dlouhodobě zaostávajícím podnikům do jejich fondu výstavby v souladu s potřebami vyplývajících z intenzifikačních programů se určuje podílem z rozpočtových nákladů u těch staveb, které podléhají výběrovému řízení. U investičních akcí, které tomuto výběrovému řízení nepodléhají, stanoví se výše prostředků z fondu při zařazení akce do prováděcího plánu podniku. V zájmu podpory investic společensky žádoucích, rozvojových a technicky pokrokových je možné výjimečně poskytnout finanční prostředky na investiční rozvoj i těm zemědělským podnikům, u nichž bude prokázán přechodný nedostatek vlastních zdrojů. Vzhledem k nezbytnosti zachovat kontinuitu financování investic se počítá dále s tím, že z fondu intenzifikace budou realizovány přísliby dotací poskytnuté zemědělským podnikům do konce roku 1981.

Ministerstva zemědělství a výživy republik mohou tvořit v investiční složce fondu intenzifikace rezervu až do výše 15 % jejího objemu. Obdobně jako u provozní složky, i nepoužité prostředky investiční složky se převádějí koncem roku do finančních rezerv ministerstev zemědělství a výživy republik. Tento převod je však podmíněn souhlasem příslušného ministerstva financí republiky.

Jedním z významných cizích zdrojů financování potřeb zemědělských podniků jsou Státní fondy pro zúrodnění půdy ČSR a SSR. K zvýraznění ekonomického zájmu organizací na dalším efektivním zvyšování úrodnosti půdního fondu budou ve smyslu opatření k zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství rozšířeny možnosti používat prostředky těchto fondů na další opatření investičního, příp. i provozního charakteru. Jde především o umožnění dotovat tzv. „zvláštní zemědělské investice“, tj. sady, chmelnice, vinice, pastevní areály, budování zpevněných polních cest, silážních jam, hnojišť, malých vodních nádrží, úpravy malých vodních toků a rybníků. V souladu s plánovací metodikou jde o kategorii investic s rozpočtovým nákladem do 5 mil. Kčs, na které se nevztahuje závazný limit nově zahajovaných staveb. Realizace těchto opatření je podmíněna úpravou dosavadních zákonů České národní rady a Slovenské národní rady o státních fondech pro zúrodnění půdy.

Ostatní subvence do provozu s vyhraněným účelovým posláním (tj. k podpoře ochrany a výživy rostlin, šlechtění nových odrůd plodin, agrochemického zkoušení půdy, rozvoje plemenářství a ozdravování hospodářských zvířat) s ohledem na to, že se plně osvědčily, se ponechávají v platnosti v rozsahu úpravy provedené k 1. 1. 1980. Aktualizován bude

fond stabilizace pracovních sil s cílem výraznější podpory a rozšíření forem opatření směřujících k stabilizaci pracovních sil, zejména v oblastech odlehklých a se ztíženými životními podmínkami, k výchově učňů v souladu s novými podmínkami výuky apod., a tím bude zabezpečeno jeho účelnější a efektivnější využití. V souladu s novými obecně platnými zásadami finanční pomoci státu v oblasti bytové výstavby jsou zrušeny jako ekonomický nástroj necenové úhrady subvence na bytovou výstavbu.

V souvislosti se změnami v dotační a subvenční politice je třeba uvést, že při ponechání možnosti tvorby finančních rezerv z nepoužitých finančních prostředků u státních článků řízení zemědělství jako nedílných složek soustavy necenových ekonomických nástrojů se posiluje funkce tzv. soustavové rezervy. Nutnost jejího posílení vyplynula z toho, že při přijatém systému plánování a při relativní stabilitě nákupních cen musí mít centrální orgány odpovědné za naplnění celospolečenských potřeb možnost pružně reagovat a řešit problémy v oblasti výroby, v oblasti materiálně technické, cenové, finanční atd. při odchylkách mezi návrhy plánů podniků a celospolečenskými potřebami v procesu tvorby a realizace plánu.

K dosažení náležité pružnosti v používání prostředků soustavové rezervy, k zamezení případného subjektivismu při jejich používání a prosazování celospolečenských zájmů se vytvářejí tyto rezervy ze zdrojů státního rozpočtu u ministerstev zemědělství a výživy a jejich použití je vázáno na souhlas federálního ministerstva zemědělství a výživy. Zdrojem pro posílení soustavové rezervy jsou zmíněné zrušené subvence na bytovou výstavbu a část prostředků bilancovaných v rámci druhé etapy přestavby velkoobchodních cen.

ŘEŠENÍ RIZIKOVOSTI ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Výsledky v zemědělské výrobě jsou výrazně ovlivňovány působením nepříznivých klimatických podmínek, nákazami a jiným hromadným onemocněním hospodářských zvířat, živelními a jinými kalamiitními událostmi. Jsou to vlivy působící objektivně a nelze jim při stávajících možnostech a prostředcích zabránit. Rozsah jejich vlivu je značný. Např. v šesté pětiletce vznikly jejich vlivem jen v hrubé rostlinné produkci schodky ve výši 23 mld Kčs. Ekonomické důsledky negativních vlivů škodních událostí jsou v současném období omezovány několika opatřeními: rezervními podnikovými fondy, rizikovými fondy, zákonným a smluvním pojištěním a prostřednictvím tzv. fondu ke zmírnění nepojistitelných škod v rostlinné výrobě, tvořeného u ministerstev zemědělství a výživy republik z prostředků státního rozpočtu.

Uplatnění rezervních fondů bylo vlivem klesající rentability hospodaření zemědělských podniků i v důsledku jejich použití ke krytí překročeného rozdělení hospodářského výsledku zejména v klimaticky nepříznivých letech 1976, 1979 a 1980 značně oslabeno. Podíl rezervních fondů z celkových provozních pasív zemědělských podniků poklesl v šesté pětiletce ve srovnání s předchozím pětiletým obdobím o celou čtvrtinu. Přitom je třeba vzít v úvahu skutečnost, že rozložení zůstatků rezervních fondů je podle organizací a oblastí velmi diferencováno (např. u JZD až 1 : 3 na 1 ha zemědělské půdy v pásmech přírodních stanovišť).

Rizikové fondy, jejichž zřizování je umožněno od 1. ledna 1981, byly zatím uplatněny pouze u centrálně řízených organizací zemědělských

služeb především biologického charakteru. Ekonomickými pravidly však jsou vytvořeny možnosti zřizovat tyto fondy i u organizací specializujících se na pěstování rizikových maloobjemových plodin (čočky, fazolí, kořeninové papriky apod.). Působnost těchto fondů je tedy zúžena na malý okruh organizací i na omezený druh plodin.

U zemědělských organizací se uplatňuje zákonné a smluvní pojištění. Jejich hodnocení v delším časovém intervalu ukazuje, že zejména forma zákonného pojištění plní svoji funkci v omezeném rozsahu, především v letech povětrnostně nepříznivých, což je dáno povahou pojistných rizik, které jsou tímto pojištěním kryty. Nepatří mezi ně např. sucho, nadměrné mokro, deště apod., jejichž důsledky v některých letech zvlášť citelně dopadají na ekonomiku zemědělských podniků. Tím pro zemědělství jako odvětví nabývá pojištění v posledních letech charakter odvodového nástroje.

Na základě usnesení předsednictva vlády ČSSR č. 170/1979 bylo přistoupeno ve vybraných podnicích k experimentálnímu ověřování tzv. komplexního pojištění úrody. Jde o pojištění výtěžku sklizně skupin plodin, přičemž pojišťovna hradí 80 % vzniklé škody a 20 % je spoluúčast zemědělské organizace. Uplatňování experimentu se setkala v důsledku vysokých pojistných sazeb s nezájmem zemědělských podniků a jeho prosazení bylo možné jen za podmínky, že ministerstva převzala záruky za úhradu zvýšených nákladů vyplývajících z tohoto pojištění.

Úhrada nepojistitelných škod je prováděna z fondu ke zmírnění nepojistitelných škod v rostlinné výrobě, zdrojem jehož tvorby je státní rozpočet. Z fondu je možné řešit ekonomické důsledky nepojistitelných škodních událostí v relativně malém rozsahu; ročně je dotován ve výši 420 mil. Kčs, zemědělské organizace však v šesté pětiletce uplatnily nepojistitelné škody ročně v rozsahu 5,2 mld Kčs.

Z rozboru současných forem krytí rizik vyplývajících z povahy zemědělské výroby a podmínek za kterých se uskutečňuje vyplynuly závěry, pojaté do souboru opatření k zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982. Jde především o připravení návrhu nového jednotného pojištění hospodářských zvířat, které s platností od 1. 1. 1983 zahrne krytí rizik jak zákonného, tak i smluvního pojištění, přičemž v sazbách pojistného bude uvažováno pouze s minimálním ziskem a krytím nákladů pojištění a v jeho rámci bude aktivně uplatněn princip bonusu. Poznatky z pojištění sklizně vybraných rostlinných výrobků (ovoce, chmele, vinné révy, tabáku) za uplynulé období a z experimentálního ověřování komplexního pojištění sklizně ostatních plodin za rok 1981 bude třeba vyhodnotit a v průběhu sedmé pětiletky připravit návrh na zdokonalení účinnosti současného zemědělského pojištění. Jde však i o to, aby byla posílena váha rezervních fondů v zemědělských organizacích tak, aby běžné výkyvy meteorologických podmínek a z toho vyplývající nepojistitelné škody byly zemědělské podniky schopny řešit vlastními silami.

UVĚŘOVÁNÍ

Jak již bylo v předchozí části uvedeno, došlo v šesté pětiletce proti páté pětiletce k rychlému růstu provozních i investičních úvěrů. To znamenalo zejména u dlouhodobě ekonomicky zaostávajících podniků takové úvěrové zatížení, které vyžadovalo přímou finanční účast státu nejen na

financování jejich potřeb, ale i na plnění jejich závazků vůči státu i bance. U mnohých zemědělských podniků se vytratila podstata úvěru jako anticipace příjmů a přestaly působit ekonomické aspekty úvěrování, především jeho plánovitost, návratnost, termínovanost i materiálové zajištění. Úvěr se tak u nich stal trvalým finančním zatížením, prohlubujícím nízkou rentabilitu jejich výroby při současném zvyšování požadavků na státní rozpočet. Proto bylo v souladu s ostatními úpravami ekonomických nástrojů rozhodnuto umožnit v letech 1982 až 1985 odklad splátek investičních úvěrů ekonomicky dlouhodobě zaostávajícím podnikům. Odložené splátky bude banka převádět na zvláštní účet a úročit je úrokovou sazbou rovnající se 50 % základní úrokové sazby spláceného úvěru. Je však nutné počítat s tím, že splátky i úroky z nich budou spláceny v osmé pětiletce, resp. u podniků, u nichž dojde ke zlepšení ekonomické situace, budou odložené úvěry splaceny již v dřívějších termínech.

Zvláštní pozornost si zasluhuje v investiční činnosti v zemědělství úrokování poskytnutých investičních úvěrů. Investičně nejnáročnější odvětví či akce jsou značně méně efektivní a dlouhodoběji návratné (např. investice do půdy, chov skotu, výstavba skladů apod.) než odvětví či akce s menší investiční náročností. Dosavadní zásady bankovní politiky uplatňované v zemědělství sice zčásti úrokově diferencovaly některé akce (meliorace, výstavbu ACHIP apod.), avšak míra diferenciace nevyjadřovala dostatečně uvedené skutečnosti. Za stejných úrokových podmínek byly poskytovány úvěry na stavby pro prasata a drůbež jako na stavby pro skot, na výstavbu skladovacích kapacit i na pořizování strojů. Zemědělské podniky tak byly úvěrovou politikou orientovány na investice z hlediska současné cenové úrovně pro ně efektivnější, i když věcné záměry rozvoje odvětví předpokládaly realizovat i takové investice, které při dané hladině cen byly z podnikového pohledu v tomto směru méně zajímavé. Tyto nedostatky byly zčásti překonávány účelově a diferencovaně poskytovanými subwencemi na investice. Vytvořením fondu intenzifikace a zaměřením jeho prostředků na řešení ekonomiky dlouhodobě zaostávajících podniků se možnost státu ovlivňovat investiční záměry podniků v souladu s celospolečenskými potřebami snižuje. K tomu přistupuje i skutečnost, že zájem podniků na investičním rozvoji některých odvětví je oslabován tím, že míra zisku měřená vztahem zisku k výrobním fondům nedosahuje ani úrovně úrokové míry z poskytnutých úvěrů.

Proto bylo rozhodnuto posílit stimulační funkci investičního úvěru výraznější diferenciací úrokových sazeb podle povahy investičních akcí. S účinností od 1. ledna 1982 se stanoví nejvýhodnější úroková sazba (1 %) z úvěru na investice k zvelebení půdního fondu, 2 % sazba z úvěru na akce pro rozvoj chovu skotu a ovcí (včetně konzervace objemových krmiv), 3 % sazba na výstavbu skladů zemědělské produkce a její úpravu a 2 % sazba na stavby a stroje u agrochemických podniků a pro agrochemickou činnost prováděnou jinými organizacemi. Investicemi ke zvelebení půdního fondu se rozumí odvodnění, závlahy, sady, vinice, chmelnice, zřizování polních hnojišť, zpevněných polních cest a malých vodních nádrží, úpravy malých vodních toků a rybníků. Stejně jako investice pro rozvoj chovu skotu a ovcí se posuzuje při zúročení úvěru zřizování pastevních areálů a silážních jam. Na ostatní investiční akce a na úvěry poskytnuté do 1. 1. 1982 se vztahují dříve platné úvěrové podmínky.

Zemědělská daň je konstruována tak, aby vedle své celospolečenské funkce i dalších ekonomických záměrů v odvětví i v zemědělských podnicích plnila i náročnou úlohu nástroje plánovité regulace důchodů podniků hospodařících v rozdílných přírodních podmínkách a s rozdílnými hospodářskými výsledky. I když opatření přijatá k 1. 1. 1982 jsou nejrozsáhlejšími od roku 1967 a svými dopady na ekonomiku jednotlivých skupin podniků by vyžadovala dílčí úpravy i v současném systému zemědělské daně především s ohledem na její rozdělovací funkci v soustavě financí, byly úpravy odloženy a rozhodnuto provést je v souvislosti s obecnými úpravami do roku 1983. Vedou k tomu i věcné důvody. Jedním z nich je značný pohyb v nákladech a uhrazovacím mechanismu při úpravách ekonomických nástrojů v posledních dvou letech, což navíc při vlivu daných klimatických podmínek ztěžuje objektivizovat důsledky všech opatření u jednotlivých skupin podniků a navrhnout zpřesnění daňového (odvodového) režimu tak, aby napomáhal plnění sledovaných záměrů. Druhým důvodem je skutečnost, že jak prokázaly kvantifikace přijatých opatření, úpravy uhrazovacích nástrojů jsou provedeny tak, aby působily na snížení rozdílů v důchodovosti jednotlivých skupin podniků a nevzniká tedy žádné zvláštní riziko z odložení úprav zemědělské daně.

Zachování současného daňového systému v zemědělství při zvýšení celkové úhrady představuje na dani ze zisku zemědělských organizací v přepočtu na skutečnost roku 1980 cca 0,5 mld Kčs. O toto zvýšení odvodové povinnosti byly při kvantifikaci úprav ekonomických nástrojů sníženy prostředky dodatečné úhrady, vyčíslené v rámci provedených cenových úprav.

ZÁVĚR

Změny ve finanční politice státu (včetně změn v cenové oblasti) provedené k 1. 1. 1982 vůči zemědělským podnikům jsou významné jak rozsahem ve finančním vyjádření, tak i posílením jednotlivých funkcí socialistických financí, které v odvětví zemědělství a v zemědělských podnicích plní.

Ve finančním vyjádření představují tyto změny (včetně dodatečné úhrady ze státního rozpočtu ve výši 2,9 mld Kčs) částku 9,9 mld Kčs, z ní v oblasti cen a cenových nástrojů 9,5 mld Kčs. Z toho připadá na zvýšení nákladů podniků v důsledku zrušení intervencí krmných směsí 2,5 mld. Kčs, na zvýšení cen palivoenergetických zdrojů 1,7 mld. Kčs, na úhradu dopadu druhé etapy přestavby velkoobchodních cen v provozní a investiční oblasti 2,3 mld Kčs, na zvýšení mezd ve státním sektoru zemědělství 0,2 mld Kčs a na posílení necenových nástrojů úhrady (soustavové rezervy) 0,3 mld Kčs.

Pokud jde o posílení funkcí financí vyplývajících z opatření v oblasti ekonomických nástrojů řízení zemědělství od roku 1982, zvýrazňuje se v souvislosti se stimulačními opatřeními v oblasti cen a cenových nástrojů úhrady a v oblasti úvěrové a dotační jejich výrobní, rozdělovací i kontrolní funkce. Byly vytvořeny příznivější předpoklady pro plánovitý a hospodárný koloběh fondů (oběžných prostředků) podniků v zájmu zefektivnění jejich celkové hospodářské činnosti, zlepšily se podmínky pro tvorbu, rozdělování

a přerozdělování peněžních fondů v souladu s plánovanými potřebami rozvoje podniků i s požadavky na kolektivní a osobní hmotnou zainteresovanost jejich pracovníků. Zvýrazněním účelového zaměření necenových nástrojů úhrady se posílila úloha financí při kontrole účinnosti výrobních a ekonomických opatření, přijatých k řešení především dlouhodobého zastávání řady zemědělských podniků.

Je možno tedy předpokládat, že změny ve finančních vztazích, které vyplývají z úprav ekonomických nástrojů řízení zemědělství od 1. 1. 1982, pozitivně ovlivní celkovou úroveň i efektivnost zemědělské výroby.

Došlo dne 5. 2. 1982

NOVOTNÝ L., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Změny ve finanční politice a jejích nástrojích

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 449—460. — 2 tab.

zemědělství, finanční politika, reprodukční proces, ekonomické nástroje, soustava opatření

Článek charakterizuje reprodukční proces v československém socialistickém zemědělství a jeho zvláštnosti. Hodnotí dosavadní vývoj tohoto procesu, finanční politiku a nástroje, které jej ovlivňovaly, vysvětluje a zdůvodňuje změny, k nimž v této oblasti dochází ve rámci zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství.

НОВОТНЫЙ Л., Федеральное министерство сельского хозяйства и продовольствия, Тешнов 17, 110 06 Прага 1

Изменения в финансовой политике и ее рычагах

Земед. Экон., 28, 1982, № 6, с. 449—460. — 2 табл.

сельское хозяйство, финансовая политика, воспроизводственный процесс, экономические рычаги, система мероприятий

Статья характеризует воспроизводственный процесс в чехословацком социалистическом сельском хозяйстве и его особенности. Оценивает существующее развитие этого процесса, финансовую политику и рычаги, которые оказывали влияние, объясняет и обосновывает изменения, наступившие в этой области в рамках улучшения системы планового управления сельским хозяйством.

NOVOTNÝ L., Federal Ministry of Agriculture and Food, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Changes in the Financial Policy and in the Employed Tools

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 449—460. — 2 tabs

agriculture, financial policy, reproduction process, economic tools, system of measures

Reproduction process in the Czechoslovak socialist agriculture and its particularities are characterized. Recent development of this process, financial policy and tools which have affected it are evaluated, and the changes occurring in this field within the framework of improvement of the system of planned management in agriculture are explained and substantiated.

NOVOTNÝ L., Föderalministerium für Landwirtschaft und Ernährung, Těšnov 17,
110 06 Praha 1

Veränderungen in der Finanzpolitik und ihren Mitteln

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 449—460.—2 Tab.

Landwirtschaft, Finanzpolitik, Reproduktionsprozeß, ökonomische Mittel, Komplex
von Maßnahmen

Der Aufsatz charakterisiert den Reproduktionsprozeß in der tschechoslowakischen sozialistischen Landwirtschaft und seine Besonderheiten. Er bewertet die bisherige Entwicklung dieses Prozesses, die Finanzpolitik und die Mittel, die ihn beeinflussen. Er erklärt und begründet Veränderungen, zu denen es in diesem Bereich im Rahmen der Vervollkommenung des Systems der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft kommt.

Adresa autora:

Ing. Ladislav Novotný, federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17,
110 06 Praha 1

Pracovní síly v zemědělství v posledních 2—3 desetiletích prodělaly celou řadu kvantitativních a kvalitativních změn, které svým významem a rozsahem jsou nesrovnatelné s ostatními odvětvími národního hospodářství. Jen v letech 5. a 6. pětiletky se počet pracovníků trvale pracujících v zemědělství snížil o více než 20 % a podstatně se zlepšila jejich věková i kvalifikační struktura. Postavení pracovníků v zemědělství se změnou pracovních a životních podmínek značně přiblížilo postavení ostatních pracovníků národního hospodářství.

K tomuto pozitivnímu vývoji přispěla i opatření na úseku podnikové a osobní hmotné zainteresovanosti. Nesporným úspěchem minulého období je, že se podařilo v podstatě dosáhnout (zejména v JZD) úroveň průměrného výdělku národního hospodářství, a to v souladu s růstem produktivity práce. Specificky, s určitými odlišnostmi od ostatních odvětví národního hospodářství, byly řešeny otázky plánování i usměrňování mzdových prostředků, otázky mzdové politiky i pracovní právní postavení pracovníků v zemědělství. K důležitým opatřením v těchto oblastech dochází v souvislosti s realizací zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982. Cílem všech těchto opatření je především efektivnější využití pracovních sil k zabezpečení dalšího růstu zemědělské výroby a její hospodárnosti při jejich celkovém poklesu.

Avšak i opatření realizovaná od roku 1982 nelze považovat za definitivní, konečná, neboť ani problémy v reprodukci pracovních sil a jejich odměňování nelze jednorázově vyřešit. Stále se reprodukcí nové podmínky výroby (staré i vznikající) vyvolávají i nové problémy na tomto úseku, stávající dostávají nový charakter. Chceme proto i v tomto článku ukázat nejen na smysl a cíl realizovaných opatření, ale zároveň navodit některé problémy, které praktické uplatnění opatření může vyvolat, případně o nichž víme, ale dosud jsme nenašli pro ně optimální řešení.

K PLÁNOVÁNÍ A USMĚŘOVÁNÍ MZDOVÝCH PROSTŘEDKŮ

V hmotné zainteresovanosti podniku zůstává pro určitou dobu stále otevřena otázka, jak nejúčelněji propojit plán mzdových prostředků na rozvoj výroby a její efektivnost při současném vhodném motivačním působení zvolených ekonomických nástrojů. Dvousektorovost zemědělství přitom tuto problematiku dále komplikuje.

Ukazatele používané pro stanovení plánu a hodnocení skutečnosti mzdových prostředků jako jsou výkony celkem pro základní složku a zisk pro složku pobídkovou se ukazují jako vhodné i v podmínkách zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství. Hlubší rozbor ukazatele výkony celkem potvrzuje, že do značné míry stimuluje růst výroby (dodávek i zásob), že je ukazatelem jednoduchým a v běžné evidenci dostupným. Na druhé straně jako každý hodnotový ukazatel vycházející z cen, jejichž kritériem není ocenění živé práce, nemá dostatečnou vazbu na potřebu mezd. Toto zjištění je závažné právě u výroby, v níž jsou mzdové náklady podstatně více diferencovány než úroveň cen. Výkony celkem ve svém hodnotovém vyjádření zahrnují použitou zhmotnělou práci vykonanou v jiných odvětvích, popřípadě v rámci kooperace v jiných podnicích odvětví zemědělství. Také existence přidružené výroby, jejíž mzdové náklady jsou často pod průměrem nákladů na zemědělskou výrobu, může výrazně zvýhodňovat některé zemědělské organizace. Odstranit tyto nedostatky nebo utlumit jejich vliv při ponechání ukazatele výkony celkem je sice možné, ovšem za cenu nežádoucího zkomplikování celého systému. Mohlo by jít o redukování výkonů o překročení plánu materiálových nákladů, o použití ukazatele výkonů celkem pouze za zemědělskou výrobu, o použití výkonů bez vlivu kooperace apod. Některé z těchto postupů je nutno přesto používat v plánovací praxi i při uměňování mzdových prostředků, zejména v JZD. Jde v podstatě o promítání větších strukturálních změn výroby a činnosti zemědělského podniku. Provedeme-li podobný rozbor ukazatele upravené vlastní výkony, který je v národním hospodářství běžně uplatňován od roku 1981, stojíme před dvěma základními problémy, pro něž je jeho použitelnost v zemědělství dosud nevhodná.

Materiálové náklady v zemědělství soustavně a poměrně rychle rostou, a to tempem, které předstihuje růst výroby. Je to dáno nejen nepřímo úměrně rostoucí náročností na množství potřebných inputů k růstu produkce, ale i růstem jejich cen. Klesající účinnost vkladů i růst cen mají svým způsobem objektivní charakter, který nelze pro nejbližší období změnit. Z provedených propočtů v tom případě vychází, že při zvyšování intenzifikace zemědělské výroby a vazbě mzdových prostředků na upravené vlastní výkony by muselo dojít k poměrně výraznému poklesu mzdových prostředků a v důsledku toho k oslabení, ne-li k plnému potlačení motivační funkce mezd na dalším rozvoji zemědělské výroby. Reálné uplatnění vazby mzdových prostředků na upravených vlastních výkonech by proto vyžadovalo kalkulovat v plánu ne s růstem, ale naopak s poklesem upravených vlastních výkonů.

Druhou závažnou překážkou uplatnění ukazatele upravených vlastních výkonů v zemědělské prvovýrobě je vysoký podíl mzdových prostředků na tomto ukazateli, který v průměru odvětví (státní sektor) činí 63 %, zatímco podíl plánovaného zisku jen asi 12 % (zbytek představuje především hodnota odpisů). Zvýšením mezd se v tomto případě dosahuje pětinasobného růstu upravených vlastních výkonů než zvýšením zisku. Tato skutečnost by mohla vyvolávat nežádoucí spekulativní tendence zemědělských podniků s paradoxem regulování mzdových prostředků mzdovými prostředky. (V průmyslu celkem je podíl mzdových prostředků na upravených vlastních výkonech pouze cca 36 %).

Použití tohoto ukazatele v podnikové praxi je proto třeba experimentálně ověřit. Pro tento účel byla vybrána JZD okresu Trnava a tři státní

statky v okrese Ústí nad Orlicí. Dílčí předběžné zkušenosti získané po devíti měsících experimentu zatím ukazují na značně rozdílné výsledky v možnostech daných usměrňováním prostřednictvím výkonů celkem a upravených vlastních výkonů. Rozdíly ve výši použitelných mzdových prostředků při použití obou ukazatelů představují 5 % těchto prostředků v kladném i záporném smyslu. Při tom nebylo při zpracování plánu mzdových prostředků experimentujících JZD použito indexní metody jejich vztahu k vývoji upravených vlastních výkonů, ale rozpisu okresní zemědělské správy. Na stávající výsledky experimentu nepochybně působí i krátkost hodnoceného období.

K zcela pozitivním závěrům nevede ani experimentální ověřování použití ukazatele jednotek pracnosti ve vztahu k mzdovým prostředkům. Jde v podstatě o plánování objemu těchto prostředků na základě objemu výroby vyjádřené v potřebě pevných časových jednotek (norem spotřeby času) na jednotlivé výrobky nebo hektary obdělávané půdy či počet hospodářských zvířat. Tento způsob plánování a usměrňování mzdových prostředků se jeví sice poměrně přesný, ale nezahrnuje vedlejší činnost podniku (přidruženou výrobu) a pomocné provozy. Vedle toho je oprávněně kritizován pro značnou administrativní náročnost a obtížnost kontroly nadřízeným orgánem. Pro tento účel chybí oficiální statistika, dávající záruku odpovědného zpracování údajů o objemu jednotek pracnosti.

Z celé škály dalších možných ukazatelů jde v tomto případě o způsob plánování a regulace mzdových prostředků, v zásadě založený na normativní bázi, tedy nejpřesnější. Postrádá však jakoukoliv motivaci na efektivnosti vynaložené zvětšené práce a může ve svých důsledcích vést, pokud není vhodně usměrňován články řízení, i k zaostávání ve využívání nové techniky podporující růst produktivity práce a k rozšiřování pracnější výroby.

Z názorů zemědělské praxe jednoznačně pak rezultuje, že výkony celkem jsou pro plánování a usměrňování základní složky mzdových prostředků nepostradatelným ukazatelem. Zdá se, že tento ukazatel splňuje základní požadavky pro vyjádření objemu výroby — jednoduchost, obecnou použitelnost, dostupnost v běžné evicenci. Tyto okolnosti ovšem neznamenají, že jsou nejvhodnějším základem pro osobní hmotnou zainteresovanost na podnikové úrovni a že celý systém plánování a regulace mzdových prostředků na něm založený je nejvhodnějším řešením. Faktem zůstává, že použití výkonů celkem nevyvíjí dostatečný tlak na efektivní vynakládání materiálových a finančních zdrojů zemědělských podniků.

Druhou významnou složkou mzdových prostředků je pobídková složka, i když v zemědělství zaujímá dosud v průměru pouze 13—14 % těchto prostředků.

Usměrňování jejího objemu je obecně v průmyslu vázáno na rozhodující ukazatel rentability výrobních fondů nebo činitelů. Tento ukazatel je u státních organizací se zemědělskou prvovýrobou nahrazen ziskem včetně dotací k zisku; u podniků, kde je tento zisk nižší než dvojnásobek pobídkové složky, nahrazuje jej ukazatel podílu nákladů celkem na výkonech celkem.

Nevhodnost použití ukazatele rentability výrobních fondů je dána problémy ve využívání základních fondů sezónního charakteru, potřebou maximálních zásob krmiv, osiv a dalších výrobků, faktorů intenzifikace výroby, vlastní sezónnosti výroby, kdy zisk je produkován převážně až ve

3. čtvrtletí, a konečně jednoduchostí těchto syntetických ukazatelů efektivnosti, jako je zisk či náklady k výkonům.

Zdá se, že v oblasti usměrňování objemu pobídkové složky mzdových prostředků je problém rozhodujícího ukazatele vcelku úspěšně vyřešen. Otevřenou otázkou je však úroveň a systém zvyšování a krácení pobídkové složky ve vztahu k regulujícímu ukazateli. Je nesporné, že v zemědělství, na jehož financování se podílí zčásti státní rozpočet, by zainteresovanost na růstu zisku a snižování nákladů měla být co nejvyšší. Z toho by vyplýval i požadavek maximálního postihu při neplnění ukazatelů efektivnosti. Na druhé straně nelze přehlédnout biologický charakter zemědělské výroby, který značně ovlivňuje realitu plánu a celý proces jeho plnění. Možnost výkyvů skutečnosti od plánu je v tomto odvětví vyšší než u průmyslové výroby. Tento objektivní faktor je třeba vzít v úvahu zejména při krácení pobídkové složky v důsledku neplnění plánu rozhodujícího ukazatele a především pak při stanovení hranice zániku nároku na tuto složku. Míra všech těchto stimulů nebyla však dosud objektivně prozkoumána a stanovena.

Zvláštní otázkou podnikové hmotné zainteresovanosti je působení povětrnostních podmínek na růst zemědělské výroby a splnění jejího plánu v kvantitativních i kvalitativních ukazatelech. Převážné množství prací v rostlinné výrobě musí být provedeno, aniž je znám její skutečný výsledek, který se dostaví po vegetačním období, tedy se značným časovým odstupem po odvedení a úhradě vykonané práce. Po celé toto období ve značné míře na konečném výsledku vložené práce pracuje příroda. Přitom je naprosto logické, že pracující zemědělského podniku by měli dostat za svoji skutečně vykonanou práci zaplacení bez ohledu na její finální efekt. Problém je zdánlivě uspokojivě řešen objektivizací škod vzniklých povětrnostními vlivy. Tato zásada, naprosto správná, může skrývat i subjektivní nedostatky v práci jednotlivců i řízení podniku. Jak tyto subjektivní nedostatky oddělit od objektivních vlivů, na to by měl dát odpověď ekonomický výzkum.

Povětrnostní vlivy působí nejen na množství výroby, ale i její kvalitu a možnost zpeněžení řady výrobků. Hodnotové oceňování produkce v plánovaných a realizačních cenách pak nepříznivě ovlivňuje objem mzdových prostředků. I tento problém je v oblasti hmotné zainteresovanosti zatím uspokojivě řešen.

Zvláštností zemědělství je jeho sektorovost, se specifickým postavením jednotných zemědělských družstev a společných zemědělských podniků. Skutečnost, že u státního a družstevního sektoru nelze v oblasti pracovních sil a mzdových prostředků postupovat jednotně, do jisté míry ovlivňuje rozhodování podniků na využívání osobní hmotné zainteresovanosti k dalšímu rozvoji výroby a její efektivnosti. V JZD, kde není uplatněn státní plán v oblasti pracovních sil a mzdových prostředků, je nutné hledat jiný přístup v oblasti podnikové hmotné zainteresovanosti.

Jeho základem je hospodářský plán prostředků na odměňování, který si vyčíslí JZD samo podle pravidel stanovených obecným předpisem. Podle nich se hospodářský plán objemu prostředků na odměňování odvozuje od vývoje výroby vyjádřené ve výkonech celkem. Družstvům je stanoven koeficient, který vyjadřuje nárůst prostředků na odměňování za procento nárůstu výkonů celkem proti skutečnosti předchozího roku. Za nárůst výkonů celkem se používá koeficient nižší než jedna, při snížení těchto vý-

konů koeficient jedna. V zájmu většího motivačního působení na růst produkce a jejich dodávek státu i maximálního zjednodušení systému se od roku 1982 ustoupilo od dvousložkové regulace prostředků na odměňování, tj. od regulace zvlášť základní a zvlášť pobídkové složky. Rozdělení na obě složky je záležitostí družstva, zejména pro účely použití obou složek při odměňování.

Zvolený způsob ověřený zkušenostmi předchozích let se v zásadě osvědčil. Jeho jednoduchost ve stávající formě je optimální. Dává družstvům v rámci daných možností nejvyšší volnost v rozhodování, je dobře aplikovatelný ve vnitropodnikovém plánování i chozrasčotu. Nevytváří zábrany v růstu průměrných odměn, neboť vychází výhradně z objemových ukazatelů, respektuje změny ve skladbě výroby a společensky žádoucích činnostech družstva a omezuje zásahy nadřízených orgánů na nutné minimum. Jednosložková regulace na výkony celkem na druhé straně poněkud oslabuje stimulaci maximální hospodárnosti výroby. Některá opatření, jež zdánlivě komplikují zvolený systém plánování a usměrňování prostředků na odměňování, jsou jednak společensky nezbytná, jednak musí být v předpisech vyjádřena, neboť do jisté míry supponují pro družstva postup, který by zvolil nadřízený orgán při rozpisu prostředků na odměňování. Je nesporné, že každý systém by měl vyjadřovat určitou míru kontroly jeho uplatnění a účinnosti. Ta je v systému zabezpečována v součinnosti okresní zemědělské správy a pobočky Státní banky československé.

Je třeba zdůraznit, že každé administrativní zjednodušení vyžaduje na druhé straně vyšší stupeň odpovědnosti organizace nejen při plánování, ale i při hospodaření s prostředky na odměňování. Družstva musí spojit své podnikové zájmy se zájmy společnosti v tom smyslu, že využijí prostředků na odměňování k maximalizaci výroby a její efektivity. K tomu slouží i ponechání až 30 % podílu z premii za přírůstek tržeb ze zemědělské činnosti proti tříletému průměru pro účely odměňování. Tento prvek, který je společný pro usměrňování mzdového vývoje v obou sektorech, má svoji přitažlivost zejména v tom, že poskytuje podniku faktické finanční prostředky na odměňování nad rámec vlastních zdrojů. Počítá se s tím, že družstva nebudou trpět v odměňování nepořádky, nebudou vyplácet peníze tam, kde bude práce vykonána ledabyle a nepřinese žádný efekt. Opatření zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství počítají s tím, že družstva plně ponesou následky špatného hospodaření. To se týká v prvé řadě i prostředků na odměňování. Jakékoliv jejich překročení musí družstva uhradit z fondu odměn předchozích období; pokud tyto prostředky nebudou mít, budou je zatěžovat v příštím období (roce). Družstva, která se do podobné situace dostanou, musí provést potřebná opatření v racionalizaci výroby i práce, odstranit příčiny překročení prostředků na odměňování a zabezpečit soulad jejich vývoje s vývojem výkonů celkem. Společnost reprezentovaná nadřízenými orgány nemá prostředky na krytí subjektivních nedostatků v řízení jednotlivých podniků a opatření zdokonalené soustavy je nutno v takových případech uplatnit se všemi nepříznivými důsledky pro podnik.

Společné zemědělské podniky tvoří v oblasti plánování a usměrňování mzdových prostředků jakýsi přechod mezi organizacemi státního sektoru a JZD. Úkoly hospodářského plánu v oblasti mzdových prostředků určuje nadřízený orgán v míře odpovídající obdobným organizacím státního sektoru. SZP je stanoven normativ (podíl) základní složky mzdových

prostředků z výkonů celkem (pokud jde o podnik se zemědělskou výrobou — činností). Pobídková složka je stanovena absolutně návazně na zisk, eventuálně na podíl nákladů celkem vůči výkonům. Ustanovení respektující specifické podmínky zemědělství v této oblasti jsou plně uplatněna i u společných zemědělských podniků se zemědělskou výrobou.

Důležitým prvkem nového systému regulace mzdových prostředků od roku 1982 je odstranění negativního působení limitování průměrné mzdy (odměny) podniků obou sektorů, které dosud podvazovalo možnosti mzdové diferenciaci podle dosažených výsledků a negativně ovlivňovalo využívání vlastních pracovních sil.

OSOBNÍ HMOTNÁ ZAJINTERESOVANOST JEDINCŮ A KOLEKTIVŮ

Aby se principy podnikové hmotné zainteresovanosti v žádoucí míře prosadily, je třeba je dovést na jednotlivá pracoviště, jejich kolektivy a jednotlivé pracující. Převodovým nástrojem je tu vnitropodnikový rozpis plánu a chozrasčot. Pracující musí být seznámeni s objemem mzdových prostředků určeným pro jejich pracoviště za předpokladu splnění konkrétních kvantitativních a kvalitativních úkolů. Současně je nutno na daném pracovišti stanovit režim, kterým se tyto prostředky budou zvyšovat nebo snižovat v závislosti na plnění těchto úkolů.

Podkladem stanovení mzdových prostředků na vnitropodnikové útvary jsou pokrokové, technicky zdůvodněné normy spotřeby času a normativy potřeby počtu pracovníků. Ty spolu s obecnými předpisy odměňování pro dané odvětví (kvalifikační katalogy, tarifní stupnice, mzdové formy, prémiové řady a předpisy pro poskytování odměn) vytvářejí základnu pro vymezení objemu mzdových prostředků na vnitropodnikový útvar.

Významným, ale často opomíjeným nástrojem osobní hmotné zainteresovanosti je volba mzdových forem. Ty musí být voleny podle konkrétních podmínek vnitropodnikového útvaru s cílem motivovat na plnění a překračování plánovaných úkolů s maximální možnou efektivností. Takovou formou stále zůstává úkolová mzda kombinovaná s vhodným prémiovým řádem zaměřeným na efektivnost výroby (například užítkovost zvířat s minimální spotřebou jadrných krmiv, provedení orby s minimální spotřebou pohonných hmot). Ukazatele obsažené v prémiových řádech musí být podloženy progresivními normami spotřeby krmiv, paliv a energie, užítkovosti apod., aby vyplacené prémie oceňovaly opravdu záslužnou práci kolektivu a jednotlivce.

Tam, kde nelze pro obtížnou normovatelnost, nadměrnou administrativní náročnost stanovení a sledování norem spotřeby času použít úkolové mzdy, je třeba kombinovat časovou mzdu s premií či odměnami nejen za hospodárnost, ale i výkon (produktivitu práce). Výkon lze prominout v podstatě jen u prací, kde jeho růstem by bylo ohroženo zdraví pracujících, především pro nebezpečí růstu úrazů.

Opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství ponechávají volbu mzdových forem na vedení zemědělské organizace. Jsou jí však poskytnuty metodické pokyny, z nichž lze vhodnou formu vybrat a použít. V podmínkách zdokonalené soustavy se přistupuje, zejména v souvislosti s uplatněním osobní hmotné zainteresovanosti na prémiech za přírůstek tržní zemědělské produkce, k širšímu využívání ročních

a etapových prémie a odměn vázaných na roční výsledky, případně na realizaci jednotlivých etap výroby. Tato forma je v podmínkách, kdy není bezprostředně znám efekt vynaložené živé práce, velmi vhodná a účinná, zejména ve spojení s podíly na hospodářských výsledcích, které zůstávají i nadále důležitým mzdovým stimulačním nástrojem.

Ve mzdových formách se nově zavádí forma naturální mzdy při výrobě a sklizni specializovaných výrobků jako je ovoce, zelenina, vinná réva, ale i brambory. To znamená, že část nebo i celá mzda za vykonanou práci může být uhrazena v těchto výrobcích. Od této formy se očekává lepší využití vlastních pracovních sil, účast jejich rodinných příslušníků i nevyužitých zdrojů pracovních sil především na vesnici (důchodců, žen z domácnosti). Mzdové formy patří svoji účinností mezi důležité sféry odměňování. Je třeba je dále prohlubovat, zdokonalovat, a proto představují významnou oblast ekonomického výzkumu.

Rozvoj techniky a technologie zemědělské výroby, vyšší nároky na kvalifikaci pracovníků, jejich vyšší odpovědnost při práci s nákladnými mechanismy i rostoucí hodnota produkce, kterou svoji prací ovlivňují, si vynutily přehodnotit některé práce, pracovní činnosti i funkce a zařadit je dilem do vyšších stupnic mzdových tarifů, dilem do vyšších kvalifikačních tříd. Tyto úpravy zahrnují vyučené pracovníky ve specializované rostlinné výrobě (například v ovocnářství, zahradnictví, chmelářství, vinohradnictví), pracovníky specialisty podniků vyrábějících osiva a sádky, kvalifikované a dlouhodobě vysoce hodnocené provozní techniky těchto podniků a podniků zabývajících se plemenitbou hospodářských zvířat, a konečně dělníky stavebních skupin zabývajících se výstavbou investičních celků relativně většího rozsahu.

Správně prováděná tarifní politika je základním předpokladem diferenciací mezd, profesí i jednotlivců. Vede k zvyšování kvalifikace jednotlivců a ve svém důsledku vytváří motivační prostor pro růst produktivity práce. Rovnostářská politika naopak podlamuje iniciativu schopných pracovníků, kteří se při rovnostářském ocenění spokojí s průměrem, neboť jim chybí hmotná motivace vyniknout. K nedostatkům v provádění tarifní politiky často dochází pod tlakem a hrozbou výpovědi pracovníka zejména v pomocných činnostech (údržbě), již si vymáhá zařazení do vyšší tarifní třídy. Přitom se někdy právem poukazuje na podobné zařazení pracovníků v ostatních odvětvích. Nedostatek pracovních sil těmito tendencím přímo nahrává. Pokud organizace nechce v tomto případě porušit mzdový předpis, sáhne po vyrovnání mzdy cestou vyšších výkonnostních či jiných prémie. Touto cestou se stane pobídková složka „pevnou částí“ mzdy a plodí stejné nedostatky jako nesprávně používané mzdové tarify či zařazení do kvalifikační třídy.

Nesporně významným prvkem osobní hmotné zainteresovanosti je odměňování vedoucích hospodářských pracovníků, tj. používání ročních odměn za splnění vybraných úkolů plánu. Vedoucí hospodářský pracovník svým rozhodováním o závažných otázkách výroby i ekonomiky organizace nesporně v nejvyšší míře ovlivňuje výsledky její činnosti. S tím je spojena vysoká odpovědnost za svěřené hodnoty a celková náročnost jeho práce. Je pochopitelné, že u pracovníka v tomto postavení je třeba vyžadovat i vysoké morální vlastnosti a politickou uvědomělost. Přesto výše odměny vedoucích hospodářských pracovníků zůstává důležitým hlediskem pro svoje stimulační působení. Výše základního platu musí odpovídat míře

odpovědnosti a kvalifikačním požadavkům. Tato míra odpovědnosti a náročnosti se obvykle u celé řady technickohospodářských pracovníků určuje na základě tzv. kategorizace. Zařazení vedoucího pracovníka do kvalifikační třídy je dosud obvykle posuzováno podle počtu podřízených. Zemědělství patří mezi málo odvětví, kde je kategorizace založena na objemu výroby (výkonech), v pomocných provozech pak na počtu pracovníků redukovaných hodnotou základních fondů. Rozhodně jde o kategorizaci vhodnější v porovnání s kategorizací založenou pouze na počtu pracovníků. Její vcelku nepodstatné úpravy byly provedeny z hlediska dosaženého stupně koncentrace výroby, eventuálně vyššího objemu výkonů v důsledku větších úprav nákupních cen. Potřeba úprav byla nutná především v kategorizaci vnitropodnikových útvarů. Pokusy přeorientovat kategorizaci na upravené vlastní výkony se ukázaly jako nevhodné vzhledem k obecně problematickému použití tohoto ukazatele v zemědělství v současné době. Ovšem i otázka vhodného ukazatele a prohloubení objektivnosti kategorizace musí být jedním z úkolů ekonomického výzkumu.

Výše ročních odměn musí být odvozována od úrovně přijatých úkolů plánu. Jde o logický požadavek, neboť čím je progresivnější plán, tím je obtížnější jeho splnění. Současně je třeba přihlížet k tomu, zda tyto vyšší úkoly jsou výsledkem vstřícného plánu, kdy organizace odhalila rezervy z vlastní iniciativy. Není výjimkou, že i v určování podílu pobídkové složky u vedoucích pracovníků se setkáváme s nivelizací. Její příčina spočívá zřejmě především v tom, že střední články řízení dosud nedokáží objektivně posoudit míru progresu plánu jednotlivých organizací.

Druhým problémem je výběr ukazatelů jak pro vedoucí, tak i pro další řídící pracovníky, a určení počtu těchto ukazatelů.

Výběr ukazatelů pro vedoucí hospodářské pracovníky je dán základními úkoly plánu. Zda tyto ukazatele skutečně v daných konkrétních podmínkách plně vyjadřují stěžejní úkoly organizace, může být sporné. Ještě problematičtější je otázka počtu těchto ukazatelů, k nimž jsou neustále přiřazovány další, společensky jistě žádoucí úkoly. Touto praxí se však vytváří atmosféra nedostupnosti stranovené odměny v plné výši a svým způsobem se oslabuje její motivační funkce. Jde o obdobně nevhodné řešení, jako je přemíra připočitatelných a odpočitatelných částek v usměrňování mzdových prostředků. Jakoby otázka osobní hmotné zainteresovanosti byla jedinou cestou odstraňování všech nedostatků našeho hospodářství. Při účelné diferenciaci na jednotlivé vedoucí hospodářské pracovníky by pro roční odměnu mohli být plně postačující tři až pět ukazatelů syntetizujících výrobu, ekonomiku a využívání vědy a techniky v organizaci.

Soubor opatření zdokonalené soustavy plánovitého řízení národního hospodářství obecně zdůrazňuje pětiletý plán. Jeho aplikace v zemědělství je zvláště žádoucí, neboť povětrnostní cykly jednotlivých let ztěžují podmínky pro splnění jednotlivých ročních plánů výroby, ale lze je splnit v komplexu celé pětiletky. Proto vedle obecně přijatého principu ročních odměn vedoucích hospodářských pracovníků zdokonalená soustava v zemědělství zakládá možnost odměňovat tyto pracovníky cílovou odměnou za splnění hodnoty dodávek zemědělských výrobků a dodržení či zlepšení podílu nákladů na výkonech celkem za pětiletku, a to až ve výši 50 % platu posledního roku pětiletky. Místo této odměny pro vedoucí hospodářské pracovníky dlouhodobě zaostávajících podniků je určena diferencovaná

odměna až do výše 60 tis. Kčs za splnění intenzifikačního programu, jehož cílem je vytvořit podmínky pro zvýšení intenzity výroby podniku alespoň na úroveň podniků průměrných a odstranit jeho důchodovou závislost na dotacích ze státního rozpočtu.

Tak jako celý soubor opatření k zdokonalení soustavy plánování řízení zemědělství v letech 7. pětiletky, je i jeho část zahrnující reprodukci pracovních sil a odměňování důležitým krokem k zintenzivnění a zefektivnění zemědělské výroby. Jde o soubor otevřený dalšímu postupnému zdokonalování v souladu s dynamickým rozvojem odvětví zemědělství.

Došlo dne 19. 2. 1982

ZÁVODNÝ O. — MOLÁČEK J., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Regulace odměňování a motivace zemědělských organizací v 7. pětiletce

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 461—470

zemědělství, odměňování, motivace, hmotná zainteresovanost, plánování, soustava opatření, analýza, prognóza

Článek ukazuje zvláštnosti zemědělství při plánování a usměrňování mzdových prostředků, jakož i při uplatňování osobní hmotné zainteresovanosti pracovníků. V návaznosti na to vysvětluje a zdůvodňuje principy, které mají být na těchto úsecích zavedeny na základě souboru opatření k zdokonalení plánovitého řízení.

ЗАРОДНЫ, О.-МОЛАЧЕК, В., Федеральное министерство сельского хозяйства и продовольствия, Тешнов 17, 110 06 Прага 1

Регулировка зарплат и мотивировка сельскохозяйственных организаций в 7 пятилетке

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 6, s. 461—470

сельское хозяйство, зарплаты, мотивировка, материальная заинтересованность, планирование, система мероприятий, анализ, прогноз

В статье указаны особенности сельского хозяйства при планировании и направлении фондов зарплат, а также при внедрении личной материальной заинтересованности работников. В связи с этим указаны и обоснованы принципы, которые должны быть на этих участках внедрены на основе совокупности мероприятий по улучшении планового управления.

ZÁVODNÝ O. — MOLÁČEK J., Federal Ministry of Agriculture and Food, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Remuneration Control and Motivation of Agricultural Organisations in the Course of the Seventh Five-Year Plan

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 461—470

agriculture, remuneration, motivation, material interest, planning, system of measures, analysis, prognosis

Particularities of agriculture as regards the planning and regulation of wage funds, as well as application of personal material interest of workers are treated. In connection with this the principles to be introduced on the basis of the Set of Economic Regulations of Planned Management Improvement are explained and substantiated.

Regulierung der Entlohnung und Motivation der landwirtschaftlichen Organisationen im 7. Fünfjahrplan

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 461 — 470

Landwirtschaft, Entlohnung, Motivation, materielle Interessiertheit, Planung, Komplex von Maßnahmen, Analyse, Prognose

Der Aufsatz verweist auf Besonderheiten der Landwirtschaft bei der Planung und Regulierung der Lohnmittel sowie bei der Durchsetzung der personellen materiellen Interessiertheit der Beschäftigten. In Anknüpfung daran erklärt er und begründet Prinzipien, die in diesen Abschnitten aufgrund des Komplexes von Maßnahmen zu einer Vervollkommenung der planmäßigen Leitung eingeführt werden sollen.

Adresa autorů:

Ing. Oldřich Závodný, CSc., ing. Jan Moláček, federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

V procesu dalšího výrobně technického i ekonomického rozvoje našeho socialistického zemědělství na bázi zprůmyslnění zemědělské výroby zaujímají přední místo organizace služeb pro zemědělství. Jejich efektivní rozvoj je organickou součástí zvyšování produkčního potenciálu zemědělství. S aktivní činností specializovaných organizací služeb pro zemědělství je spojena kvalitativně vyšší účinnost biologických vstupů do zemědělské prvovýroby, založená jednak na výsledcích výzkumu specializovaných výzkumných ústavů, jednak na přejímání nejprogresivnějších domácích i zahraničních zkušeností, zajištění maximální efektivnosti poskytovaných potřeb pro rozvoj zemědělské výroby, zavádění nových technologií a tomu odpovídajících pracovních postupů, odrůdové agrotechniky, chovatelských zásad i pracovních režimů a v neposlední řadě i racionální hospodaření s vyrobenou produkcí a uchování jejich užitných hodnot.

Úroveň práce služeb tak bezprostředně ovlivňuje výsledky zemědělské výroby a její efektivnost. Základním cílům a úkolům těchto organizací musí být podřízena i konstrukce jejich ekonomického mechanismu, nástrojů podnikové i osobní zainteresovanosti. Při hodnocení ekonomického mechanismu organizací služeb je třeba vycházet z předpokladu, že jejich společenské postavení nemůže být v rozporu s hlediskem ekonomické efektivnosti, a to jak pro provozovatele, tak pro uživatele. Účinnost řízení těchto organizací by se měla projevit v posilování úlohy jednotlivých nosných úseků činnosti, věst organizace služeb k překonání stále se ještě vyskytujících úzce podnikových zájmů. Cílem potom musí být zkvalitnění poskytovaných služeb, vyšší zhodnocování materiálních zdrojů a práce v těchto organizacích, ale především v celém zemědělství, tak jak to požaduje usnesení předsednictva ÚV KSČ z 5. 9. 1975 a předsednictva vlády ČSSR ze dne 27. 8. 1975 k hlavním směrům dalšího rozvoje státních statků, usnesení XV. a XVI. sjezdu KSČ i navazující zasedání ÚV KSČ, která se zabývala otázkami rozvoje ZPoK.

V souvislosti s pracemi na zdokonalení soustavy plánovitého řízení byla věnována pozornost i účinnějšímu působení organizací služeb a cestám ke zvýšení efektivnosti jejich práce v rámci ZPoK.

Složitost řešení problematiky služeb v zemědělství vyplývá jak ze zvlátností výrobního procesu v zemědělství, tak z různorodého charakteru těchto organizací. V neposlední řadě je ovlivněna i úroveň materiálně technické a kádrové vybavenosti těchto organizací k plnění svých funkcí,

stupněm a šíří dosud poskytovaných služeb a jejich kvantitativní a zejména kvalitativní úrovní, ale i tím, jak řídicí i výkonní pracovníci těchto organizací pochopili a realizují v praxi svoje základní poslání.

Stupeň dosažené úrovně prohlubování společenské dělby práce ve vlastním ZPoK, aktivní a zejména neformální uplatňování a využívání dodavatelsko-odběratelských vztahů a s tím spojené ne vždy účinné využívání ekonomických nástrojů, to jsou některé z problémů, které je třeba v souvislosti s komplexním posuzováním úlohy služeb postupně řešit.

Proto byla v usnesení vlády ČSSR č. 249/81 o opatřeních ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982 ze dne 17. 9. 1981 přijata některá opatření i pro další zdokonalování řízení specializovaných organizací služeb a jejich důslednější spojení se zemědělskou výrobou.

PODMÍNKY VZNIKU A ROZVOJE SLUŽEB

Rozvoj výrobních sil na určitém konkrétním historickém stupni společenského vývoje s sebou přináší nové jevy v organizaci materiálně výrobní základny společnosti. Vytváří objektivní podmínky pro rozvoj a prohlubování společenské dělby práce, kde dochází nejen k rozšiřování výměny výrobků, ale i k výměně různorodých prací a činností, které přímo nebo nepřímo ovlivňují výrobní proces v odvětvích, do kterých zasahují.

Rozvoj výrobních sil vytváří objektivní podmínky pro rozvoj společenské dělby práce, a to jak obecné, tak i zvláštní (uvnitř jednotlivých odvětví). Také v zemědělství, v podmínkách, kdy reprodukční prostor zemědělských podniků neumožňuje optimální koncentraci těchto nových výrobních sil, vzniká potřeba buď zvětšit prostor sloučením podniků zemědělské prvovýroby při zachování univerzální výrobní struktury, nebo vyčleňovat tyto činnosti mimo zemědělský podnik a vytvářet specializované organizace pro provozování těchto činností.

Vznik a rozvoj služeb je tedy konkrétním projevem objektivních procesů na určitém stupni rozvoje výrobních sil. Jde o specifickou oblast společenské výroby užitných hodnot, které sice nejsou ve své většině bezprostředně zvěčněny v určitém finálním výrobku, ale projevují se jako užitečná činnost, která se v některém ze stadií reprodukčního procesu poskytuje buď samostatně, nebo v souvislosti s dodávkou (odběrem) materiálních užitných hodnot.

Přesto, že některé prvky charakteristické pro rozvoj dělby práce v zemědělství u nás se začínají projevovat již v průběhu minulého a počátkem tohoto století, k plnému rozvoji služeb dochází až po druhé světové válce, a to zejména na úseku agrotechnických a zootechnických služeb. Socializace našeho zemědělství nemohla být uskutečněna bez státem organizovaných činností, majících charakter technických a biologických služeb. Velkou úlohu zde sehrály strojní a traktorové stanice, organizace zemědělského zásobování a nákupu, plemenářské a veterinární služby apod.

KRITÉRIA PRO POSUZOVÁNÍ ÚLOHY SLUŽEB

Při stanovení kritérií pro posuzování úlohy služeb v socialistickém zemědělství je nutno vycházet z cílů dané etapy společenského vývoje, z podmínek, za jakých hodnocený proces probíhá, i z úkolů jednotlivých fází vývoje.

Změny v podmínkách pro poskytování služeb zemědělství nelze hodnotit jen z hlediska technologického, ale zejména z hlediska celospolečenské úlohy v reprodukčním procesu zemědělství a celého zemědělsko-potravinářského komplexu. Proto také kritéria efektivnosti a racionality poskytovaných služeb se podstatně mění ve svém pořadí významnosti.

Pro hodnocení úlohy služeb lze vytypovat v jednotlivých fázích vývoje rozdílné priority pro stanovení kritérií. Do konce padesátých let byla rozhodujícím kritériem pomoc a účast na sociálně ekonomické přestavbě venkova. Šedesátá léta znamenala podporu substituce živé práce prací zhmotnělou, řešení otázky pracovních sil v zemědělství. Úkoly páté pětiletky byly postaveny na rozvoji využívání vlastních surovinových zdrojů a potravin. V šesté pětiletce se stává významným kritériem efektivní zajištění intenzifikace zemědělské výroby při racionální substituci živé práce prací zhmotnělou. V sedmé pětiletce dochází k dalšímu kvalitativnímu posunu, kdy rozhodujícím kritériem pro hodnocení úlohy služeb v zemědělství se stává zajištění kvality poskytovaných činností a výkonů i vysoce účinných biologických materiálů pro další efektivní intenzifikaci zemědělské výroby. Významným prostředkem pro zajištění tohoto poslání je aktivní úloha organizací služeb v transferu výsledků vědy a výzkumu do zemědělské praxe.

Tato kritéria se projevují i v konkrétních kritériích pro hodnocení jednotlivých činností majících charakter služby i jejich nositelů, tj. organizací, které tyto činnosti zajišťují.

Vztahy, kterými jsou organizace služeb zapojeny do celého reprodukčního procesu zemědělství, jsou velmi různorodé. Přestože v důsledku specializace a koncentrace dochází na jedné straně k „zužování“ výstupů jednotlivých organizací, na druhé straně se rozšiřuje oblast vstupů, kdy zemědělský podnik se jako spotřebitel výrobních prostředků a služeb univerzalizuje.

Organizace služeb svými výkony bezprostředně ovlivňují výsledky zemědělské výroby a její efektivnost. V současném období se jedná již o více než pětinu celkového objemu výkonů zemědělství, které jsou těmito organizacemi vytvářeny. Stoupá i podíl pracovníků v těchto organizacích — na celkovém počtu pracovníků v zemědělství se v roce 1970 podílely 7,87 %, ale v roce 1980 již 16,2 %.

Funkce a poslání organizací služeb pro zemědělství a rostoucí význam jejich činností v podmínkách rozvinuté socialistické, vysoce intenzivní zemědělské výroby, se značnou úrovní dělby práce, realizovanou rozvojem koncentrace a specializace zemědělské výroby, byly zdůrazněny již v dokumentech o celkovém rozvoji ZPoK, projednaných na zasedání ÚV KSČ v říjnu 1975.

Od té doby došlo k podstatným změnám v podmínkách činností těchto organizací. Na základě rozhodnutí ministerstev zemědělství a výživy byly vymezeny okruhy nosných účelových činností jednotlivých výrobních hospodářských jednotek služeb, vytvořeny předpoklady pro posílení gesční odpovědnosti za kvalitní poskytování služeb podnikům zemědělské prvovýroby a v souvislosti s jejich účelovým posláním i posílení funkce při zajišťování transferu výsledků vědy a výzkumu do zemědělské praxe.

Připomeňme si nejzávažnější opatření, provedená na tomto úseku:

— pro posílení úlohy organizací služeb v zajištění transferu výsledků vědy a výzkumu do zemědělské praxe došlo k převedení specializovaných

výzkumných ústavů z přímé podřízenosti ministerstev zemědělství a výživy republik do těchto specializovaných výrobních hospodářských jednotek;

— pro posílení nosných oborů účelové činnosti v jednotlivých organizacích služeb a napřimování dodavatelsko-odběratelských vztahů byla uskutečněna řada delimitací — došlo například k převodu činností spojených s nákupem chovných, jatečných a kožešinových zvířat z VHJ ZZN do VHJ Státní plemenářské podniky, VHJ Masný průmysl a OP Kara a Kožiarske závody;

— byla provedena delimitace šlechtitelských stanic mezi VHJ Oseva, Slovosivo a OP Sempra a Semex;

— z organizací Zemědělského zásobování a nákupu byla přesunuta činnost spojená s výrobou osiv a sadby do VHJ Oseva, Slovosivo, Sempra a Semex apod.

V souladu s těmito opatřeními došlo k upřesnění poslání a funkce jednotlivých organizací a návazně na to i k propracování koncepce jejich dlouhodobého rozvoje.

NĚKTERÉ PROBLÉMY VYPLÝVAJÍCÍ Z ANALÝZY SOUČASNÉHO STAVU

V souvislosti s rozpracováním zásad Souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení na podmínky zemědělství byla činnost specializovaných organizací služeb pro zemědělství podrobena analýze, a to zejména z hlediska plnění jejich základních funkcí v zemědělské prvo-výrobě.

Z hodnocení úlohy těchto organizací vyplývá, že přes řadu pozitivních výsledků dosažených v období šesté pětiletky především v kvantitativním plnění poskytovaných služeb některé tendence jejich vývoje plně neodpovídají celospolečenským záměrům. Jde zejména o:

— náplň činnosti a její strukturu, která v některých organizacích služeb není plně v souladu s posláním a koncepcí rozvoje daného oboru;

— zainteresovanost podniků služeb na kvalitě a účinnosti poskytovaných výkonů, která není dostatečně zabezpečena;

— princip ekonomické výhodnosti služeb vůči zemědělským podnikům, který není vždy důsledně dodržován.

Posuzovat efektivnost služeb pro zemědělství vyvolává objektivně potřebu nehodnotit ji izolovaně, tj. pouze z hlediska dosahovaných výsledků jednotlivých výrobních hospodářských jednotek, případně společných podniků služeb.

Je nezbytné hodnotit efektivnost především z hlediska uživatelů těchto služeb, tj. zemědělských podniků, a samozřejmě i z hlediska odvětví zemědělství v rámci celého národního hospodářství.

Z této specifické úlohy organizací služeb v reprodukčním procesu zemědělství by se mělo vycházet důsledněji i při řešení jejich institucionálního uspořádání a při uplatňování ekonomického mechanismu. Vlastní proces společenské dělby práce s sebou přináší nejen diferenciaci funkcí jednotlivých subjektů, ale zároveň vyvolává stále vyšší potřebu kooperace práce a její koordinace. Právě z hodnocení vývoje a ekonomických výsledků organizací služeb pro zemědělství vyplývá, že jednostranné přeceňování procesu dělby práce a mechanické přebírání zásad koncentrace, specializace, rozmístění a zhromadňování činností může vést v některých pří-

padech k úpravám, kdy vysoké efekty vykazuje organizace poskytující služby, zatímco pro uživatele služeb je tento systém značně neefektivní.

V těchto případech neobstojí ani argument, že rozpor zakládáný mezi zájmy zemědělských podniků jako „odběratelů“ služeb (tj. otázka nákladů při použití určité služby) a zájmy jednotlivých organizací služeb (tj. otázka realizace plánovaného objemu výnosů a zisku) je řešen na úrovni systému vyššího řádu (tj. odvětví, případně státního rozpočtu), neboť národohospodářskou efektivnost nelze zplošťovat pouze na prostý součet výsledných efektů jednotlivých organizací, bez ohledu na plnění rozhodujících cílů v zajištění efektivního růstu objemu produkce a výkonů v požadované struktuře a kvalitě.

CENY SLUŽEB PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

S otázkou efektivnosti služeb bezprostředně souvisí i úroveň cen uplatňovaných v této oblasti, neboť cena služby je faktorem, který ovlivňuje jak ekonomiku odběratele, kde se projevuje jako náklad, tj. cena vstupu, tak ekonomiku provozovatele, kde jako cena výstupu uhrazuje náklady výkonu a tvoří hospodářský výsledek organizace služeb.

Posuzujeme-li cenu služby z hlediska zemědělského podniku, potom každá cena, která je vyšší než kalkulované individuální vlastní náklady výkonu provedeného ve vlastním podniku, se jeví jako vysoká. Přitom se však v těchto kalkulacích zpravidla neuvažuje s náklady spojenými se zajištěním nezbytných výchozích materiálů (náhradních dílů, komponentů krmných směsí), přepravným, budováním odpovídajících kapacit a tím zvýšenými odpisy i s potřebou a využitím specialistů pro tyto práce. Zpravidla se neuvažují ani náklady vzniklé vývojem, šlechtěním, ochranou apod. Při posuzování ceny poskytované služby či materiálu (zejména šlechtitelského nebo plemenného) je nezbytné brát v úvahu i další faktor z hlediska uživatele, a to nezbytnost jejího nejracionálnějšího využívání. Například vyšší cena osiva odrůdy s předpokladem vysokých výnosových parametrů by současně měla zemědělský podnik vést ke snaze o vytvoření podmínek k dosažení těchto výnosů.

Z hlediska provozovatele, tj. organizací služeb, které mají v převážné většině charakter hospodářské organizace, ve které jsou uplatňovány principy chozrasčotu, je otázka realizace zisku z těchto činností jednou z rozhodujících a často dosud převažujících pro hodnocení výsledků hospodaření i hmotnou stimulaci. Tento přístup ovlivňuje i způsob jejího hodnocení nadřízenými orgány. Navíc výchozí podmínky pro posuzování efektivnosti poskytovaných služeb jsou z objektivních důvodů daných současným odvodovým systémem zejména v organizacích technických služeb (např. VHJ ZZN, STS a Opravny zemědělských strojů, Biovety apod.) nesrovnatelné. Pro tvorbu potřebných zdrojů pro rozšířenou reprodukci v těchto organizacích je za současných podmínek nutné vytvářet masu zisku vyšší (až dvojnásobně), neboť odvody do státního rozpočtu formou daně ze zisku tvoří 50 % základu (tj. zisku $\pm$ připočitatelné a odpočitatelné položky ve smyslu zákona č. 113/79 Sb.). Dále možnost redistribuce zisku mezi VHJ služeb, prováděná na úrovni ministerstev zemědělství a výživy republik, vytváří podmínky pro plánování ještě vyšších úkolů ve tvorbě zisku bez ohledu na plnění základní funkce příslušné VHJ a ve svém dopadu působí destimulačně i v organizacích služeb. Nevytváří

současné možnost úpravy cen ve prospěch uživatelů, tj. zemědělských podniků.

Tento ekonomický režim v organizacích technických služeb vytváří situaci, že převážná většina nově vytvořeného nadproduktu se realizuje prostřednictvím centrálně řízených organizací a z 50 % je odčerpávána do centralizovaného čistého důchodu státu. Protože však tyto organizace (až na menší část svých výkonů) poskytují služby organizacím zemědělské prvovýroby, jedná se vlastně o odčerpávání zisku z prvovýroby, které je potom k zabezpečení její reprodukce cestou mimo-cenových nástrojů při určitém územním přerozdělení ze státního rozpočtu vráceno zemědělství.

Dopad, který se z hlediska vztahu ke státnímu rozpočtu jeví jednoznačně jako výhodný, se však může v některých případech v praxi projevovat ve svých důsledcích ne zcela jednoznačně pozitivně.

Například při rozboru struktury činností a dosahované míry rentability ve výrobních hospodářských jednotkách Strojní a traktorové stanice a Opravny zemědělských strojů se jeví z hlediska VHJ jako ekonomicky nejvýhodnější zemědělská výrobní činnost a činnost strojirensko-výrobní. Na základě realizace Hlavních směrů dalšího rozvoje STS a Opraven zemědělských strojů po XV. sjezdu KSČ, které byly rozpracovány v koncepci rozvoje a organizačního zabezpečení jednotlivých činností VHJ v ČSR i SSR, se organizace v rámci těchto výrobních hospodářských jednotek mají převážně orientovat na:

- základní preventivní péči, údržbu a opravy mobilní zemědělské techniky, posklizňových linek (tj. opravárenství);
- údržbu, opravy a montáže mechanizace živočišné výroby;
- poradenství, kontrolní a revizní služby.

Podstatný rozvoj v poskytování služeb, které ve vztahu k zemědělské prvovýrobě zajišťují zvýšení efektivnosti výroby lepším využitím mechanizace, snížením nákladů na údržbu a zvyšováním provozní spolehlivosti strojů, tj. prosazování státní technické politiky v zemědělství a komplexní péče STS o zemědělskou techniku, znamená v rámci obou VHJ převod pracovníků z výrobní sféry do sféry služeb, a tím v důsledku podstatně nižší rentability těchto činností negativní dopad na hlavní ukazatele plánu.

V průběhu šesté pětiletky došlo v souladu se stanovenými směry rozvoje k postupné změně struktury činností ve prospěch nosných oborů, což lze dokumentovat podílem jednotlivých činností na tvorbě celkových výkonů v procentech za léta 1975 a 1980 (tab. I).

Přesto však důslednější orientace na nosné činnosti (pro organizace STS méně rentabilní) a hledání cest pro výhodnější podmínky při poskytování služeb zemědělským podnikům formou slev, případně úpravou cen, je do značné míry limitováno úrovní rozpisu bilančního zisku těmito VHJ.

Tato situace se projevuje zprostředkovaně i v podnicích zemědělské prvovýroby, kde např. v důsledku vysokých nákladů spojených s použitím služeb STS a OZS na úseku opravárenství dochází ke snaze provádět i technicky vysoce náročné opravy ve vlastních dílnách, a to i za cenu zajišťování úzkoprofilových náhradních dílů, pořizování speciálních přístrojů a technologických zařízení, které v podmínkách zemědělského podniku nelze natolik využít, jako ve specializované organizaci. V důsledku toho je i celková spotřeba společensky nutné živé i zvěcnělé práce na

I. Podíl jednotlivých činností na tvorbě celkových výkonů za léta 1975 a 1980 v %

Činnost	VHJ STS a OZS Vnoř		VHJ STS a OPS Rovinka	
	1975	1980	1975	1980
Zemědělská výrobní	22,7	14,8	24,9	12,9
Oprávérenská	25,6	36,2	21,1	31,5
Mechanizace ŽV	12,7	14,6	10,1	12,8
Strojirensko-výrobní	34,6	29,9	38,9	38,1
Ostatní činnost	4,4	4,5	5,0	4,7
Celkem VHJ	100,0	100,0	100,0	100,0

jednotku výkonu vyšší než při zhromadňování oprav a jejich efektivním provedení na specializovaných linkách v podnicích služeb.

V organizacích biologických služeb (tj. VHJ Oseva, Slovosivo, VHJ Státní plemenářské podniky, OP Sempra, Semex atd.) je poskytování služeb v převážné většině spojeno s dodávkou vysoce účinných biologických materiálů, které představují rozhodující intenzifikační faktory pro rozvoj rostlinné i živočišné výroby. Zájem státu na rozvoji těchto vysoce specializovaných činností se projevil i v některých opatřeních ekonomického charakteru, která řeší zajištění efektivnosti činností pro organizace služeb bez dopadu na zemědělskou prvovýrobu. Jedná se zejména o poskytování dotací na novošlechtění zemědělských plodin šlechtitelským a semenářským podnikům, které umožňují nezvyšovat o tyto náklady ceny osiv a sadby, o poskytování dotací na rozvoj plemenářské práce státním plemenářským podnikům, umožňující poskytování služeb zemědělským organizacím za přijatelné ceny, o úhradu nákladů (výdajů) nebo jejich části rozpočtovým organizacím, které poskytují služby zemědělským podnikům (např. Státní veterinární správa, Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský apod.).

Přesto však i v organizacích biologických služeb zůstávají v soustavě ekonomických vztahů uvnitř VHJ i ve vztazích k organizacím zemědělské prvovýroby některé otevřené problémy, které nestimulují rozvoj těchto specializovaných činností.

Komplikace nastává již při posuzování těchto organizací z hlediska naplně jejich činností a uplatňování ekonomického režimu. Soustava ekonomických nástrojů v biologických službách je pro tyto organizace hospodářící na půdě tvořena dvěma odlišnými okruhy ekonomických nástrojů. V prvé řadě se jedná o uplatňování nástrojů a pravidel obecně platných pro podniky zemědělské prvovýroby (ceny běžných produktů a zvířat, doplňkové cenové nástroje, systém odvodů apod.) s tím, že v některých případech jsou zde uplatněny speciální prvky. Dále se jedná o specifické ekonomické nástroje, které podporují rozvoj vlastní účelové činnosti (ceny biologického materiálu a služeb, dotace na novošlechtění, na plemenářskou práci, úhrada faktur na řešení státních plánů rozvoje vědy a techniky).

Jedním z vážných problémů, který brání podrobnějšímu zkoumání

ekonomické efektivnosti jednotlivých účelových činností, je dosud uplatňovaný systém komplexního sledování i hodnocení výsledků v rámci VHJ (zejména v organizacích biologických služeb pro rostlinnou výrobu). Tento princip sice podporuje pojetí výrobní hospodářské jednotky jako integrovaného základního článku řízení, neumožňuje však hlubší analýzu efektivnosti činností v jejich struktuře. Vzájemné přímé i zpětné vazby mezi jednotlivými činnostmi v rámci VHJ jsou poměrně komplikované.

Přesto však se jeví jako nezbytný předpoklad pro posouzení možnosti úpravy cen i dalších opatření v ekonomických nástrojích uplatnit relativně samostatné hodnocení výsledků. Dosud plně vyřešeno není ani hlubší propojení vědy a výzkumu s ostatní činností VHJ, neboť např. v podmínkách VHJ Oseva a Slovosivo jsou řešeny státní a resortní výzkumné úkoly, u kterých má VHJ možnost ovlivnit pouze věcné zaměření geneticko-šlechtitelského výzkumu, který tvoří z celkových úkolů rozvoje vědy a techniky zhruba 10–15 %.

Základem efektivní intenzifikace zemědělské výroby z hlediska racionálního využívání biologických materiálů v zemědělské prvovýrobě je důsledná orientace na kvalitu těchto vstupů a jejich maximální zhodnocení ve výrobním procesu v zemědělských podnicích.

V zájmu zajištění co nejvyšší kvality dochází k prověřování československých státních norem biologického materiálu. V průběhu posledních dvou let byla zpřísněna kritéria pro posuzování kvalitativních znaků téměř u všech druhů hospodářských zvířat a připraveny i cenové výměry, jejichž nedílnou součástí jsou přílohy se stanovením kritérií užítivosti a hmotnosti zvířat pro zařazení do jakostních tříd. Při tvorbě cen zástavového skotu dochází již ke kvalitativnímu posunu prostřednictvím cenového zvýhodnění zástavových býčků (jakosti A a B) u masných plemen a jejich kříženců.

Také při revizi ČSN osiv, sází a školkařského materiálu dochází k výraznějšímu odlišení kvalitativních požadavků v první jakostní třídě. Zároveň je posuzována možnost vymezení dalších kvalitativních znaků přímo v normě.

Pro podporu rozvoje semenářství v ČSSR byly navrženy a od 1. 1. 1982 uplatněny dílčí úpravy v cenách předstupňů množení osiv a sadby hlavních zemědělských plodin. Na základě prověření systému úhrady udržovacího šlechtění došlo k diferenciaci cen prvního předstupně množení (stupeň S_1) a následně i dalších stupňů podle koeficientu rozmnožení bez dopadu na výši ceny posledního stupně, zajišťujícího výrobu merkantilu. Tímto opatřením je sledováno posílení zájmu o výrobu osiva vyšších kvalitativních parametrů a řešení problému rychlejšího rozšíření nových odrůd rostlinných výrobků ve vlastním množitelském procesu.

Obdobným způsobem by se měl projevit i nový systém zápočtu realizované produkce osiv a sadby pro poskytování diferenciálních příplateků. Systém platný do roku 1982, tj. ocenění osiv a sadby pevnými cenovými sazbami, v některých případech znevýhodňoval semenářské podniky v porovnání s výrobci merkantilu.

Z porovnání průměrných realizačních cen merkantilních rostlinných výrobků (bez příplateků a premii) a pevných cenových sazeb osiv a sadby pro výpočet diferenciálních příplateků vyplývá, že tyto sazby byly v některých případech nižší nejen než nákupní cena I. jakostní třídy, ale i průměrná realizační cena merkantilu (tab. II).

Produkt	Průměrná realizační cena merkantilu			Cena osiva pro výpočet DP	NC merkantilu I. jakost
	ČSR	SSR	ČSSR		
Pšenice	1 592	1 664	1 620	1 550	1 770
Žito	1 523	1 536	1 525	1 550	1 550
Ječmen slad.	1 706	1 747	1 724	1 700	1 700
Oves	1 556	1 699	1 569	1 550	1 800
Brambory rané	2 020	2 104	2 039	1 100	1 150—2 500
Brambory konzumní pozdní	1 092	1 091	1 092	1 100	1 150—1 800
Bob	2 985	2 816	2 935	2 500	3 000

Rozhodující úlohu v orientaci na přednostní výrobu perspektivních odrůd v rostlinné výrobě by však měly sehrát ceny osiv a sadby pro výrobu merkantilu.

S řešením vztahu ceny a kvality, produkční účinnosti i vzájemných ekonomických vazeb mezi organizacemi služeb a zemědělskými podniky úzce souvisí řešení systému garancí za kvalitu poskytovaného materiálu a služeb. Vzhledem k biologickému charakteru výrobního procesu v zemědělství jde nesporně o problematiku velmi komplikovanou, a to z toho důvodu, že vedle klimatických podmínek nejde zpravidla o přímý vztah jen mezi organizací služeb a zemědělským podnikem, ale efekt např. poskytovaného kvalitního osiva ovlivňuje i kvalitou a včasností své práce agrochemický podnik, kvalita práce sklizňové techniky, která zpravidla není vlastnictvím jenom zemědělského podniku apod. Stejně tak výrobní výsledky živočišné výroby ovlivňuje i kvalita krmných směsí vyráběných organizacemi zemědělského zásobování a nákupu, účinnost veterinární péče atp. Přes tyto složitosti však požadavek vyšší účinnosti práce organizací služeb nutně vyžaduje výrazné zvýšení stimulace jejich pracovníků i organizací na konečném efektu v zemědělské prvovýrobě.

U VHJ biologických služeb pro rostlinnou výrobu je veškerá výroba osiva a sadby prověřována státní organizací (ÚKZÚZ), každá partie osiva a sadby je samostatně vzorkována a uznávána uznávacím listem, ve kterém je deklarováno množství a kvalita osiva, pravost odrůdy apod. Takto prověřený materiál je předáván podnikům zemědělské prvovýroby. VHJ biologických služeb odpovídají odběratelům osiv a sadby za deklarovanou kvalitu a kvantitu osiva. ÚKZÚZ za případné reklamace neodpovídá.

V současné době však ani ÚKZÚZ ani VHJ služeb nepřijímají odpovědnost za produkční účinnost tohoto osiva v zemědělské praxi. VHJ Oseva i Slovosivo sice vydávají katalogy nových odrůd, ve kterých jsou uvedeny popisy odrůd, jejich hospodářské vlastnosti (ranost, odolnost proti chorobám a škůdcům, vhodnost pro pěstování podle rajonizace) i výsledky státních odrůdových zkoušek ÚKZÚZ a provozních pokusů včetně výnosové schopnosti, ale tyto dokumenty zůstávají pro zemědělské

podniky pouze doporučením. Rovněž vypracovaná odrůdová agrotechnika včetně dávek hnojiv a ošetření chemickými přípravky není pro zemědělské podniky závazná.

Z uvedeního je zřejmé, že účinnější řešení vztahů a závislostí mezi organizacemi služeb a zemědělskými podniky je nezbytné. Proto bude možnost uplatnění smluvních garancí prověřena ve vybraných organizacích zemědělské prvovýroby v průběhu sedmé pětiletky.

Větší zkušenosti s uplatňováním garancí mají státní plemenářské podniky na úseku technické inseminace. V dodávce biologického materiálu všech druhů zvířat je garantována kvalita plemenného materiálu a plemenná hodnota použitého pleménika, která je uplatňována i v ceně. V chovu skotu jsou poskytovány garance na zabřeznutí plemenic tím, že všechna další připuštění do tří měsíců po provedení I. inseminace provádí organizace zdarma. V poslední době se plemenářské podniky stávají podle schválených zootechnických projektů rovněž garantem zástavu pro nově postavené velkokapacitní kravíny.

V technických službách garance na úseku opravárenství ve VHJ STS a OZS vyplývají z třístupňového systému této činnosti a z dělby práce mezi STS a podniky zemědělské prvovýroby. V současné době jsou vytvořeny nejvhodnější podmínky k uplatnění komplexních garancí vzhledem k tomu, že VHJ STS a OZS dodávají veškeré náhradní díly pro tuto činnost na úseku mechanizace živočišné výroby.

Na vcelku dobré úrovni je uplatnění garancí generálních oprav dojícné techniky, které jsou prováděny u všech zemědělských podniků jednou za tři měsíce s jednoměsíční zárukou, u některých podniků je periodičita ještě kratší. Další činnosti ovlivňující kvalitu mléka jsou opravy a údržba chladicí techniky včetně garancí a servisu. Revize je prováděna dvakrát za rok. Obojí přispělo k podstatnému zlepšení kvality mléka. Jde však pouze o dílčí úseky, které nesplňují požadavek širokých garancí poskytovaných služeb včetně zpracování vazeb na podnikovou a osobní hmotnou zainteresovanost.

Ve VHJ Zemědělské zásobování a nákup nejsou dosud uplatňované garance zejména za kvalitu a účinnost dodávaných krmných směsí dosti účinné. Zvláště v současné době, kdy hospodaření s jadernými krmivy a dovozenými komponentami je klíčovou otázkou dalšího rozvoje zemědělství, je nezbytné současný stav a vzájemné závislosti mezi dodávkami a účinností krmných směsí a jejich produkčním efektem zásadně přehodnotit.

Proto bude nutné v průběhu 7. pětiletky dosavadní systém zdokonalit a ověřit zejména v těchto oblastech:

- u výroby a dodávek krmných směsí poskytnutím garancí za kvalitu krmných směsí, zaručující u příslušného druhu zvířat a kategorie hmotnosti užitek a spotřebu krmných směsí na jednotku produkce;

- u nákupu obilovin, olejnin a ostatních rostlinných výrobků poskytováním garancí za odběr a posklizňovou úpravu včetně skladování s cílem uchovat a zlepšit jakost těchto produktů;

- u zásobování zemědělských podniků (ACHP) průmyslovými hnojivy a agrochemikáliemi garancemi za rovnoměrné zásobování v množství a struktuře odpovídající plánu a ve stanovených tolerancích.

Opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982, schválená usnesením vlády ČSSR č. 249, se dotýkají oblasti plánování a ekonomických nástrojů v organizacích biologických a technic-

kých služeb převážně jenom potud, pokud se zabývají klasickou zemědělskou výrobou, případně v návaznosti na rozpracování odběratelsko-dodavatelských vztahů mezi organizacemi zemědělské prvovýroby a organizacemi služeb.

Řešení specifických otázek těchto organizací v souladu s usnesením je po ověření předpokládáno v celé komplexnosti převážně až pro 8. pětiletku. Důslednější plnění základních funkcí a poslání těchto organizací vyžaduje při respektování závěrů 4. zasedání ÚV KSČ i nových podmínek dalšího rozvoje zemědělství zejména v oblasti energetických zdrojů a omezení v dovozu krmných komponent, hnojiv a ochranných prostředků, ale i omezení v oblasti investiční výstavby, posoudit nejen dosavadní systém plánování, soustavu ekonomických nástrojů a osobní hmotné zainteresovanosti. Nezbytné bude zásadně zhodnotit i dosažený stupeň vnitřní společenské dělby práce a ekonomickou efektivnost institucionálního oddělení některých činností od zemědělské prvovýroby a v tomto směru vymezit další vývoj. Máme na mysli například oddělení prakticky veškeré výroby krmných směsí do krmivářského průmyslu, nebo nastoupenou linii komplexní péče o statková hnojiva agrochemickými podniky.

Naproti tomu bude za těchto nových podmínek zřejmě nezbytné i v zájmu zvětšení prostoru pro důslednější plnění základního poslání a prohloubení vazeb mezi organizacemi služeb a organizacemi zemědělské prvovýroby posoudit i účelnost a odůvodněnost současného institucionálního uspořádání organizací technologických i technických služeb. Jedná se například o realizaci schválené koncepce rozvoje jednotlivých stupňů opravárenství zemědělské techniky, odůvodněnost podílu klasické zemědělské výroby ve vztahu k podílu činností charakteru služeb v semenářských organizacích a velkovýkrmnách, ale i o posouzení možnosti efektivního napřímení odběratelsko-dodavatelských vztahů ve výrobních vertikálách.

Z uvedeného je zřejmé, že propracování hlubších vazeb mezi organizacemi zemědělských služeb a zemědělskými podniky je jednou z klíčových otázek dalšího úspěšného rozvoje zemědělství. Pochopení této nezbytnosti je záležitostí obou základních partnerů, pro něž vedle nesporného společenského efektu musí být spolupráce vzájemně výhodná.

ZÁVĚR

V našem příspěvku jsme se zaměřili jen na některé otevřené problémy v celém systému řízení a vlastním ekonomickém mechanismu organizací služeb. Řešení podmínek pro racionální a efektivní využití služeb, pro zvýšení produktivity společenské práce cestou zvýšení účinnosti plánů, ekonomických nástrojů i systému hmotné zainteresovanosti organizací služeb nebude úkolem jednoduchým a ani jednorázovým. V ekonomice jednotlivých činností se tak jako v jiných oblastech projeví vliv změn ekonomických podmínek realizace poskytovaných služeb, který si vyžádá odkrytí rezerv v těchto organizacích, další racionalizaci práce i nový přístup při řešení vztahů k uživatelům služeb, zemědělským podnikům.

Proto je nezbytné jak v plánu, tak v celé soustavě ekonomických nástrojů těchto specializovaných organizací služeb vytvořit takové podmínky, které by na jedné straně zabezpečovaly dostatečnou tvorbu vlastních prostředků pro zajištění rozšířené reprodukce, avšak v takovém

rozsahu, který nebude odčerpávat nadměrné prostředky z organizací zemědělské prvovýroby a současně bude účinně podporovat základní funkci těchto organizací, tj. rychlý transfer nejnovějších vědeckotechnických poznatků do zemědělské prvovýroby v zájmu realizace záměrů jejich rozvoje.

K tomu byly také přijaty návrhy na opatření v posílení úlohy střednědobého plánu, který by měl důsledněji vycházet z dlouhodobých koncepcí rozvoje jednotlivých organizací služeb, důsledně orientovaných na úkoly v zemědělské prvovýrobě, dále návrhy na opatření pro řešení růstu technické úrovně těchto organizací, i úkoly pro řešení problémů v ekonomickém mechanismu.

Přístupy rozhodující většiny pracovníků organizací služeb k novým úkolům, které dále významně zvyšují význam i závislost organizací zemědělské prvovýroby na efektu a účinnosti jejich práce, vytváří dobré předpoklady pro jejich splnění. Úkolem řídicích orgánů je vytvářet k tomu v oblasti plánování, soustavy ekonomických nástrojů i systémech hmotné zainteresovanosti optimální, i když vysoce náročné podmínky.

V současné době jde zejména o přípravu odděleného plánování, sledování i hodnocení poskytovaných služeb a ostatních účelových činností, které by umožnilo objektivní hodnocení výsledků specializovaných činností pro sledování nákladovosti a objektivizaci cen, dále jde o vytvoření podmínek pro podstatné rozšíření poskytovaných garancí za poskytované služby a výrobky, biologických i technických služeb, o přípravu změn v ekonomickém režimu technických služeb, které by pro zemědělské podniky přinesly snížení nákladovosti a tím vyšší efektivnost při jejich využívání, a v neposlední řadě jde i o to propracovat a v praxi uplatnit vyšší vazbu osobní a případně i podnikové zainteresovanosti na efektu poskytovaných služeb v zemědělské prvovýrobě.

Došlo dne 22. 2. 1982

DOLEK J.—BEČVÁŘOVÁ V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Další proces zdokonalování řízení specializovaných organizací služeb

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 471—484.—2 tab.

zemědělství, služby, organizace, řízení, analýza ekonomická

Příspěvek ukazuje poslání organizací služeb v zemědělství, jejich význam a úlohu v nových podmínkách pro zajišťování zemědělské výroby. Dále se zabývá problémy jejich dalšího rozvoje zejména ve vztahu k zemědělským podnikům a cestami k jejich řešení. Posuzuje způsob řízení organizací služeb a dává náměty k jeho zdokonalení.

ДОЛЕК Ю.—БЕЧВАРЖОВА В., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Прага 2

Дальнейший процесс улучшения управления специализированными службами

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 6, s. 471—484. — 2 табл.

сельское хозяйство, службы, организация, управление, анализ экономический

В статье указано послание организации служб в сельском хозяйстве, их значение и роль в новых условиях для обеспечения сельскохозяйственного производства. Также указаны проблемы их дальнейшего развития, главным образом в отношении к сельскохозяйственным предприятиям и пути к управлению ими. Обсуждается способ управления организацией служб и дает проекты их улучшения.

DOLEK J.—BEČVÁŘOVÁ V., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Further Process of Improving the Management of Specialized Services

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 471—484.—2 tabs

agriculture, services, organisation, management, economic analysis

The mission of organisations of agricultural services, their importance and role under new production conditions in agriculture are treated. Further, the problems of the continual development of these services, particularly in relation to agricultural enterprises, and different methods of solution are mentioned. Various management systems of service organisations are evaluated and the proposals for their improvement are presented.

DOLEK J.—BEČVÁŘOVÁ V., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Weiterer Prozeß der Vervollkommnung der Leitung spezialisierter Dienstleistungen

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 471—484.—2 Tab.

Landwirtschaft, Dienstleistungen, Organisation, Leitung, ökonomische Analyse

Der Beitrag behandelt die Aufgabe der Organisationen der Dienstleistungen in der Landwirtschaft, ihre Bedeutung und Aufgabe unter neuen Bedingungen für die Sicherung der landwirtschaftlichen Produktion. Weiter befaßt er sich mit Problemen ihrer weiteren Entwicklung vor allem in der Beziehung zu landwirtschaftlichen Betrieben und mit Wegen zu ihrer Leitung. Er beurteilt die Weise der Leitung der Organisationen der Dienstleistungen und bietet Entwürfe zu ihrer Vervollkommnung.

Adresa autorů:

Dr. Jiří Dolek, ing. Věra Bečvářová, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Má-li se v zemědělsko-potravinářském komplexu plně prosadit Soubor opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení v potravinářském průmyslu, zavedený od 1. 1. 1981, a zdokonalená soustava plánovitého řízení zemědělství, platná od počátku roku 1982, bude zapotřebí postupně zdokonalit vazby plánů potravinářského průmyslu a zemědělství na všech stupních řízení. Reálnost plánů VHJ a podniků potravinářského průmyslu i ostatních odběratelských odvětví závisí ve značné míře na plánovitém zabezpečení dodávek potřebného množství zemědělských výrobků, určených ke zpracování příp. dalšímu odbytu. Tento požadavek se stává v současném období velmi aktuálním, protože v nových podmínkách se od roku 1982 redukuje závazné stanovení společenské potřeby zemědělské produkce v konkretizovaných úkolech nákupu na podstatně menší rozsah zemědělských výrobků.

V celém průběhu přípravy pětiletého plánu, v etapě seznámení zemědělských podniků s úkoly nákupu i v etapě tvorby a projednání jejich návrhů plánů se musí především podstatně zvýšit úloha a odpovědnost odběratelských organizací. Současně roste i význam vlastního projednávání dodavatelsko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu. Zvýšená spolupovědnost odběratelů za zajištění úkolů nákupu v úplném sortimentu zemědělských výrobků vyžaduje však také zvýšení jejich aktivity i při vytváření organizačních a technických podmínek efektivní výroby a zpracování zemědělských surovin.

Vztahy mezi zemědělskými a odběratelskými organizacemi byly dosud založeny na direktivních ukazatelech plánu nákupu u rozhodujících zemědělských výrobků dodávaných ke zpracování nebo za účelem dalších dodávek. Odběratelské organizace se účastnily procesu plánování zemědělství již v 6. pětiletce. V období přípravy směrnic prováděcích hospodářských plánů předkládaly příslušnému ministerstvu zemědělství a výživy návrhy na základní proporce nákupu jednotlivých výrobků, aby je ministerstvo mohlo využít pro stanovení závazných a orientačních ukazatelů hospodářských plánů.

U výrobků, u nichž objem nákupu nebyl ukazatelem státního příp. hospodářského plánu ministerstva zemědělství a výživy, předávaly odběratelské organizace návrhy plánu nákupu příslušných zemědělských výrobků okresním zemědělským správám (příp. krajským zemědělským správám), aby k nim mohly přihlídnout při projednávání plánů zemědělské výroby a tržní produkce se zemědělskými organizacemi. Při tomto

postupu se však často vyskytovaly různé nedostatky u odběratelských organizací i u OZS a KZS. V některých případech odběratelské organizace své návrhy vůbec neuplatnily, v jiných nebyly tyto návrhy OZS a KZS využity.

Je nutno také uvést, že odběratelské organizace nebyly v potřebné míře zapojeny ani do dalších fází plánovacího procesu v zemědělství. Nebyla zajištěna jejich účast při projednávání návrhů plánů zemědělských organizací a nezúčastňovaly se schvalování definitivních plánů zemědělských organizací.

SMLUVNÍ VZTAHY

Na základě plánovaných úkolů v nákupu jednotlivých zemědělských výrobků byly až dosud uzavírány smlouvy o dodávce zemědělských výrobků ve lhůtách určených orgány hospodářského řízení. Tyto smlouvy byly uzavírány převážně na roční období.

Pětileté nebo dlouhodobé smlouvy byly ve větším rozsahu uzavírány jen některými odběratelskými organizacemi např. v oboru ovoce a zeleniny. Vyšší počet pětiletých a dlouhodobých smluv uplatněných při nákupu ovoce a zeleniny svědčí o tom, že v tomto oboru byly vytvořeny určité základy dlouhodobější koncepce zajišťování suroviny. V praxi se však ukazuje, že dlouhodobé smlouvy jsou málo účinné. Zemědělské podniky v řadě případů ustupují od dohodnutých objemů dodávek, neboť nemají zajištěny potřebné podmínky pro rozvoj výroby. Tak např. výroba ovoce a zeleniny je závislá především na dostatku potřebné techniky, zejména pro sklizeň, a tato technika u většiny druhů zeleniny a ovoce chybí.

Termíny, které byly dosud stanoveny pro uzavírání ročních smluv, nevyhovují z hlediska vazby na vlastní plánovací proces. Smlouvy se obvykle uzavírají až v prvním čtvrtletí plánovacího roku, ve většině případů v měsíci březnu. Uzavírají se tedy v období, kdy v zemědělských podnicích a odběratelských organizacích jsou vypracovávány definitivní roční prováděcí plány. Jejich účinnost v plánovacím procesu by se podstatně zvýšila, kdyby byl stanoven termín pro jejich uzavírání ve třetím příp. čtvrtém čtvrtletí předcházejícího roku. Uzavírání ročních smluv v dosud platných termínech je tak do značné míry formální záležitostí, neboť organizace nemají potřebný čas k vzájemnému jednání; soustřeďují se na rozhodující úkoly stanovené plánem a včasnost provedení jeho rozpisu.

Účinnost smluv snižuje také skutečnost, že při jejich uzavírání vzniká řada rozporů, které se zpravidla nedaří vyřešit na úrovni OZS. Projednání rozporů se přenáší na nadřízené orgány až po resorty. I pak zůstává řada rozporů nedořešena.

Problémem v oblasti smluvních vztahů jsou také postihy při neplnění smluv. Podle § 27 vyhl. 123/1976 závazek ze smlouvy zaniká, jestliže plnění dodávek zemědělských výrobků se stalo nemožným v důsledku neodvratitelné události (neúroda, živelní pohroma, hromadné onemocnění zvířat apod.). K neplnění smluv dochází především z těchto důvodů, a proto účinnost uplatnění penalizace při nedodávkách zemědělských výrobků je velmi omezená.

OPATŘENÍ ODBĚRATELSKÝCH ORGANIZACÍ KE KRYTÍ POTŘEB NÁKUPU ZEMĚDĚLSKÝCH VÝROBKŮ

V 6. pětiletce byla opatření odběratelských organizací ke krytí potřeb nákupu zemědělských výrobků financována z provozních prostředků (např. poradenská činnost), dále z příspěvků jiných organizací a z investičních zdrojů, jejichž výše byla plánována a schvalována příslušnými resorty zemědělství a výživy.

V mlékárenském průmyslu byly z investičních zdrojů uhrazovány příspěvky na pořízení velkokapacitních mléčnic, z provozních prostředků byla financována soutěž ke zvyšování nákupu a kvality mléka. V drůbežářském průmyslu ČSR, kde byl od roku 1979 uplatněn komplexní experiment řízení efektivnosti a kvality, byl zřízen integrační fond pro krytí neinvestičních potřeb rozvoje kooperace a integrace. Prostředky z integračního fondu byly uvolněny na rozvoj výroby hus a krůt. V konzervářském průmyslu byly investiční prostředky používány na pořizování strojů pro vybavení zemědělských závodů pro sklizeň a posklizňovou úpravu ovoce a zeleniny. Z provozních prostředků byly financovány náklady na organizování soutěží (znojemská soutěž pěstitelů okurek, soutěž pěstitelů jahod).

Obchod ovocem a zeleninou sdružil prostředky pro rozvoj posklizňových úprav skladování a balení ovoce a zeleniny. Pro tyto účely bylo až dosud použito zhruba 280 mil. Kčs. Tato organizace rozvíjela i uzavírání sdružených socialistických závazků se zemědělskými podniky; cílem byla včasnost a rovnoměrnost dodávek ovoce a zeleniny a jejich jakost. Obdobně uskutečnily řadu opatření formou investičních a neinvestičních příspěvků na rozvoj výroby ovoce a zeleniny pro zabezpečení svých potřeb nákupu i Mrazírny, o. p. Škrobárny, o. p., sdružily finanční prostředky pro investiční činnost v oblasti likvidace odpadních vod k závlahám, zužitkování krmných odpadů, budování skládek a komunikací. Rozsah realizovaných opatření v období 6. pětiletky však ve svém souhrnu neodpovídal významu, který má zajištění potřeb nákupu pro jednotlivé odběratelské VHJ.

Na základě poznatků získaných v Komplexním experimentu řízení efektivnosti a kvality v drůbežářském výrobním oboru se od roku 1981 vytváří integrační fond v dalších VHJ potravinářského průmyslu, a to v těch, které mají přímou vazbu na zemědělskou výrobu. MZVŽ ČSR navrhlo a projednalo s příslušnými orgány metodiku tvorby tohoto fondu. Fond se vytváří tak, že 50 % je kryto ze zdroje vzniklého zvýšením VC u určitých skupin výrobků; zbývajících 50 % zatěžuje náklady příslušné VHJ. Při překročení plánovaných tržeb u uvedené skupiny výrobků může VHJ ve stanovené relaci vytvářet vyšší integrační fond. Objem prostředků integračních fondů je však i s přihlédnutím k této možnosti malý. V oblasti investiční bude zahrnuta finanční potřeba pro tyto účely do normativů tvorby fondů rozvoje VHJ odběratelských organizací.

Řešení uvedených problémů v oblasti plánování, smluvních vztahů i ekonomických nástrojů musí vycházet z nových pravidel zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství od roku 1982. Státním plánem jsou závazně stanoveny pro všechny stupně řízení zemědělství jen společenské potřeby nákupu obilovin a jatečných zvířat celkem (bez drůbeže). KZS, OZS, VHJ biologických služeb a ústředně řízené organizace mohou stanovit přímo podřízeným zemědělským organizacím další, nejvýše tři

závazné ukazatele k zabezpečení společenských potřeb ve výrobě a nákupu zemědělských výrobků.

Pravidla zdokonalené soustavy také stanoví, že odběratelské organizace zabezpečují společenské potřeby nákupu zemědělských výrobků do státních fondů v úplném sortimentu nakupované zemědělské produkce uzavíráním smluv o přípravě dodávek na pětiletku s resortními a mimo-resortními organizacemi se zemědělskou výrobou. Tato zásada se realizuje v pokynu ministerstev zemědělství a výživy k uplatnění vyhl. 48/1980 Sb.

Řešení dalších problémů, zejména v oblasti plánování a smluvních vztahů, je součástí zásad, kterými se řídí odběratelské organizace při nákupu zemědělských výrobků.

ZÁSADY ÚČASTI ODBĚRATELSKÝCH ORGANIZACÍ NA ZABEZPEČOVÁNÍ SPOLEČENSKÝCH POTŘEB V NÁKUPU ZEMĚDĚLSKÝCH VÝROBKŮ

V zásadách jsou rozpracovány základní povinnosti a úkoly odběratelských organizací v procesu plánování zemědělství, zejména v etapě:

- seznámení zemědělských organizací s požadavky odběratelských organizací na nákup zemědělských výrobků,
- povinného projednávání dodavatelsko-odběratelských vztahů podle vyhl. 48/1980 Sb. a k tomu účelu vydaného pokynu ministerstev zemědělství a výživy,
- přípravy návrhů pětiletých plánů zemědělských organizací a jejich projednávání orgány řízení zemědělství,
- dopracování pětiletých plánů na jednotlivých stupních řízení zemědělství po schválení pětiletého plánu vládou ČSSR.

Zásady vymezují pro odběratelské organizace základní směry účelového využívání nástrojů schválené zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství, platné od roku 1982, k vytváření organizačních, materiálních, technických a ekonomických podmínek při zabezpečování plného krytí požadovaných potřeb ve výrobě a nákupu zemědělských výrobků, zejména efektivním prohlubováním koncentrace a specializace zemědělské výroby a rozvoje kooperačních a integračních vazeb mezi zemědělskými a odběratelskými organizacemi.

Odběratelské organizace budou používat ekonomické nástroje pro zabezpečení společenských potřeb nákupu zejména v těchto případech:

- k dlouhodobému zabezpečení surovinové základny, dodržování dohodnutého rozsahu osevních ploch u vybraných zemědělských výrobků, kde je maximální společenský zájem na stabilizaci, příp. zvyšování objemu jejich výroby;
- k zajištění vybraných nákupních úkolů a jejich překračování (v případech, kde je to v celospolečenském zájmu) v celém období i v jednotlivých letech sedmé pětiletky;
- k pěstování určitých vybraných odrůd a hybridů ve vybraných oblastech ve vazbě na specializované úkoly odběratelských organizací;
- u výrobků, kde je vysoký společenský zájem na rozšiřování výroby, a u výrobků, kde nákupní organizace kladou mimořádné požadavky na jejich kvalitu.

Prostředky integračních fondů, vytvořené v odběratelských organizacích, budou používány k uvedeným účelům na úhradu neinvestičních potřeb zemědělských podniků v zájmu smluvního zabezpečení dostatečného

množství zemědělské suroviny v požadované druhové a sortimentní skladbě, kvalitě, požadovaných časových termínech i způsobech dodávek. Bude konkrétně vymezeno jejich využití v zemědělských podnicích výlučně k rozvoji surovinové základny.

Ke krytí investičních potřeb budou v rámci fondu rozvoje VHJ odběratelských organizací plánovány a využívány prostředky zejména na nákup progresivních mechanizačních prostředků pro sklizeň a ošetřování plodin, na pořízení linek na posklizňovou úpravu, na budování skladů a dalších společenských zařízení.

Odběratelské organizace musí vytvářet lepší organizační, materiálové a technické podmínky k plynulému a rovnoměrnému odběru příslušných zemědělských produktů a k minimalizaci manipulačních, skladových a dopravních nákladů. K zajištění tohoto úkolu budou realizována společně se zemědělskými podniky zejména tato opatření:

- racionizace nákupu z hlediska plynulého odběru a minimalizace nákladů a ztrát,
- uplatnění časových harmonogramů pro plynulý a rovnoměrný odběr zemědělských produktů,
- zlepšení skladovacích podmínek v zemědělských podnicích i odběratelských organizacích,
- modernizace a racionalizace dopravy zemědělských produktů,
- lepší uchování jakosti zemědělských produktů,
- vytvoření podmínek pro provádění úprav zemědělských surovin v zemědělských organizacích pro potřeby odběratelských a zpracovatelských organizací,
- sladění úkolů v koncentraci a specializaci výroby odběratelských a zemědělských organizací.

ZDOKONALENÍ VAZEB V DLOUHODOBÉM PLÁNOVÁNÍ

Navrhovaná opatření ke zdokonalení vazeb pětiletých a ročních plánů potravinářského průmyslu a zemědělství předpokládají také další zdokonalení vazeb v dlouhodobém plánování. Jednou z možných cest řešení tohoto problému je uplatnění cílově programového přístupu v plánování.

Komplexnost plánování rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu a zemědělsko-průmyslového komplexu má rozhodující význam pro zdokonalení meziodvětvových vazeb. Oddělené plánování jednotlivých fází výrobního cyklu ZPoK příp. ZPK, propojovaných v souhrnných plánových bilancích, nepostačuje; je nutné vytvářet předpoklady pro systém komplexního meziodvětvového plánování, jehož základním posláním bude zajišťovat proporcionálnost rozvoje navazujících odvětví a oborů.

Uplatněním tzv. cílově programového přístupu v plánování lze zvládnout dlouhodobé plánování procesů sociálního, vědeckotechnického a ekonomického rozvoje. Jeho uplatnění vyžaduje určit konkrétně formulované kvantitativní a kvalitativní cíle budoucího rozvoje a meziodvětvově je zajistit.

Cílově programový přístup v plánování vyžaduje, aby bylo na jednotlivých stupních řízení zabezpečeno:

- plánovitě zachycení dlouhodobého vývoje potřeb a zdrojů,
- efektivní zaměření vědeckotechnického rozvoje,
- rozbor a vyhodnocení různých variant rozvoje,

— efektivní zaměření rozvoje mezinárodní socialistické ekonomické integrace,

— zkoumání a zaměření potřebných strukturálních změn.

Takto formulované úkoly orientují činnost řídicích orgánů ke zdokonalování dosavadních způsobů plánování a k formulaci ucelených inovačních koncepcí. Je vhodné zdůraznit jejich dlouhodobý charakter, přesahující horizont střednědobých plánů. Proto musí být řešeny již v pracích na prognózách a dlouhodobém výhledu. V této souvislosti bude nutné překonat různé setrvačné tendence a dílčí zájmy jednotlivých subjektů ekonomické činnosti na všech stupních řízení. Vyžaduje to rovněž, aby byly k dispozici potřebné soubory informací a efektivně pracující výpočetní technika, bez které nelze zvládnout variantní řešení a vyhodnocení věcných problémů na potřebné úrovni.

Cílově programového plánování lze použít při řešení konkrétních problémů na všech stupních řízení. Jeho rámec je dán platným vymezením organizační struktury a jejího uspořádání od orgánů centrálního řízení přes orgány resortní a VHI až po podniky; po této vertikální linii probíhají procesy plánovitého řízení národního hospodářství, po ní je rozepisován plán. Rozpis plánu však naráží na potíže, má-li vytvořit předpoklady pro formulaci a řešení cílů, k jejichž naplnění je zapotřebí koordinovat činnost více orgánů a organizací a zajišťovat potřebné meziodvětvové a mezioborové vazby.

Hlavní vazba programů a plánů spočívá ve společenských cílech. Míra konkrétnosti cílů programů se zvyšuje jednak podrobnějším zpracováním údajů vyjadřujících jejich kvantitativní a kvalitativní charakteristiky, jednak rozložením cílů do užších, ale konkrétnějších a určitějších záměrů a úkolů. V plánovací metodice dochází k doplnění odvětvových plánů cílově programovým plánováním.

Uplatnění cílově programového plánování spolu s aktivním využíváním ekonomických nástrojů by mělo vytvářet základní podmínky proporcionálního rozvoje a efektivní součinnosti v rámci ZPoK i ZPK. Komplexní program rozvoje by měl vycházet z komplexních programů jednotlivých výrobních vertikál.

Plán všech článků vertikály by tak vycházel ze základních cílů rozvoje a současně zabezpečoval podmínky pro jejich splnění. Komplexní program rozvoje, obsahující hlavní úkoly a zásadní podmínky pro jejich splnění, je nutné provázat jak s plány organizací, které zajišťují vstupy do jednotlivých stupňů vertikál, tak i s plány organizací, které zajišťují výrobu.

Místo odděleného plánování jednotlivých fází výrobního cyklu konečného produktu, propojovaných teprve v závěrečných plánových bilancích, vytvoří se předpoklady pro nový systém komplexního plánování.

Jeho základním posláním bude zabezpečovat proporcionálnost plánů navazujících článků vertikály.

Předpokládaný systém plánování na vertikále musí vycházet z dlouhodobého komplexního programu rozvrženého na 3—4 pětiletky, zaměřeného na dosažení hlavních cílů rozvoje výroby a její efektivnosti. Program tohoto typu představuje metodologický nástroj sladění a propojení cílů a prostředků k jejich dosažení. Metodika jednotného plánování takového technologického řetězce musí rovněž respektovat konkrétní obsah plánu specifických bloků zúčastněných oborů — blok dodavatelských oborů, zemědělství, zpracovatelský průmysl, sféra spotřeby.

Uvedený způsob plánování, který spočívá v optimalizaci navazujících výrobních a nevýrobních činností, by měl vést k překonání některých nedostatků, charakteristických pro současný systém plánových výpočtů. Tento systém spočívá v podstatě na zkoumání požadavků jednotlivých organizací spolu s ukazateli rozvoje příslušného oboru a odvětví a na následném rozdělení omezených zdrojů proporcionalně k těmto požadavkům. Tvorba komplexního programu jako prvku předplánové činnosti a jako součásti dlouhodobého výhledu umožní dokonaleji vzájemně provázat záměry jednotlivých článků, směřujících k dosažení jednotných konečných cílů.

Komplexní program, stanovený na 20 let s členěním podle pětiletých, by tak zahrnoval souhrnnou strategii rozvoje výroby na příslušné vertikále a podmínky pro její zabezpečení. Po schválení příslušnými orgány by byl východiskem pro návrh komplexního střednědobého plánu rozvoje příslušné vertikály. Základní komponenty tohoto návrhu budou obdobné jako u komplexních dlouhodobých programů. Byly by však podrobněji členěny podle potřeb metodiky střednědobého plánování.

Ověření možnosti uplatnění cílově programového přístupu v plánování výrobních vertikál by mělo být součástí experimentů, které budou realizovány.

ZÁVĚRY

Zdokonalení soustavy plánovitého řízení ZPoK vyžaduje zabezpečení optimálních vazeb plánů potravinářského průmyslu a zemědělství na všech stupních řízení. V průběhu přípravy pětiletého plánu zemědělských podniků i v etapě tvorby a projednání jejich návrhů se musí zvýšit úloha a odpovědnost odběratelských organizací. Postup při zajišťování těchto úkolů je obsažen v Pokynu ministerstev zemědělství a výživy k uplatnění vyhl. 48/1980 Sb. a v Zásadách účasti odběratelských organizací na zabezpečení společenských potřeb v nákupu zemědělských výrobků. Zásady vymezují pro odběratelské organizace také základní směry účelového využívání nástrojů zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství, platné od roku 1982. Opatření ke zdokonalení vazeb pětiletých a ročních plánů potravinářského průmyslu a zemědělství předpokládají také zdokonalení vazeb v dlouhodobém plánování. Jednou z možných cest řešení tohoto problému je uplatnění cílově programového přístupu v plánování.

Došlo dne 19. 2. 1982

BORÁK E. — JUNA V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Máne-sova 75, 120 58 Praha 2

Nové poslání a funkce odběratelských organizací při uplatňování zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 6, s. 485—492

zemědělství, potravinářský průmysl, zemědělsko-potravinářský komplex, odběratelsko-dodavatelské vztahy, soustava opatření, analýza, prognóza

Článek analyzuje dosavadní vývoj vztahů mezi zemědělskými podniky a odběratelskými organizacemi, ukazuje a zdůvodňuje změny, k nimž na tomto úseku dochází zavedením zdokonalené soustavy plánovitého řízení a dává některé náměty k dalšímu postupu.

БОРАК Э.-ЮНА В., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Прага 2

Новое послание и функция потребительских организаций при внедрении улучшенной системы планового управления сельским хозяйством

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 6, с. 485—492

сельское хозяйство, пищевая промышленность, агро-пищепромышленный комплекс, снабженческо-потребительские отношения, система мероприятий, анализ, прогноз

Статья анализирует существующее развитие отношений между сельскохозяйственными предприятиями и потребительскими организациями, указывает и обосновывает изменения, происходящие на данном участке путем внедрения улучшенной системы планового управления и предлагает некоторые проекты дальнейшего процесса.

BORÁK E.—JUNA V., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

New Tasks and Function of Consumer Organisations during Applying the Improved System of the Planned Management in Agriculture

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 6, pp. 485—492

agriculture, food industry, agricultural and food production complex, consumer-producer relations, system of measures, analysis, prognosis

Recent development of relations between agricultural enterprises and consumer organisations is analyzed, the changes which have been introduced in this field by application of the improved system of planned management are pointed out and substantiated. Some suggestions for further actions are presented.

BORÁK E.—JUNA V., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Neue Aufgabe und Funktion der Abnehmerorganisationen bei der Durchsetzung des vervollkommenen Systems der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 6, S. 485—492

Landwirtschaft, Nahrungsgüterindustrie, Ernährungswirtschaft, Abnehmer-Lieferbeziehungen, Komplex von Maßnahmen, Analyse, Prognose

Der Aufsatz analysiert die bisherige Entwicklung der Beziehungen zwischen landwirtschaftlichen Betrieben und Abnehmerorganisationen, behandelt und begründet die Veränderungen, zu denen es auf diesem Abschnitt durch die Einführung des vervollkommenen Systems der planmäßigen Leitung kommt und bietet einige Entwürfe zu einer weiteren Verfahrensweise.

Adresa autorů:

Dr. Emil Borák, ing. Vladimír Juna, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

K ŠEDESÁTINÁM ing. JAROSLAVA KUNCE, CSc., ČLENA ČSAZ

Dne 26. 6. 1982 se dožívá 60 let ing. Jaroslav Kunc, CSc., člen ČSAZ.

Jubilant se narodil v rodině dělníka, rudoarmějce. Tato skutečnost formovala celý jeho život, jeho třídní vztah ke společenskému dění a lásku k Sovětskému svazu a jeho lidu. Již jako chlapec se před válkou zúčastňoval akcí pořádaných stranou a jí řízenými masovými organizacemi.

Bylo zcela logické, že ještě na sklonku války a po osvobození Sovětskou armádou iniciativně pracoval jako svazácký a stranický funkcionář. V roce 1946 byl také jako jeden z nejmladších zvolen předsedou místního národního výboru. V roce 1949 byl přijat do Státního kursu pro přípravu pracujících na vysoké školy. Jako student vysoké školy pracoval jako předseda fakultního výboru ČSM a později jako instruktor vysokoškolského výboru KSČ na několika vysokých školách. Ve vyšších ročnících vysoké školy se aktivně účastnil kolektivizace zemědělství.

Po vystudování Vysoké školy zemědělské — ekonomické fakulty v Praze v roce 1953 pracoval jako zástupce rektora VŠZ v Praze ve funkci ředitele školního statku VŠZ. Řádnou vědeckou aspiranturu vykonával v letech 1954 až 1957 v ČSAZV. Po jejím skončení pracoval ve Výzkumném ústavu zemědělské ekonomiky v Praze jako vědecký pracovník. Zastával funkci vedoucího oddělení specializace, koncentrace a integrace a od roku 1969 až do roku 1980 vykonával funkci ředitele VÚEZVZ v Praze. V roce 1980 byl jmenován vládou ČSSR do funkce vědeckého sekretáře ČSAZ.

VÚEZVZ se pod jeho vedením plně konsolidoval na základě marxistickoleninské teorie a zabezpečoval plnění úkolů pro potřeby řízení zemědělství a výživy i rozvoj zemědělské ekonomiky jako vědního oboru. Díky jeho iniciativě ústav zabezpečoval velmi úzkou spolu-

práci s výzkumnou a vývojovou základnou MZVŽ v celé řadě oblastí, zejména na úseku dlouhodobých prognóz rozvoje zemědělství a výživy, koncentrace a specializace, rozmístění zemědělské výroby, normativní činnosti, při využívání matematických metod a výpočetní techniky řešení bonitace půdního fondu atd. Osobně jako vedoucí zabezpečoval výsoco aktivně funkci koordinačního centra RVHP pro rozvíjení a využívání matematických metod a výpočetní techniky, a efektivně rozvíjel spolupráci s institucemi ostatních socialistických zemí. Pod jeho bezprostředním vedením ústav vypracoval řadu metodik pro řešení rozvoje zemědělství a výživy v okresech, rozmístění zemědělské výroby, pro vypracování sociálních plánů v zemědělských podnicích v okresech, dále pro využívání matematických metod a výpočetní techniky pro řízení různých úseků zemědělské výroby a zvláště pak pro plánování.

Zásluhou jeho iniciativy ústav vykonával mnoho práce v oblasti ekonomiky výživy, především v otázkách stanovení racionální výživy a jejího zabezpečování v zemědělské prvovýrobě a potravinářském průmyslu, včetně vybudování banky údajů o výživě. Také v oblasti využívání půdního fondu ústav pod jeho vedením vypracoval bonitaci půdního fondu a vybudoval banku údajů o půdě pro její využití pomocí výpočetní techniky. Ústav jako jeden z prvních se zabýval využíváním matematických metod a výpočetní techniky v úloze vedoucího pracoviště pro automatizované systémy řízení zemědělství a potravinářského průmyslu v ČSSR a CSR. Zásluhou jubilanta bylo v posledním období vybudováno jedno z nejmodernějších a vysokokapacitních výpočetních středisek, plně postavené do služeb řízení zemědělství a jeho ekonomiky a vědecké a

vývojové základny zemědělství a výživy.

Spektrum vědecké a publikační činnosti jubilanta je velmi široké, počínaje problematikou rozšířené reprodukce přes otázky rozmístění, koncentrace, specializace a organizace zemědělské výroby, řízení v zemědělských podnicích až k problémům ASR apod. Mezi publikovanými pracemi jako nejzávažnější je kniha Koncentrace a specializace v zemědělství, vydaná SZN a praxí bohatě využívaná k řešení tohoto složitého problému.

Jubilant pracoval ve vědeckých radách výzkumných ústavů a vysokých škol, v radách stěžejních úkolů základního ekonomického výzkumu, v komisích pro obhajoby vědeckých hodnot, v redakčních radách. Více než 10 let je členem redakční rady časopisu Zemědělská ekonomika. Je národním dopisovatelem Světové asociace zemědělských ekonomů a členem regionální Evropské asociace. Na řadě světových konferencí asociace zastupoval čs. socialistické zemědělské ekonomy a propagoval československé socialistické zemědělství. Byl předsedou odboru ekonomiky, organizace a řízení ČSAZ, členem předsednictva ČSAZ, vědeckým sekretářem ČSAZ a členem i předsedou dalších vědeckých a pomocných orgánů ČSAZ. Dále byl členem rady komisi při ministerstvech zemědělství a výživy, ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSČ.

Za svoji aktivní činnost a angažovanost obdržel státní vyznamenání Za zásluhy o výstavbu, resortní vyznamenání Budovatel socialistického zemědělství, medaile 20 let JZD, 25 let socialistického zemědělství, K 30. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou, K 50. výročí vzniku KSČ, dále medaile vysokých škol a plakety RVHP a další. V roce 1972 byla jubilantovi udělena čestná stříbrná plaketa ČSAZ a v roce 1982 čestná zlatá plaketa ČSAZ Za zásluhy o rozvoj vědy a výzkumu v oblasti zemědělství, výživy a lesního hospodářství.

Jako školitel vychoval řadu vědeckých pracovníků, jako prognostik a organizátor výzkumu v oblasti zemědělské ekonomiky a zemědělských věd se opíral o iniciativu spolupracovníků a dával příležitost mladým vědeckým pracovníkům. Známe ho jako náročného vedoucího vědeckého pracovníka, který umí získat důvěru a iniciativu spolupracovníků. Vždy je skromným dělníkem strany a dělnické třídy.

K pracovníkům ČSAZ se jistě připojuje řada gratulantů, zemědělských ekonomů, pracovníků vědeckovýzkumné základny ministerstev zemědělství a výživy, vysokých škol i ČSAV a redakční rady vědeckého časopisu Zemědělská ekonomika s přáním pevného zdraví do dalších let.

Prof. Jaroslav Kabrhel, člen předsednictva ČSAZ

OBSAH

Kočí J.: Motivace změn a charakter opatření v soustavě plánovitého řízení zemědělství od roku 1982	399
Slabý A.: Úloha vědeckotechnického rozvoje v soustavě plánovitého řízení zemědělství	413
Berdych V.: Reprodukce základních fondů a investiční výstavba	423
Smitka L., Sobotka L.: Úloha cen a cenových nástrojů v soustavě plánovitého řízení zemědělství	431
Novotný L.: Změny ve finanční politice a jejích nástrojích	449
Závodný O., Moláček J.: Regulace odměňování a motivace zemědělských organizací v sedmé pětiletce	461
Dolek J., Bečvářová V.: Další proces zdokonalování řízení specializovaných organizací služeb	471
Borák E., Juna V.: Nové poslání a funkce odběratelských organizací při uplatňování zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství	485

Z vědeckého života

Kabrhel J.: K šedesátinám ing. Jaroslava Kunce, CSc., člena ČSAZ	493
--	-----

Příloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (Počty a hustota hlavních druhů hospodářských zvířat podle krajů)	
---	--

СОДЕРЖАНИЕ

Кочи Я.: Мотивировка изменений и характер мероприятий в системе планового управления сельским хозяйством с 1982 года	399
Слабы А.: Роль научно-технического развития в системе планового управления сельским хозяйством	413
Бердых В.: Воспроизводство основных фондов и капиталовложений в сельском хозяйстве	423
Смитка Л., Соботка Л.: Роль цен и ценовых рычагов в системе планового управления сельским хозяйством	431
Новотны Л.: Изменения в финансовой политике и ее рычагах	449
Заводны О., Молачек Я.: Регулировка зарплат и мотивировка сельскохозяйственных организаций в 7 пятилетке	461
Долек Ю., Бечваржова В.: Дальнейший процесс улучшения управления специализированными службами	471
Борак Э., Юна В.: Новое послание и функция потребительских организаций при внедрении улучшенной системы планового управления сельским хозяйством	485

Из научной жизни

Кабргел Я.: К шестидесятилетию инж. Ярослава Кунца, канд. наук, члена ЧССХА	493
---	-----

Приложение

Статистические обзоры о чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве (Численность и густота главных видов сельскохозяйственных животных согласно районам)	
---	--

CONTENTS

Kočí J.: Motivation of Changes and Character of Measures in the System of Planned Management of Agriculture from 1982	399
Slabý A.: The Role of Scientific and Technological Development in the System of Planned Management	413
Berdych V.: Reproduction of Basic Funds and Capital Construction in Agriculture	423
Smitka L., Sobotka L.: The Role of Prices and Price Tools in the System of Planned Management of Agriculture	431
Novotný L.: Changes in the Financial Policy and in the Employed Tools	449
Závodný O., Moláček J.: Remuneration Control and Motivation of Agricultural Organisations in the Course of the Seventh Five-Year Plan	461
Dolek J., Bečvářová V.: Further Process of Improving the Management of Specialized Services	471
Borák E., Juna V.: New Tasks and Function of Consumer Organisations during Applying the Improved System of the Planned Management in Agriculture	485

Science Life

Kabrhel J.: Sixtieth Birthday of Eng. Jaroslav Kunc, CSc., Member of the Czechoslovak Academy of Agriculture	493
--	-----

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad (Number and Stock Density of the Main Species of Farm Animals according to Regions)	
--	--

INHALT

Kočí J.: Motivation der Änderungen und Charakter der Maßnahmen im System der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft seit 1982	399
Slabý A.: Aufgabe der wissenschaftlich-technischen Entwicklung im System der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft	413
Berdych V.: Reproduktion von Grundfonds und Investitionsbau in der Landwirtschaft	423
Smitka L., Sobotka L.: Aufgabe der Preise und Preismittel im Komplex der Leitung der Landwirtschaft	431
Novotný L.: Veränderungen in der Finanzpolitik und ihren Mitteln	449
Závodný O., Moláček J.: Regulierung der Entlohnung und Motivation der landwirtschaftlichen Organisationen im 7. Fünfjahrplan	461
Dolek J., Bečvářová V.: Weiterer Prozeß der Vervollkommenung der Leitung spezialisierter Dienstleistungen	471
Borák E., Juna V.: Neue Aufgabe und Funktion der Abnehmerorganisationen bei der Durchsetzung des vervollkommeneten Systems der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft	485

Zum Wissenschaftsleben

Kabrhel J.: Zum 60. Geburtstag von Diplom-Ing. Jaroslav Kunc, CSc., des Akademienmitglieds der Tschechoslowakischen Akademie der Landwirtschaftlichen Wissenschaften	493
--	-----

Beilage

Statistische Übersichten über die tschechoslowakische und ausländische Landwirtschaft (Anzahl und Dichte der wichtigsten Arten der wirtschaftlichen Nutztiere nach Bezirken)	
---	--

Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá PNS — ústřední expedice tisku, administrace odborného tisku, Jindřichská ulice 14, 110 00 Praha 1. Lze též objednat u každé pošty i poštovního doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — expedice tisku, oddělení vývozu tisku, Jindřichská ulice 14, 110 00 Praha 1. Vytiskl TISK, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství
PŘÍLOHA ČÍSLA 6 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

5

1982

POČTY A HUSTOTA HLAVNÍCH
DRUHŮ HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT
PODLE KRAJŮ

Počet hospodářských zvířat k 1. lednu 1982 — zemědělství celkem

v ks

Území, kraj	Skot celkem	Z toho krávy	Prasata celkem	Z toho prasnice	Drůbež celkem	Z toho slepice	Ovce celkem	Z toho bahnice
Hl. město Praha	11 406	4 751	1 958	49	700 007	183 296	948	295
Středočeský	563 850	209 153	842 155	63 853	4 576 327	2 354 538	37 266	11 299
Jihočeský	497 785	184 349	615 956	41 720	3 450 975	1 637 312	31 355	10 682
Západočeský	403 662	153 017	402 191	29 631	3 148 412	1 574 136	44 528	16 715
Severočeský	261 988	98 560	305 403	21 349	3 317 569	1 538 859	39 073	17 264
Východočeský	612 338	233 360	770 123	44 821	5 197 052	2 281 308	38 390	12 681
Jihomoravský	745 363	262 963	1 243 499	80 030	6 710 307	3 235 218	69 669	27 775
Severomoravský	459 681	170 488	543 323	38 335	4 307 728	2 004 391	66 203	24 471
ČSR	3 556 073	1 316 641	4 724 608	319 788	31 408 377	14 809 058	327 432	121 182
Západoslovenský	668 718	249 324	1 504 934	111 594	8 337 597	3 774 854	110 120	49 514
Středoslovenský	442 328	171 798	526 222	38 917	3 394 419	1 799 799	296 005	161 862
Východoslovenský	436 208	167 039	546 523	37 877	4 247 543	2 174 555	225 835	121 232
SSR	1 547 254	588 161	2 577 679	188 388	15 979 559	7 749 208	631 960	332 608
ČSSR	5 103 327	1 904 802	7 302 287	508 176	47 387 936	22 558 266	959 392	453 790

Počet hospodářských zvířat k 1. lednu 1982 — socialistický sektor

v ks

Území, kraj	Skot celkem	Z toho krávy	Prasata celkem	Z toho prasnice	Drůbež celkem	Z toho slepice	Ovce celkem	Z toho bahnice
Hl. město Praha	11 314	4 731	1 427	38	652 242	142 748	16	16
Středočeský	555 334	207 192	797 530	63 663	3 341 941	1 281 819	2 322	1 259
Jihočeský	481 914	178 665	576 002	41 569	2 595 634	882 963	4 206	2 368
Západočeský	395 032	150 793	338 738	29 571	2 353 664	897 291	11 768	7 085
Severočeský	258 098	97 708	290 457	21 262	2 753 309	1 051 615	22 520	12 891
Východočeský	586 214	226 918	732 149	44 785	4 068 235	1 290 946	4 490	3 056
Jihomoravský	731 109	258 182	1 108 820	79 845	5 093 395	1 773 760	42 361	20 665
Severomoravský	436 152	161 794	515 051	38 228	3 193 523	1 018 179	16 980	10 531
ČSR	3 455 167	1 285 983	4 410 174	318 961	24 051 943	8 339 321	104 663	57 871
Západoslovenský	658 915	245 861	1 355 507	107 897	6 245 988	2 082 454	84 032	44 518
Středoslovenský	405 796	151 568	430 478	36 683	2 156 367	784 736	213 443	130 276
Východoslovenský	393 383	144 221	446 537	36 554	2 780 036	995 642	192 826	109 002
SSR	1 458 094	541 650	2 232 522	181 134	11 182 391	3 862 832	490 301	282 796
ČSSR	4 913 261	1 827 633	6 642 696	500 095	35 234 334	12 202 153	594 964	341 667

Počet hospodářských zvířat k 1. lednu 1982 ve státních statech

v ks

Území, kraj	Skot celkem	Z toho krávy	Prasata celkem	Z toho prasnice	Drůbež celkem	Z toho slepice	Ovece celkem	Z toho bahnice
Hl. město Praha	—	—	—	—	—	—	—	—
Středočeský	132 175	52 064	132 936	10 134	528 703	30 564	764	521
Jihočeský	68 893	25 541	45 705	3 463	386 133	7 966	957	463
Západočeský	124 781	47 540	63 688	4 484	1 086 739	506 534	5 006	2 739
Severočeský	140 620	55 990	114 308	8 521	1 153 381	213 541	19 526	11 324
Východočeský	96 168	38 036	38 164	1 997	426 440	158 823	1 592	1 126
Jihomoravský	67 314	24 607	76 791	5 588	687 189	282 714	4 255	2 030
Severomoravský	105 646	39 015	63 537	4 277	410 633	123 920	5 348	3 630
ČSR	735 597	282 793	535 129	38 464	4 679 218	1 324 062	37 448	21 833
Západoslovenský	84 995	33 505	119 930	9 582	1 027 149	342 486	12 023	6 026
Středoslovenský	73 919	30 154	65 733	5 665	369 330	164 302	35 563	21 240
Východoslovenský	74 690	28 726	73 407	5 781	600 159	191 816	28 893	15 680
SSR	233 604	92 385	259 070	21 028	1 996 638	698 604	76 479	42 946
ČSSR	969 201	375 178	794 199	59 492	6 675 856	2 022 666	113 927	64 779

Počet hospodářských zvířat k 1. lednu 1982 v JZD

v ks

Území, kraj	Skot celkem	Z toho krávy	Prasata celkem	Z toho prasnice	Drůbež celkem	Z toho slepice	Ovce celkem	Z toho bahnice
Hl. město Praha	—	—	—	—	—	—	—	—
Středočeský	386 308	145 821	476 767	40 833	907 132	124 164	1 100	419
Jihočeský	368 975	136 609	333 721	32 144	729 405	63 323	2 064	1 202
Západočeský	191 799	72 965	182 630	18 430	414 778	5 773	956	547
Severočeský	90 181	34 900	105 133	9 119	173 125	—	2 637	1 345
Východočeský	445 897	171 825	396 642	31 345	1 969 985	327 281	966	418
Jihomoravský	577 645	206 675	691 735	54 466	2 367 143	436 024	37 362	18 344
Severomoravský	289 975	108 823	327 422	24 457	1 344 648	461 311	8 402	5 101
ČSR	2 350 780	877 618	2 514 050	210 794	7 906 216	1 417 876	53 487	27 376
Západoslovenský	501 766	189 008	1 034 756	85 020	1 475 355	438 981	62 311	32 972
Středoslovenský	297 304	110 153	293 097	25 316	1 089 374	453 413	161 159	99 932
Východoslovenský	289 312	104 504	290 439	24 567	1 052 548	201 685	144 202	82 364
SSR	1 088 382	403 665	1 618 292	134 903	3 617 277	1 094 079	367 672	215 268
ČSSR	3 439 162	1 281 283	4 132 342	345 697	11 523 493	2 511 955	421 159	242 644

Území, kraj	Na 100 ha zemědělské půdy připadá				Na 100 ha orné půdy připadá			
	skotu celkem	krav	ovcí celkem	koní	prasat celkem	prasnic	drůbeže celkem	slepíc
Hl. město Praha	68,7	28,6	5,7	2,3	15,2	0,4	5 430,2	1 421,9
Středočeský	83,5	31,0	5,5	0,5	146,9	11,1	798,2	410,7
Jihočeský	85,1	31,5	5,4	0,5	148,2	10,0	830,2	393,9
Západočeský	78,1	27,6	8,6	0,3	111,0	8,2	869,1	434,6
Severočeský	67,1	25,2	10,0	0,3	110,8	7,7	1 203,9	558,4
Východočeský	91,1	34,7	5,7	0,7	155,9	9,1	1 051,8	461,7
Jihomoravský	81,3	28,7	7,6	0,6	165,0	10,6	890,4	429,3
Severomoravský	83,8	31,1	12,1	0,9	132,8	9,4	1 053,0	490,0
ČSR	82,3	30,5	7,6	0,6	143,2	9,7	952,8	449,2
Západoslovenský	68,1	25,4	11,2	0,6	181,4	13,4	1 004,8	454,9
Středoslovenský	59,8	23,2	40,0	0,9	184,6	13,7	1 191,1	631,5
Východoslovenský	58,8	22,5	30,4	0,9	136,4	9,5	1 060,2	542,8
SSR	62,8	23,9	25,6	0,8	170,1	12,4	1 054,5	511,4
ČSSR	75,2	28,1	14,1	0,6	151,8	10,6	984,8	468,8

*) propočteno na předběžnou výměru k 1. 1. 1982

Intenzita chovu hospodářských zvířat v přepočtu na dobytčí jednotky

Území, kraj	Počet dobytčích jednotek podle skupin hospodářských zvířat						Počet DJ na 100 ha zemědělské půdy
	skot celkem	prasata celkem	ovce a kozy celkem	drůbež celkem	koně celkem	DJ celkem	
Hl. město Praha	9 711	397	133	2 800	388	13 428	80,9
Středočeský	464 837	174 816	5 217	18 305	3 297	666 473	98,6
Jihočeský	405 320	127 363	4 390	13 804	2 783	553 660	94,6
Západočeský	329 405	83 401	6 234	12 594	1 655	433 288	83,9
Severočeský	217 802	63 216	5 470	13 270	1 326	301 084	77,1
Východočeský	503 736	158 507	5 375	20 788	4 467	692 872	103,1
Jihomoravský	607 883	256 703	9 754	26 841	5 463	906 644	98,9
Severomoravský	378 029	112 498	9 268	17 231	4 748	521 774	95,1
ČSR	2 916 723	976 900	45 840	125 634	24 127	4 089 224	94,6
Západoslovenský	541 062	312 146	15 417	33 350	6 230	908 206	92,5
Středoslovenský	365 416	109 136	41 441	13 578	6 454	536 024	72,5
Východoslovenský	356 579	113 092	31 617	16 990	6 996	525 274	70,7
SSR	1 263 057	534 375	88 474	63 918	19 680	1 969 504	79,9
ČSSR	4 179 780	1 511 275	134 315	189 552	43 807	6 058 728	89,3

Území, kraj	Jalovičky 6 měsíců až 1 rok	Jalovice 1 — 2leté		Jalovice nad 2 roky		Krávy		Telata do 6 měsíců	Ostatní skot
		celkem	z nich zapuštěné	celkem	z nich zapuštěné	celkem	z nich zapuštěné		
Hl. město Praha	9,2	8,1	58,7	6,3	99,4	41,7	65,1	13,5	21,2
Středočeský	7,1	13,4	46,0	4,6	97,1	37,1	73,6	19,6	18,2
Jihočeský	7,4	14,2	50,0	4,1	95,0	37,0	73,2	20,4	16,9
Západočeský	7,2	16,6	43,8	4,0	97,5	37,9	72,0	19,1	15,2
Severočeský	8,2	15,7	41,2	4,9	93,3	37,6	73,5	17,4	16,2
Východočeský	7,8	14,9	43,8	5,1	94,5	38,1	74,0	19,1	15,0
Jihomoravský	7,2	13,7	50,4	4,7	96,9	35,3	71,0	20,4	18,7
Severomoravský	6,9	15,4	45,1	4,3	95,9	37,1	73,7	19,9	16,4
ČSR	7,4	14,6	46,2	4,6	95,9	37,0	72,9	19,6	16,8
Západoslovenský	9,2	12,9	49,2	4,8	96,4	37,3	73,5	18,5	17,3
Středoslovenský	9,7	13,9	37,4	5,7	87,5	38,8	76,2	15,9	16,0
Východoslovenský	9,7	13,4	41,9	5,6	87,6	38,3	76,8	16,2	16,8
SSR	9,5	13,3	43,6	5,3	91,0	38,0	75,2	17,1	16,8
ČSSR	8,0	14,2	45,5	4,8	94,3	37,3	73,6	18,8	16,9

Struktura stáda prasat

v %

Území, kraj	Prasnice		Prasničky k chovu		Prasata do odstavu	Ostatní prasata		Z ostat. prasat celkem je nad 50 kg	Podíl prasniček ze stavu prasníc
	celkem	z nich zapuštěné	celkem	z nich zapuštěné		do 50 kg	nad 50 kg		
Hl. město Praha	2,5	65,3	1,0	60,0	4,2	25,1	66,9	72,7	40,8
Středočeský	7,6	68,8	4,3	34,3	26,5	32,4	28,9	47,2	57,0
Jihočeský	6,8	70,3	4,0	33,7	23,4	32,6	33,0	50,3	58,7
Západočeský	7,4	70,7	3,5	37,9	22,9	35,1	30,8	46,8	48,0
Severočeský	7,0	70,6	4,9	31,6	21,6	35,1	31,2	47,1	69,8
Východočeský	5,8	63,6	3,9	31,4	25,9	31,6	32,5	50,7	67,8
Jihomoravský	6,4	66,5	4,0	36,0	23,3	34,9	31,1	47,1	62,1
Severomoravský	7,1	69,9	4,7	36,2	24,8	34,5	28,7	45,5	66,4
ČSR	6,8	68,1	4,1	34,5	24,3	33,6	30,9	47,9	61,1
Západoslovenský	7,4	62,7	4,9	33,4	26,8	32,0	28,5	47,1	66,3
Středoslovenský	7,4	64,6	3,3	41,3	23,8	33,8	31,3	48,1	44,6
Východoslovenský	6,9	63,3	3,6	38,2	26,0	32,0	31,0	49,2	51,6
SSR	7,3	63,2	4,3	35,5	26,0	32,4	29,6	47,8	58,9
ČSSR	7,0	66,3	4,2	34,9	24,9	33,2	30,4	47,2	60,3